

REVISTA ISTORICĂ

Anul al XX-lea, N-le 1-3.

Ianuar-Mart 1934.

SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA

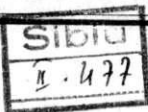

SUMARIUL :

- N. Iorga* : O descoperire in domeniul relațiilor noastre cu Moscova.
- Virginia Sacerdoțeanu* : Ceva cu privire la pretendentul Gheorghe Despot.
- N. Iorga* : Romîni în armatele apusene (o amintire pierdută).
- Eujrosina Dvoicenco* : Două note dintr'o revistă rusească despre A. Hasdeu.
- Ioan C. Filitti* : Din călătoria lui Carol I-ii în Occident la 1873.
- N. Iorga* : I. D. Negulici, „Biblioteca enciclopedică”.
- Al. Ciorănescu* : Un proiect de aventură în Muntenia la 1571.
- Th. Chapidan* : Un lexicon grec-aromîn-albanes.
- Nicolae-Anastase Gheorghiu* : Însemnări de cronică muntenă din secolul al XVIII-lea.
- Remus Ilie* : Drumul regelui Carol al XII-lea prin Țara-Românească și Ardeal în anul 1714.
- Emil Virtosu* : Tot despre 1821.
- Al. Ciorănescu* : Despre niște bani depuși de Duca-Vodă ia Veneția.
- Dr. Andrei Antaľfi* : Două documente din Biblioteca Egipteană de la Cairo despre cucerirea Chilie și Cetății-Albe în 1484.
- D. Berciu* : Scurtă privire asupra preistoriei Olteniei în lumina noilor descoperiri.
- N. Iorga* : Noi știri bizantine despre istoria Romînilor.
- ” ” Două scrisori românești din vremea lui Șerban Cantacuzino.
- **Documente, Dări de samă, Cronică și Notițe de N. Iorga și alții.**

1934

TIPOGRAFIA „DATINA ROMĂNEASCĂ”. VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Universitatea din Cluj
1934

Prețul 40 Lei.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA.

Anul al XX-lea, n-le 1-3.

Ianuar-Mart 1934.

O descoperire în domeniul relațiilor noastre cu Moscova¹

Între fotografiile aduse de la Moscova de neuitatul I. Bogdan d. Dimitrie G. Ionescu a găsit aceia a textului tratatului încheiat de Gheorghe Ștefan, cu Țarul, la 1656. D-sa îl scoate de acolo și-l publică².

În *Studii și documente*, IV, Prefața, în paginile care premerg documentelor din volumul X al colecției Hurmuzaki și în deosebite alte rânduri am vorbit de relațiile între țerile noastre la jumătatea secolului al XVII-lea și acei Muscali la cari se gândia, cum iarăși nu mi-a scăpat din vedere, și un Matei al Mirelor, cind, de la noi, din Țara-Românească, încă de la începutul acestui secol, el vorbea de „popoarele bălane de la Miazănoapte” care ar fi chemate să continue opera unui Mihai Viteazul. N'am dat numai, în acel volum din „Studii și documente”, privilegiul de comerț căpătat de la Muscali pentru Moldova supt Gheorghe Ștefan, dar și acel fragment din socotelile acestuia în care e vorba de un călugăr moscovit trimis la noi și care e de sigur Arsenie Suharov pomenit acuma de d. Dimitrie G. Ionescu și am indicat locul unde Memoriile lui Bandini vorbesc de înfățișarea emisăriului înaintea lui Matei Basarab, căruia nu-i plăceau înoirile. De atunci în *Memoriile Academiei Române*, XXXIV, d. Silviu Dragomir a dat patru scrisori schimbate între Țar și Voevodul nostru la 1654³. Se știa de atunci că solia moldovenească era compusă din Mitropolitul Ghedeon și din acel boier Grigore Neniul⁴ despre care, ca și despre familia lui, am vorbit nu odată,

¹ Dimitrie G. Ionescu, *Tratatul încheiat de Gheorghe Ștefan cu Rușii în 1656, contribuții la cunoașterea legăturilor noastre politice cu Rusia*, în „Revista Istorică Română”, III, 2-3 (1933), extras.

² Dar nu poate fi vorba de un sol moldovean care s'ar fi chemat în adevăr Ioan Grigore.

în „Studii și documente“ ca și în *Istoria literaturii românești*¹. Se știe, iarăși, din actele publicate în „Hurmuzaki“, IX, și acea dată când, în Iulie, ambasadorii Moldovei au jurat în Catedrala Adormirii din Moscova.

Avem a face în descoperirea de astăzi, de fapt, cu „expunerea de ambasadă“ a solilor.

Gheorghe Ștefan ar vrea, după indemnul călugărului, să se închine Moscovei, dar e „impresurat și închis de toate părțile de către Necredințioși, de către Turci și Tatarsi și de către alți Necredințioși“ și nu poate ieși fățiș cu legătura sa aceasta. De ar afla aceia, „nici pământul n'ar fi rămas întreg în acel loc și toată țara cu totul ar fi prăpădit-o“. Recunoaștem stilul din scrisorile lui Vodă, care deci însuși a dictat, așa cum făcea și Mihai Vițeazul, expunerea. Tot el e cel care-și aduce aminte, dorind păstrarea vechilor „așezăminte“ (τάξαις) de „vechii Domni ai locului nostru cari nu erau supuși și în voia Împărăției Turcilor“. Și e de cel mai mare interes să se vadă cum afirmă acest Domn al vremilor mai slabe că, și după ascultarea de Turci, nimic nu s'a schimbat în rosturile seculare ale stăpînirii: „Însă și Domnii de mai târziu, cari erau în voia Turcilor și supt a lor supunere, cum și noi sintem, măcar că au luat Turcii haraciu și de la aceia d'înaintea noastră și de la noi și de la țară, însă cinstea Domniei și așezarea locului întru nimic n'au stricat-o“.

Nu se cere o dinastie, dar Domnul, după obicei, să fie localnic, nu străin (cu gîndul la Vasile). Ca și Domnii de pe vremea lui Petru Rareș, ca și Petriceicu pe urmă, el vrea cetățile răpîte de Turci; să le poată lua, puind în ele ostașii săi.

Haraciu nu mai vrea să deie, ci numai un dar anual.

În rest, se scusă că poate fi silit a merge în ajutorul Poloniei (contra lui Gheorghe Rákóczy al II-lea) împreună cu Hanul: nu poate să facă altfel. Dar, când va porni Țarul contra păginilor, și el își va face datoria creștinească.

Ca „mîngiere“ își cere un „hrisov“ de la noul prieten. O „dobrovolnă“ (ντέμπερο-βόλνα; pașaport) i-ar trebui pentru mersul solilor. Vrea și ceva icoane pentru mănăstirea ce face acum (la Cașin).

¹ Acesta e Grigore Ioan.

Garanția o dau Patriarhul Ierusalimului și acela al Antiohiei, care călătoria atunci prin aceste părți, Macarie¹.

Păcat că reproducerea folotipică e așa de mică și de ștearsă.

N. Iorga.

Ceva cu privire la pretendentul Gheorghe Despot.

În studiul despre „Pretendenți domnești în secolul al XVI-lea” d. N. Iorga menționează că pretendentul Ioan Gheorghe Heracliu Basilic Despot adresa o scrisoare *Signoriei* genovese în anul— complectat de d-sa — 1566². Găsise informația în repertoriile ale Arhivei din Genova, care reproduseseră adresa și iscălitura scrisorii, dar de urma acesteia nu se putu da³. Poate o orînduire nouă a arhivei făcu să iasă la iveală ceia ce atunci părea pierdut⁴.

Pretinsa rudă a lui Despot-Vodă—de acolo numele pe care și-l da— se găsea în Lombardia. Anul va fi fost 1566, de oare ce el spune că au trecut circa trei ani de când a fost alungat din stăpînirea lui „del mio Regno e Dominio gia trei ani in circa”. Se raporta de sigur la anul morții lui Despot, care e 1553⁵. După cum povestește reiese că împrejurările i se par acum favorabile. Tiranul care-i luase locul reușise să revolte pe toți prin cruzimile sale; numai în ultimele zece luni ar fi omorît optzeci și două personaje, toate, după numirea curentă, duci, marchisi și conți. E vorba de sigur de represiunea exercitată de Lăpușneanu asupra boierilor,

¹ Unele observații nu pot fi inutile: Βασιλεία e „Împărăția”, nu „Măria”. Βαλσία e βασιλεία, și se schimbă atunci și sensul, dispărînd „cei cari au nevoie”. Ambele însemnări românești sînt tot ale lui Neaniul.

² *Analele Academiei Romine*, seria II, t. XIX, *Memoriile secțiunii istorice*, p. 226.

³ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Romînilor*, XI, București 1900, p. 76, nr. CXV; și nota 2.

⁴ Văzusem scrisoarea într'o vizită pe care am făcut-o odată la Arhivele de Stat din Genova. Mulțumesc aici direcțiunii acelor Archive pentru deosebita amabilitate cu care s'a ocupat de fotografiarea documentului, reușînd să-mi trimită o probă întrebunțabilă după un original avariât, ceia ce mi-a permis vederea copiei pe care o posedam.

⁵ Scrisoarea e nedată. Cuprînsul ei confirmă supoziția făcută de d. N. Iorga — în Hurmuzaki, *Documente*, XI, p. 76 și nota 2, — că, după datele scrisorilor citate imediat înainte și după, în repertoriile genovese, ea ar fi din 1566 (anume dintre 15 Iulie și 10 August).

la întoarcerea lui din exil, dar aceasta se petrecuse cu doi ani mai înainte și victimele nu atingeau cifra pomenită¹. Pretindea chiar că poporul revoltat îl dorește și-l așteaptă cu o mare devoțiune. Se impunea deci să meargă la Împăratul, cu care să trateze afacerile sale, dar, neavind bani, se roagă *Signoriei* pentru un ajutor. Abil îi exploatează slăbiciunea: dacă, deci, conducătorii Genovei i-ar permite să li vorbească, el li-ar arăta în ce fel ar putea să li fie de folos la traficul mărfurilor, odată ce și-ar recîștiga tronul. Spera să li smulgă mai mult într'o eventuală audiență? Repetă că nu se va mai întinde în scris, de oare ce își rezervă să li vorbească oral: „Ne piu mi estendero in scritto hora che tutto mi risserbo à Boccha“.

Deocamdată trimete scrisoarea prin cineva, care, lângă orice alt pretendent, cu mai multă bănuială de legitimitate decît cel de care ne ocupăm, ar face curioasă figură. E un Evreu, pe care Gheorghe Despot îl arată ca fiind un mare om, „un Grande Uomo“, negustor în Valahia-de-jos, țara solicitatorului, „Merchante dila Bassa Valachia, nostro paese“². Pe acesta i-l ar fi deputat partizanii din țară și astfel se afla de aproape o lună la sine Pus pe sacrificiu, Evreul și-ar fi lăsat orice posibilitate, soție și copii, ar fi cheltuit mare parte din avere pentru a-l găsi pe dinsul.

Care va fi fost rezultatul acestei scrisori – se pare a doua³ – către conducătorii Genovei, nu putem ști. Nu știm nici dacă pretendentul va mai fi mers la Împăratul, care era atunci Maximilian al II-lea. De altfel, acesta avea acum la dinsul, pentru a-l folosi în ostilitățile cu Turcii, pe un alt pretendent la tronul Moldovei, pe Ștefan Mizgă⁴.

Cu Genovesii însă Gheorghe Despot a rămas în relații bune, căci peste patru ani, cînd avem din nou știri de la el, îl aflăm stabilit în orașul acestora. De data aceasta, îndeplinește cu mai multă pompă rolul de pretendent la un tron. Nu-și mai ține singur corespondența, ci are secretar pe un Dominic Anselm,

¹ *Letopisețul Țerii Moldovei până la Aron-Vodă*, ed. C. Giurescu, pp. 208-9.

² Mai sus Gheorghe Despot își zice „Principe di Moldovia“ și e pretendent la tronul acestui principat. „Bassa Vallachia, nostro paese“, n'ar putea fi în cazul acesta decît tot Moldova.

³ Arătînd intenția lui de a merge la Împăratul, Gheorghe Despot adaugă: „si come gli ho scritto“.

⁴ N. Iorga, *Pretendenți domnești*, p. 223.

poate un Italian sau Ragusan, care subscrie din ordinul stăpînului său. Intrebuințează limba latină în loc de italiană, redactarea e după toate regulile scrisului, nu lipsește acum nici localitatea și nici data expedierii. Dar nu mai sînt posibile nici destăinuirile, pe care rigiditatea cancelariei le ține în frîu. Adresindu-se dogelui Veneției¹, Gheorghe Despot își amplifică titlurile. El e coborîtor al împăraților romani și constantinopolitani, cu drept asupra întregii Grecii, rege – până acum își zicea despot – al Moreii și încă al Moldovei și Valahiei și altele. A creat un Ordin al Sf. Gheorghe, instituindu-se Mare Maestru. Deținător al atitor titluri orientale, el se interesează de războiul pe care Veneția îl duce cu Turcii și-i oferă cu multă gravitate ajutorul său. Cere deci un salvconduct pentru sine sau pentru un represintant al său, ca să se poată prezenta dogelui.

Se pare că la mijloc e un sistem, pe care l-a întrebuințat și în scrisoarea față de Genova: acela de a se insinua ca necesar, pentru a trage până la urmă un oarecare profit bănesc. Tot un izvor de venituri trebuie să-și fi constituit el prin conferirea insignelor Ordinului creat de dînsul². O scrisoare, – de data aceasta mai puțin pompoasă, căci nu-și valorifica în ea drepturile în fața unei Curți suverane –, ni-l arată investind cu acest Ordin imaginar pe un pașnic cetățean din Lucca³. Îscălește ca simplu principe de Moldova; totuși la Posilippo, unde se afla atunci, locuia un castel „Herculea”, căci expediția scrisorii se face „dela nostra torre Herculea”. Este probabil amintirea originii divine pe care și-o

¹ Scrisoare publicată întâiu de C. Esarcu, în *Columna lui Traian*, VIII, 1878, pp. 187-188, și de două ori în Hurmuzaki, *Documente*, VIII; odată supt anul 1570, p. 158, no. CCXXVII, și a doua oară, greșit, supt anul 1520, p. 48. O copie italiană după aceiași o dă d. N. Iorga, în Hurmuzaki, XI, pp. 80-81, nr. CXXV. *Ibid.*, p. 81, no'a l rectificarea interpretării greșite de lună și zi din Hurmuzaki, VIII. Numele secretarului lui Gh. Despot va fi fost Dominic Anselm din original, și nu Antonio Anselm din copia italiană.

² Așa face mai târziu și Radu Cantacuzino, fiu și nepot de Domn acesta. Crease și el un Ordin constantinian; v. N. Iorga, *Radu Cantacuzino*, în *Academia Română, Memoriile secțiunii istorice*, seria III, t. XIII, pp. 152-153. Tot acolo comparația cu Gheorghe Despot.

³ I. C. Filitti, *Din Arhivele Vaticanului, II, Documente politice, 1526-1788*, București 1914, p. 43, nr. XLII. Pentru contestația datei documentului v. Iorga, în *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, I, p. 201,

născocise înaintașul în Domnia Moldovei, a cărui rudă zicea că este.

Archivio di Stato di Genova,
Sala 58, Lettere Principi, n. 2787¹.

Serenissimi et Invictissimi Signori,

Ritrovandomi io tenero e sfortunato Gioanie Gioan Georgeo Eracleo Basilico Despoto della Morea Pellaponense casa di Levante Principe di Moldovia al presente espulso e scatiato fui...(?) del mio Regno e Dominio già trei anni in circa da un tirrano per traddigione come cio al Mondo e notissimo. Quale per sentenza di Iddio non puotendo più durrar per le sue sceleragine havendo da dieci mesi in qua fatto morir ottanta dui personaggi, tutti per il nostro nome duchi marchesi e conti e gli populi tutt'ora desiderandomi, essendosigli per tal conto e per altri fatti tutti rebbelli, con grandissima devottione m'aspettano, e bramano, e non vedono per hora torsi di sotto il giogo di questo perfido Re. Elessero teste il lator della presente il quale e un grand Uomo hebreo, merchante dila Bassa Vallachia nostro paese, quale ha lasciato ogni sua faculta, moglie e figlioli per ricercarmi ha speso gran parte del suo. E cosi per divina bonta havendomi già fa un mese in circa ritrovato in Lombardia e dovendo passar mio camino per andar alla corte di sua Maesta Cesarea per negotiar con quella le mie facende, si come gli ho scritto, se sfortiato per ritrovarmi hor povero cavaglier e soldato sol con la spada e capa dimandar aiuto e suffraggio a vv. ss. serenissime per puoter viver e passar mio camino per girar alla corte di prefata sua Maesta con miei servitori appresso over qualche trattinimento per puoter con quella negotiar il mio fatto, o come piu parera a vv. ss. serenissime o chel signor Iddio le spirara ad essermi favorevoli e in aiuttorio; il che facendo, come in vero in quelle ho sempre hauto speranza e ferma fede potrebbe venir tempo sarebbe resa la pariglia di altera maniera e qualita a vv. signorie, dalle quale havendo gratia puoterli parlar gli faro conoscer quanto gli potrebbe melior io giovar nell traffico delle luor mercantie; ogni fiata perho che nostro signor Iddio me doni gratia si come in lui spero ch'io

¹ Supt aceiași cotă se află azi și scrisoarea adresată de Ștefan Petriceicu, Domnul Moldovei, către Republica Genovei, la 30 Martie 1673 și publicată de B. P. Hasdeu în *Columna lui Traian*, 1882, pp. 477-8.

sii rimesso in stato, ne piu mi extendero in scritto hora che il tutto mi risserbo a bocca, e in caso perho che a vv. ss. serenissime sii in piacimento narrar con buona sodisfazione di quelle; dalle quale sempre rimmettendomi all'saggio e prudentissime suo parere, con ogni debita riverenza me gli raccomando di core. Offerendoli e dedicandoli sempre di quelle obedientissimo figliolo.

Di vv. ss, serenissime

Δεσπότης
ὁ το[ῦ]το φέρει.

Gioan Georgio Eracleo
Basilico Despoto Della Morea
Pellaponense casa di Levante
Principe di Moldovia aliis.

Vo: Alla Serenissima Signoria di Genua sua sempre osservandissima.

Virginia Sacerdoțeanu.

Romîni în armatele apusene

— o amintire pierdută —

Sînt aproape patruzeci de ani de cînd un ofițer romîn, cred, Gh. Pherekyde publica în „Convorbiri Literare“¹, după *Mémoires sur l'art de la guerre* ale vestitului Mauriciu de Savoia (Dresda 1757), extrase din corespondența bastardului, un celebru general, cu tatăl său, August de Savoia, rege al Poloniei, cu privire la folosul ce poate aduce, pe orice cîmp de luptă, cavaleria ușoară a Valahilor, întrebuintată de mult, cu succes; de acest Suveran și de regele Suediei.

În adevăr se arată că încă din 1713, a doua zi după catastrofa de la Prut a lui Petru-cel-Mare, regele Poloniei „adusesse în Pomerania douăsprezece companii de Valahi, cari făcură minuni, pentru că Suedesii nu aveau de loc cavalerie ușoară. Valahii aceștia mereu neliniștiau gardele lor cele mari. Furașele noastre, pescuitul nostru se făceau cu ușurință și fără grijă; ale lor erau totdeauna atacate“.

E vremea cînd Apostol Chigheciu servia la Țarul Petru².

Scrisoarea mareașalului urmează: „Regele Suediei simți aceste consecințe și aduse din Turcia citeva companii de Valahi,

¹ XXX, p. 267 și urm.

² V. Prefața mea la *Documentele Callimachi și Istoria Armatei*.

care fură cauza pierderii aproape complete a Danesilor în Norvegia, căci Danesii nu aveau de loc cavalerie“.

E vorba de războiul pe care, întors de la Varnița, lângă Bender, însuși Carol al XII-lea l-a dus în Pomerania cu Polonii lui August la 1714, și de acela pe care eroul suedes, pierzind Stralsundul în 1715, l-a purtat în Norvegia contra regelui Danemarcei, în 1718, anul păcii austro-turcești de la Pojarevač (Passarowitz): se știe că în Decembre al acestui an Carol al XII-lea a fost omorît de un glonte misterios înaintea cetății Frederikshall.

Între acești ostași era acel Sandu Colțea, a cărui poveste am putut-o prezenta cu ani în urmă, arătînd cum a scăpat din Siberia, unde fusese prizonier, și, ajuns în Suedia fără ocupație după moartea „leului nebiruit“, se ruga să i se îngăduie întoarcerea în țară, unde-l chiamă, cu toate amintirile lui și obiceiurile ei, dorul. Se lămurește astfel cariera lui militară.

Peste vre-o douăzeci de ani, August își aduce aminte de ajutorul avut de la acești sprinteni ostași și, în scrisoarea de la 21 Maiu 1732, el se rostește, recunoscător, astfel asupra lor:

„Eu sînt de părere că companiile valahe sînt mai bune (decît husarii). Cele douăsprezece pe care le-ați avut (e vorba de Mauriciu) în Pomerania la 1713 sau la 1714 au servit foarte bine, și am auzit vorbind cu laudă de cele pe care le-a avut supt ordinele sale regele Suediei în Norvegia. Așa dar preferința mea este pentru Valahi, cu atît mai mult, cu cît imi este mai lesne să-i am, cu cît ei sînt mai puțin supuși la desertare și caii lor sînt mai buni. Cred că tendința arătată de generalii miei de a fugi de companiile valahe provine din faptul că ele se asemănă cu companiile polone, și cunoașteți antipatia lor“.

Mareșalul repetă cuvintele tatălui său — „dacă Maiestatea Voastră a fost încîntată de Valahi, pe cari l-a avut în Pomerania, dacă acei ai regelui Suediei și-au făcut așa de bine datoria lor în Norvegia“ —, precisează, cum am văzut, cînd au servit astfel de „Valahi“ la Poloni și cînd la Suedesi și adaugă că „Turcii sînt superiori în număr și în sprinteneală (husarilor Împăratului)“.

„Valahii“, cari pe atunci roiau în toate oștirile, sînt firește Moldoveni¹.

¹ Mai jos, Turcii pe cari i-a cunoscut Mauriciu în Ungaria sînt Turci adevărați.

Am crezut că nu e inuțit să se desgroape această informație, care, de atunci, a fost trecută cu vederea, să se puie în legătură cu ce s'a găsit pe urmă — eu însumi am dat, după un desemn păstrat la Academia Română uniforma lor cu opinci și căciuli, purtind pe pieptul unui suman colorat curele încrucișate și ținind pușca vinătoarește — și dînd pentru întâia oară însuși textul frances care-î privește.

Legăturile pe care ei le represintă, nu numai cu Polonia vecină, plină, nu numai de la bătrînul Cantemir încoace, ci încă de la războiul de la jumătatea acelu secol al XVII-lea, precum o arată scrisorile lui Desnoyers către regina francesă a Poloniei¹, de ostași moldoveni, dar, prin epopeia aventuroasă a lui Carol al XII-lea, cu Norvegia însăși, ajută la acea integrare a vieții noastre naționale în istoria lumii la care, prin cursul ce încep în acest an la Universitate, lucrez.

N. Iorga.

Două note dintr'o revistă rusească despre A. Hasdeu

A. Hasdeu, tatăl vestitului B. P. Hasdeu, interesează din ce în ce mai mult pe cercetătorii literaturii romine.

Făcîndu-se cunoscut Rominilor încă de la 1838 prin patrioticul său discurs: „Cuvînt către ucenicii școlii din Hotin“ (tradus și publicat în românește în „Foaia pentru mîinte“ din Brașov și reripărit la 1839 în „Curierul Romănesc“), el intră în istoria literaturii romine² ca începătorul folklorului și nuvelei istorice romine în rusește, pe basa listei bibliografice a operelor lui, publicată de M. Kogilniceanu în „Dacia Literară“ (1840, p. 480). Studiile posterioare despre A. Hasdeu au semnalat activitatea lui filozofică, istorică, filologică și de publicist, iar acum de curînd a apărut un studiu despre el al d-lui E. Gane³, unde A. Hasdeu este numit „primul slavist romin“ și unde se vorbește amănunțit despre relațiile lui cu vestitul slavist polon Waclaw Maciejowski. Între altele, autorul acestui studiu zice că „întreaga listă bibliogra-

¹ Cf. Prefața mea la Hurmuzaki, X.

² N. Iorga, *Ist. lit. rom. în sec. XIX*, II, p. 41.

³ E. Gane, *A. T. Hasdeu, primul slavist romin* (în *Viața Basarabiei*), 1933, 22 Iulie, p. 1.

fică a *operelor* și traducerilor lui A. T. Hasdeu a fost publicată în anul 1835, în „Jurn. Min. Nar. Prosv. ¹“, partea V,⁴ din care listă d. Gane ni face cunoscut numai două traduceri ale lui A. Hasdeu: „Istoria limbii și scrierii slave“ de Šafarik și „Gramatica slavă comparată“ de Gerkel.

Căzindu-mi și mie în mină această notă din revista rusească despre A. Hasdeu, am găsit că merită să fie tradusă în *intregime*, și de aceea m'am hotărât s'o dau mai jos împreună cu o altă știre importantă despre călătoria lui A. Hasdeu în Moldova și Bucovina la 1838. De altfel, urmele acestei călătorii se întrevăd și în câteva poezii rusești ale lui A. Hasdeu, aflătoare la Biblioteca Universității din Iași în ms., în care găsim, printre indicațiile locurilor unde au fost scrise, localitățile: Suceava, Putna ș. a.

Anunț din „Revista Ministeriului Instrucțiunii Publice“, 1835, Martie, partea a V-a, p. 623.

„În redacția Ministeriului Instrucțiunii Publice s'a primit o scrisoare din Basarabia de la d. Hasdeu, care roagă să se facă cunoscut un fragment din scrisoarea către el a d-lui Maciejowski, autorul „Istoriei legislațiilor slave“. Conținutul acestui fragment e următor:

D. Maciejowski, aflând din vol. X al acestei reviste (Octombrie 1834, p. 37) că studentul Savinici de la Universitatea din Moscova a tradus sub îndrumarea profesorului Pogodin tomul I și II al „Istoriei Legislațiilor slave“ publicate în limba polonă (opera d-lui Maciejowski), acum roagă să se facă cunoscut că *el însuși*, împreună cu d. Hasdeu, publică ediția a II-a a acestor tomuri, în *limba rusă, corectată și mărită cu importante adaosuri*, și că tonurile III și IV vor fi editate *întâiu* în rusește, apoi în limba polonă și *ca original* va trebui să fie considerată ediția rusă, redactarea căreia este încredințată de însuși autorul d-lui A. Hasdeu.

D. Maciejowski mai anunță că toate cele patru tomuri ale ediției ruse, dintre care I și II cu totul prelucrate, corectate și completate față de edițiile din Varșovia și Leipzig din 1832, se vor tipări în anul curent (1835) și că la ele se va adăugi ediția Monumentelor legislațiilor slave (în două volume aparte, ca tomurile V și VI ale ediției complete). D. Hasdeu din partea sa anunță că la procurarea listelor și recenziilor pentru editarea monumentelor vor lua parte Pavel Šafarik și Wenceslav Hanka, și mai departe zice:

¹ Revista Ministeriului Instrucțiunii Publice.

„D. Maciejowski, ca răsplată a ostanelilor mele pentru redactarea ediției ruse a operei lui, mi-a pus la dispoziție o jumătate din exemplare, adecă venitul de la ediția rusă să fie împărțit în două părți egale între mine și autor. De aceea eu sint gata cu drag și prietenie să recompensez ostanelile d-lui Savinici din partea ce mi se cuvine mie“.

La sfîrșitul scrisorii, d. Hasdeu amintește despre alte opere, traduse de el în cursul ultimilor cinci ani, care sînt: *Savigny*, „Istoria dreptului roman în evul mediu“ (până la Acursiu); *Niebuhr*: „Istoria Romei“; *Görres*: „Istoria mitică a lumii asiatice“; *Vico*: „Basele unei științi noi“; *Lelièvre*: „Cercetarea originii legilor celor XII-e table“; *Stresser*: „Încercare despre plebeii romani în timpurile antice“; *Guizot*: „Încercări asupra istoriei Franciei“; *Philips*: „Istoria dreptului anglo-saxon“; *Hans*: „Dreptul de ereditate în evoluția istorico-universală“; *Savigny*: „Dreptul de proprietate“; *Moné*: „Istoria păginismului slav“; *Safarik*: „Istoria limbii și scrierii slave“; *Gerkel*: „Gramatica slavă comparată“; *Bopp*: „Gramatica comparată a limbilor: sanscrită, zendă ș. a.“

Extras din Procesele Verbale ale Ședinților Academiei Imperiale de Științe¹ (Ședința din 13 April): „D. director al Departamentului Instrucțiunii Publice, prin scrisoarea din 22 Mart către Secretarul General, îi face cunoscut că Inspectorul Circumscripției de Învățămînt a Odesei a obținut de la d. ministru un concediu de trei luni pentru d. Hasdeu, eforul școlilor din județul Hotin, pentru întreprinderea călătoriei în Moldova și Bucovina, în timpul căreia dumnealui dorește de asemenea să se ocupe și cu cercetări botanice și mineralogice și-și propune serviciile, dacă Academia îl va onora cu însărcinările sale.“

În consecință, d-nii Kupfer, Ber și Bonciar, înștiințați fiind despre aceasta de Secretarul General, au înaintat, fiecare după specialitatea sa, o listă a obiectelor, asupra cărora ei vor cu predilecție să atragă atenția călătorului“.

Eufrosina Dvoicenco.

¹ „Revista Ministeriului Instrucțiunii Publice“, 1838, partea XIX, n-17 (Iulie), p. 149.

Din călătoria lui Carol I-iu în Occident la 1873

La 10/22 Iunie 1873, Domnitorul Carol I-iu, însoțit de miniștrii Petre Mavrogheni și Vasile Boerescu și de adiutanții maiori N. Schină și Constantin Filitti, a plecat într'o călătorie în Occident¹, determinată atât de considerații politice, cit și de dorul de familie și de grija sănătății.

Printre hirtilele tatălui meu, au rămas și câteva relative la această călătorie.

Domnitorul a sosit la Viena la 11/23 Iunie². A doua zi, maiorul C. Filitti telegrafia primului ministru, Lascar Catargi: „Leurs Altessees sont arrivées ici hier soir en très bonne santé. Elles ont été reçues partout avec grand enthousiasme. Détails sur cette splendide réception, par poste³“.

În legătură cu festivitățile ce au urmat la Viena, am următoarea invitație din 18/30 Iunie la o serată de gală⁴: „Einladung zu einer Vorstellung im Schlosstheater zu Schönbrunn, am 30. Juni 873, vor 1/2 8 Uhr Abends. Die Damen erscheinen in runden Kleidern, mit Schmuck. Die Herren vom Militär in Dienstuniform, resp. en parade, ohne Feldbinde; jene vom Civile erscheinen im Frack, mit weisser Cravate. Die Bänder der Ordensgroskreuze werden nicht über dem Rocke getragen“.

Pe o foaie deosebită: „Einladung zum Souper bei Ihren Majestäten, nach dem Theater, in der grossen Galerie in Schönbrunn“.

La 20 Iunie (2 Iulie), Domnitorul, însoțit numai de adiutanți, a sosit la Neuwied și a fost găzduit în reședința de la Segenhaus, aproape de Monrepos⁵. Mi-a rămas o invitație, din ordinul principelui și principesei de Wied, la „diner“, Simbătă 5 Iulie, oara 5, la Monrepos. „Frac cu cravată albă.“

La 26 Iunie (8 Iulie), Carol I-iu pleacă să facă o cură la Imnau, mică localitate din principatul de Hohenzollern⁶. Aici, maiorul C. Filitti primește de la mareșalul Curții noastre, Teodor Văcărescu, următoarea scrisoare, datată din Kissingen, 6(18) Iulie:

¹ *Notes sur la vie du roi Charles de Roumanie, par un témoin oculaire*, II, p. 155.

² *Ibid.*

³ Cf. *ibid.*, pp. 155-6.

⁴ Cf. *ibid.*, p. 160.

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

„Costică dragă. Îți scriu aceste rânduri spre a mă informa mai întâiu de sănătatea ta, spre a te întreba ce mai faci, cum petreceți timpul pe acolo. Ce mai face Vodă și Doamna, cum li este sănătatea, și cura de la Imnau a început a le face bine la amindoi?

„Te rog, dragă Costică, dă-mi nuvele și scrie-mi detaliat. Ați văzut pe tata lui Vodă la Hekingen, și pe cine ați mai văzut? Îți trimit, aici alăturat, niște gazete cu portretul Domnitorului; te rog foarte mult să le dai Mării Sale din partea mea, spre a le vedea. Eu ți-aș scrie mai mult, dar doctorul de aici m'a poprit cu desăvîrșire de a mai scrie și a mai ceti, din cauza durerii de ochi de care sufăr foarte. Dar tu, Costică dragă, te rog scrie-mi despre toate și spune-mi până la ce dată Vodă și cu Doamna au de gînd să șază în Imnau. Crede că nu puțin vei îndatora și mulțami pe vechiul și devotatul tău amic, T. G. Văcărescu. Marie¹ îți trimete mii de complimente. Spune amiciții din parte-mi doctorului Theodori și lui Skină“.

De atunci este și următoarea telegramă (fără loc și dată) a maiorului C. Filitti către Lascar Catargi: „Le capitaine Gherghel parti aujourd'hui avec les papiers. S. A. R. la comtesse de Flandres² est arrivée hier soir ici, pour passer quelques jours avec nos augustes souverains“.

La 9/21 Iulie trimete următoarea invitație: „Par ordre de L. A. prince et la princesse de Roumanie, le soussigné a l'honneur de prévenir Mademoiselle de Van der Burch, Dame d'honneur de S. A. R. M-me la Comtesse de Flandres, qu'elle est invitée à diner aujourd'hui Lundi, 21 Juillet, à 1 1/2 heures de l'après-midi, à la villa Erkerbau“.

În aceeași zi, maiorul Filitti scrie agentului nostru la Viena, Gheorghe Costa-Foru: „Măria Sa Domnitorul mi-a ordonat a vă scrie că a primit cu o vie plăcere scrisoarea d-v. și că vă mulțamește de cercetările ce faceți. Măriile Lor se află în deplină sănătate, vor mai sta aici încă 15 zile, spre a săvîrși cura pe care o urmează regulat și în urmă vor trece la Sigmaringen, unde vor sta 15 zile, astfel că la Viena se vor afla peste patru săptămîni. Măria Sa ar avea de mare plăcere a vă vedea la Sigmaringen peste 15 zile, dacă veți isprăvi până atunci cura ce faceți“.

¹ Maria Teodor Văcărescu, născută Mănescu-Filitti, vară al doilea cu maiorul C. F.

² Sora lui Carol I-lu.

La 14/26 Iulie, Costa-Foru răspundea din Carlsbad : „Am primit scrisoarea d-v. din 9 Iulie, și am simțit o vie mulțămire aflind că Măria Sa Domnul a dat timpului toată întinderea necesară pentru căutarea sănătăților Înălțimilor Lor. Profitind de dispozițiunile luate în această privință și de binevoitoarea invitare ce-mi face Înălțimea Sa, îndată ce voiu isprăvi cura de aici (ceia ce va fi pe la 25 ale lunii), voiu veni la Sigmaringen, ca să presint omagiile mele și să iau ordinele M. S.“

În țară, în această vreme, Guvernul lui Lascar Catargi avea de luptat cu holera, cu opoziția, mai ales la Craiova, contra legii licențelor¹, votată în Mart precedent, și cu constituirea comitetului Creditului Funciar Rural, abia înființat. În legătură cu aceste chestii, mi-au rămas mai multe telegrame cifrate ale lui Catargiu, trimise la Imnau, spre a fi înfățișate Domnitorului.

„14/26 Iulie. Holera s'a mai ivit într'o comună la Cahul. Morțalitatea la Craiova, mai mare, se suie până la optsprezece pe zi. La Galați, șapte morți pe zi și la Brăila nouă. Recolta în unele districte a suferit din cauza ploilor, fiind griul secerat, porumbul însă îmbunătățit cu ploile. Am avut anchete pentru incendiile urmate la Botoșani, Snagov, Fălciu. Incendiile s'au urmat din întâmplare. La Botoșani, din cauza unei lăzi cu chibrituri. Sintem ocupați cu aplicarea legii licențelor spirtoaselor, pentru care avem dificultăți prin unele districte. Opoziția a făcut apel prin jurnalul „Romînul“ ca să facă comitete în toate districtele, supt nume de a denunța abuserile. Am luat măsuri“.

„16 Iulie. Nu am telegrafiat din Galați despre întâmplarea din Craiova, căci Boerescu v'a anunțat telegrafic. Acum totul liniștit. Pană acum sint douăzeci și trei de arestați. Se urmăresc și ceilalți. Lucrăm în Consiliu de miniștri spre a modifica legea și astfel a înlesni și punerea în aplicare fără a provoca nemulțămiri. Fălciu astănoapte a ars aproape jumătate, fiind vint țare“.

La 17 Iulie, maiorul C. Filitti telegrafiază lui Lascar Catargiu : „Leurs Altesses se portent bien. Aujourd'hui au diner de famille se trouvaient Leurs Altesses Royales prince Antoine de Hohenzollern et princesse, prince héréditaire Léopold et princesse, comtesse de Flandres, prince de Wied et princesse“.

De la 19 Iulie este următoarea telegramă a lui Lascar Catargiu :

¹ *Ibid.*, p. 162.

„În Craiova s'au arestat cîțiva indivizi. Holera este în aceleași localități. În 4 și 5 Iulie au murit șeptesprezece. Am numit la credit pe Dimitrie Cornea, vice-președinte al Camerei deputaților. Legea licențelor se aplică. În Galați au ars patru magasii cu marfă.“

La 23 Iulie / 4 August, agentul țerii la Berlin, Teodor Rosetti, scrie maiorului Filitti: „Ayant besoin de savoir au juste le temps que S. A. le prince restera encore à Imnau, je vous serais bien obligé de me le faire connaitre et vous prie en même temps de me communiquer, si faire se peut, l'itinéraire que suivra S. A. pour retourner dans le pays. Veuillez bien adresser la réponse Schellingstrasse 3.“

De la 25 Iulie / 6 August este o invitație, semnată de baronul de Gagern, din partea principelui și principesei de Wied, la dîneu la ora 2 p. m., la Fürstenbau, în Imnau.

De la Imnau, Domnitorul a plecat la 29 Iulie (10 August) la Krauchenwies, lângă Sigmaringen¹, unde a stat până la 9/21 August.

La 31 Iulie, Lascar Catargiu telegrafia: „Holera scăzut peste tot cu excepția Galați, unde au fost douăzeci și cinci morți într'o zi. Acum, scăzut la șase. La Dorohoiu am numit prefect pe generalul Ghergheli, care fiind de acolo, am credința că va împăca neînțelegerile. Aplicația legii licenței merge foarte încet“.

În aceeași zi, maiorul Filitti telegrafia mareșalului Curtii, Teodor Văcărescu, la Kissingen, să vie Simbăta următoare direct la Sigmaringen.

Din aceeași vreme sînt următoarele acte nedatate:

Telegramă de la Lascar Catargiu: „Holera a scăzut la Mehedinți și Dolj. La Craiova douăzeci bolnavi, din cari șapte morți. La Galați șase morți, dintre cari cinci soldați. Recolta merge. În cîteva locuri a fost piatră. Liniște perfectă. Comitetul creditului nu merge prea bine. Vernescu a demisionat. Beizadea Ghica, Gheorghe Cantacuzino vor asemenea a da demisia. Comisari nu numit încă. Grădișteanu și Lahovari au refusat a primi.“

Altă telegramă de la Catargiu: „La credit s'au făcut modificări în personal. Vernescu dat demisia și comitetul a ales pe Dimitrie Sturza în loc. Asemenea dat demisia Ioan Brătianu din vice-președinte. În locul lui s'a ales cu majoritate Gheorghe Cantacuzino.“

¹ Ibid.

Aceste modificări au determinat pe beizadea Dimitrie Ghica a renunța la demisie“.

În sfârșit, următoarea scrisoare a maiorului Filitti către generalul Ion Em. Florescu, ministru de Războiu: „Înălțimea Sa Domnitorul mi-a ordonat să vă scriu că combinația de șabracă a roșiorilor, ce prin depeșa d-voastră arătați că ar fi bine să se dea călărașilor, spre a se putea cu înlesnire și mai puțină cheltuială mută la trebuință dintr'un corp într'altul, o găsește cu totul contrarie uniformei călărașilor și că, pe cât se armonisează de bine cu a roșiorilor, pe atât la ceilalți nepotrivirea va fi mai frapantă. Măria Sa socotește că e bine, din spirit de economie, a se da călărașilor o șabracă de postav civit închis, culoarea tunicii, cu un simplu galon roșu, forma acelei de la jandarmi, fără cifră.“

În ultima zi a șederii la Krauchenwies, 21 August 1873, principele Carol Anton de Hohenzollern iscălia brevetul prin care conferia ordinul Casei sale adiutantului fiului său.

Ioan C. Filitti.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

I. D. Negulici, „Biblioteca enciclopedică“

„Biblioteca enciclopedică“ a lui I. D. Negulici, pictorul, de la 1848 înseamnă fără îndoială una din cele mai largi concepții culturale și mai îndrăznețe încercări literare pe care le presintă literatura noastră mai veche din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

În adevăr iată care erau împărțirile ei și cărțile, mai toate de tradus, care erau avute în vedere:

1. „Religie, morală și educație și cele în legătură cu dinsele.“ Se cuprinde, pe lângă Testamentul Nou, Faptele Apostolilor, Psaltirea, o „alegere din Viețile Sfinților“, un „sinopsis complect“, unele opere ale lui Clement de Alexandria, Ioan Hrisostomul, Sf. Efrem, Sf. Grigore cel Mare, iar, de la Francesi, pe lângă Bossuet și Fénelon, ceva din Nicole.

Un catehism de D. I. Poenaru era să stea lângă Viața lui Isus, „Istoria Bibliei“ și alte cărți de pietate. Copiilor li se promite o întreagă bibliotecă în care e Franklin, Pestalozzi, Berquin, Campe, d-na Guizot, etc. Pentru educație și morală Rousseau, Pestalozzi, Guizot, d-na de Remusat, d-na Necker de Saussure, Gérando.

La 2, literatură: Brougham, Cervantes cu „Noua Galatee“,

„Noua Eloisă“ lingă „Princesa de Clèves“, „Vicariul din Wakefield“, Bernardin de Saint-Pierre și d-na de Genlis, Chateaubriand și Manzoni, Xavier de Maistre („Călătoria în jurul camerei mele“); dintre romantici: Balzac (*Louis Lambert, Le lys dans la vallée*), Hugo (*Dernier jour d'un condamné*), Alfred de Vigny (*Stello*), Charles Nodier (cu două bucăți), alegeri din Georges Sand, Alexandre Dumas și Eugène Sue, adăugându-se, supt titlul de „Critică“. Apuleiu, *don Quixote, Gulliver, Le Sage* și *Cazotte*, care a și apărut, iar supt acela de „Nuvele“: ceva din Cervantes, Scarron, Toepffer, Mérimée și Nodier, iarăși Dumas, Musset și necunoscutul Berthud, a cărui *Marie* s'a publicat. La „basne“ se pune câteva ceva din M-me d' Aulnoy, Florian, Marmontel și Nodier, pe lingă „O mie și una de nopți“, „O mie și una de zile“, „Sultan și Viziri“.

La 3, teatru, unde „este de făcut o mare alegere“, se va da „Dreptatea lui Dumnezeu“, jucată la București, și „Samuil neguțitorul“.

Se promite o gramatică românească, un vocabulariu românesc, un dicționar al neologismelor, un dicționar romîn-latin și latin-romîn.

Urmează cărți de „Bele-Arte“, de Științi Naturale și Matematici (cu Bernardin de Saint-Pierre și Aimé-Martin), de jurisprudență cu Puffendorf și „tratatul despre pacea perpetuă“ al lui Kant, de „politică și teorie politică“ (cu „Utopia“ lui Morus, „Télémaque“, Hobbes, „Contractul Social“ și „dialoguri“ de Harrington), de economie politică (două cărți), de agricultură, „știință populară“, „industrie“, „economie și igienă“.

La „științele istorice și geografice“ e Vico, Bossuet, Bălcescu, „Puterea armată“, o serie de manuale, și pentru „Istoria Țării-Românești“ (și o geografie), un „vocabulariu geografic“ (și unul mitologic), și o „Cronologie generală“, pe lingă „Costumele tuturor națiilor“ și „călători“. Malebranche stă lingă Hegel (și cu Aimé-Martin și Dugald Stewart) la „științele morale și politice sau sociale“.

„Gulliver“, apărut cu *Maria, Clotilda* și *Edmond*, cu „Filosofia socială sau educația mumelor“, cu „Vocabulariul romîn“ e o foarte bună traducere, revăzută și pe textul engles de D. Em. Angelescu. Traducătorul Negulici („Negulice“) dă și multe ilustrații făcute la Wenrich, pe care le semnează ca originale, de și o de aproape imitație imi pare evidentă.

N. Iorga.

Un proiect de aventură în Muntenia la 1571

Printre actele păstrate în secțiunea *Collegio, Lettere dei Principi*, vol XIX, din Arhivele de Stat de la Veneția, se găsește și următoarea scrisoare, adresată dogelui de un aventurier din Ljubliana, în speranța că își va găsi vre-o întrebuintare în slujba Republicii. Că adresantul e un aventurier, se cunoaște din felul în care își recomandă invenția, niște „ghiulele nemai pomenite”, cu care nădăjduiește să facă mari isprăvi. Ceia ce ar fi interesat mai mult ar fi fost să știm cine e acel domn mare pe care el vrea să-l ajute să iea tronul muntean. E poate vorba de un pretendent român, care, ca alții alții în acest veac, va fi alergat să-și caute ajutoare pe la Curțile apusene; ar putea fi însă și un aventurier de alt neam pe care cine știe ce legături cu țara despre care știe sigur că îl iubește și amintirea aventurii recente a lui Despot, care îi dovedea cât de ușor de ciștigat va fi tronul, îl vor fi îndemnat spre acest pas. Republica n'a dat însă urmare acestei cereri, și astfel proiectul de aventură a rămas fără niciun rezultat.

BCU Serenissime Principe, city Library Cluj

Cognoscendo io l'alto valoare e magnanimo animo di Vostra Serenità, e similmente havendo per isperienca veduto l'amorevolissima cortesìa di quella usata verso mi, povero forestiere, che si degnò di far abbracciar una suplica mia mentre che fui in Venecia, d'uno arricordo il quale, se fosse stato in Cipro, Nicosia saria veramente anchora di quella Serenissima Republica, — non ho voluto manchare come buono christiano et humile servitore di Vostra Serenità di mandar il presente messo a posta et far sapere l'animo mio in alcune cose, come puoi più ampiamente intenderà, aciochè la Serenità Vostra e tutti mi cognoschino prima per amorevolissimo servitore di quello Serenissimo e felicissimo stato, puoi credendo veramente ch'io faccia professione di huomo da bene e non di ciarlatano, volendosi servire di me, sappino dov'io sia e m'adopрино.

Offero adonque alla Serenità Vostra prima di far fare una sorte di balle quale, per rovinare terra-pieni, fortezze e trinciere ottima, perfetta et mirabile è; qualle sorte di balle s'haveria già a nostre spese fatta e messa in effetto, se tante e così grande disgracie e persecucioni com'il Magnifico Magister Bartholameo Moro, mio honorando compadre, sa, non mi fossero acadute. E di più altre

sorti di fuochi mirabile e balle non più viste, qualle sono sufficienti di rovinare gabioni pieni di terra e simile cose de'inimici e far grande mortalità dove giungeranno; delle qualle balle alcune per mostaro et artiglieria, altre con mano si puosono tirare, et faranno mirabil effetto,—et ogni altra sorte de fuochi che sia mai possibile a fare.

Di più cognoscendo la grande possanza dil Turcho, qualle comme arrabiato cercha di dar da fare pure assai e per mare e per terra a quello Serenissimo stato, io m'offerò, havendo comodità per me e doe persone meco, e per lasciar qualche cosa alla mia povera famiglia, in compagnia d'uno secretario o de chi parerà alla Serenità Vostra, di andar a trovare uno signore, grande mio amico e patrono, dil cui ne puosso benissimo disporre, e fare così seco che, volendo la Serenità Vostra o con dinari o con alcuna fanteria e cavaleria nel principio aiutarlo, assalterà la Valachia, qualle facilissimamente, per voler gli bene tutta quella gente e mal al Despota loro principe, come io veramente so, l'otterrà, e di livi procederà a danno dil Turcho, il che non di picciol momento saria, essendo la Valachia molto vicina a Costantinopoli.

Oltra di questo, havendo quella Illustrissima Republica bisogno di fanteria e cinque o sei millia cavalli Todeschi, io m'offerò di fargli avere e condurgli nel Friuli o dove vorano, che saranno bene a cavallo, buoni soldati e bene forniti de arme.

Questo è quello che per adesso, piacendo a Iddio, puosso per me solo insieme con il mio maestro fare et metter in effetto; il che se piace alla Serenità Vostra, pregho volermi dare benigna risposta, et insieme, parendo di volersi prevaler di me in qualche cosa, si degni di farmelo sapere, ch'havendo io una fede e salvo condotto di poter andar, star e venire senza esser impedito da alcuno, et che niuno, perchè ho veramente dagli malevoli, per sei mesi mi dia fastidio et imp[edimento] acciò, e datami comodità di venire, io verrò subito livi a Venecia, a ciò che scrivo metterò in effeto quanto prima. Io aspetto sopra questo benigna risposta della Serenità Vostra, e pregola humilmente con tutt'il cuore che si degni di darmela, perchè se sarà conforme al desiderio mio ringracierò il Signor Iddio; se non, anchora havendo fatto il debito mio insina ad havere consumato e speso quasi tutto quello che havea al mondo per servire e far bene a quella

Illustrissima Republica; e, non potendo ciò ottenere, io attenderò a fare altro. Iddio con questo conservi Vostra Serenità longamente, a bene et utile della christianità, alla quale humilmente mi raccomando prontissimo sempre di servirla et ubedirla.

Di Lubiana, all' sei di Febraro 1571.

Ferdinando de Wuittenstein.

Al. Ciorănescu.

Un lexicon grec-aromîn-albanes

D. Marcu Beza, într'o călătorie făcută la Sfintul Munte, a descoperit la mănăstirea Sf. Pantelimon un *lexicon grec-aromîn-albanes*, scris cu mina pe 33 de pagini, format mic, pe care l-a dăruit Academiei Romine.

Îndată ce am aflat despre acest nou manuscris aromănesc, m'am adresat Academiei Romine ca să mi-l pună la îndemână, spre a a face un studiu asupra lui. Din prima lectură am bănuit că este vorba despre o copie după lexiconul în trei limbi al lui Cavallioti, tipărit în Veneția în 1770 și reprodus în 1774 de profesorul german Johann Thunmann, în *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, pp. 181-238, după un exemplar care nu se mai păstrează, dăruit de studentul Constantin Hagî-Ceagani, Aromîn originar din Moscopole. Bănuiala mea se întemeia pe limba lexiconului, în partea lui aromănească, care prin păstrarea lui *e* în poziție neaccentuată netrecut în *i*, ca și prin alte particularități, se arată mai veche decit limba celorlalte texte, care ni vin din Moscopole și împrejurimi. Mai târziu, confruntându-l cu textul lexiconului lui Cavallioti din reproducerea lui Thunmann, m'am putut încredința că într'adevăr noul manuscris cu lexiconul în trei limbi represintă o simplă copie a lucrării lui Cavallioti.

Înșirarea în ordine alfabetică în prima coloană a cuvintelor grecești, după care în alte două coloane consecutive urmează traducerea aromănească și albanesă, este aceeași. Autorul anonim n'a schimbat nimic din ortografia grecească în care a fost tipărit textul original, în partea aromănească și albanesă, după cit se poate constata din textul lexiconului reprodus de Thunmann. Scrisul este ceteș și foarte bine caligrafiat. Afară de unele greșeli

neînsemnate, asupra cărora autorul revine, făcînd îndreptările de-asupra formelor respective corectate, manuscrisul, scris de la început pînă la sfîrșit de o singură persoană, nu prezintă nimic deosebit.

În ce privește conținutul, „lexiconul“ nu este complet. Se știe că lexiconul lui Cavallioti cuprinde, după numerotația lui Thunmann, 1.170 de cuvinte.

Dintre acestea în manuscrisul descoperit lipsesc 490 cuvinte grecești, 486 aromânești și 487 albanese. În ordine alfabetică, aceste lipsuri se arată după cum urmează: Din litera A lipsesc, la început, 21 de cuvinte grecești cu traducerea lor în aromînă și albanesă (nle 1—21); din litera K lipsesc 5 cuvinte albanese (nle 444-448), 5 cuvinte grecești (nle 472-476), 4 cuvinte aromânești (nle 472-475), 7 cuvinte grecești (nle 486-492 și 494), 52 cuvinte grecești cu traducerea lor aromînă și albanesă (nr. 500-551), 1 cuvînt grecesc (nr. 553). De oare ce manuscrisul ajunge pînă la mijlocul literei P, de la această literă pînă la sfîrșit lipsesc 409 cuvinte grecești cu traducerea lor aromînă și albanesă (n-le 761-1170).

Th. Chapidan.

Însemnări de cronică munteană din secolul al XVIII-lea

Într'un manuscrîpt miscelaneu al Academiei Romîne, nr. 3920, pe trei pagini, la început, se găsesc cîteva date de cronică munteană din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Pe lîngă laconica însemnare a fugii fiilor lui Alexandru Ipsilanti și a mazilirii acestuia, sînt de semnalat informațiile anterioare, cu privire la împrejurările morții lui Scarlat Ghica și la înscăunarea fiului său, Alexandru, care, mai înainte ca tatăl să fi închis ochii, porni în grabă spre Constantinopol să capete Domnia. Le dau în întregime:

„1781, Dichemvrie 16, Joi sara spre Vineri, au fugit bizdadelele Domnului lui Alexandru.

1782, Ghenari 12, Joi dimineața, au venit veste de mazilie. Pînă seara au venit și caimacan de la Țarigrad. Au mazilit pe Mărița Sa Alexandru Voevod Ipsilant.

1766, Noemvrie 2, Sîmbătă dimineața, s'au aprins prăvăliile

Herescului în Târgul Căucului, de au ars de tot, mergînd și Măria Sa Scarlat Ghica V[oe]v[o]ld la foc. Și de atunci s'au bolnăvit din ășul acela. Dichemvrie 2, Sămbătă dimineața, la un ăș din zi, au lăsat sănătate la toți creștini, în casele dumnealui Brincoveanului, auzind mulți că au murit de ăumă, și zicea; dar numai milostivul D[u]mnezeu știe de moarte, că pă urma Mării Sale n'au mai murit nimeni. Și l-au îngropat la besearica Mării Sale pe pod[ul] lui Șarban-V[odă]. La besearica cea noao în tindă întâiu Măria Sa s'au îngropat, unde iaste hramul Sfântului Spiridon, cu mare slujbă și pompă, ca pre un Domn.

1766, Dechemvrie 1, Vineri dimineața, au plecat la Țarigrad bizdada Alexandru Ghica pentru Domnie, și o au luat. Din Țarigrad au plecat cu caftan de Domnie, și au venit la Scaunul domnesc, și s'au numit stăpăn a toată țara.

1766, Dichemvrie 3, Duminecă dimineața, înaintea sfintei liturghii, fiind adunați toți arhieriei și boerimea, mari și ai doilea, deci pogorându-se Măria Sa Alexandru Ghica Vod[ă], pe cum i-au eșit înaintea Mării Sale Mitropolitul Grigorie, cu sfânta Evanghelie, și patru diaconi cu trichelile și cu sfășnicele, și l-au luat de mână și l-au dus în sfântul oltari și l-au hirotonit după obiceiul Domnilor, cîntând *Isaia χόρεζε* și sărutând sfântul prescol la patru cornuri, și apoi l-au ingerunchiat înaintea sfântului preastol și i-au cetit molitfa, apoi i-au dat dar de Domnie creștinească și i-au cîntat *αγιος* după obicei, și l-au pus în Scaunul Mării Sale în sfânta bisearică domnească București, și au rămas până când au venit și de la putearnica Împărăție Turcul cu tuiurile și cu sangiacul și cuca.

Aceste mai sus zise le-amă găsit la o carte veche, și le-amă scos de acolo și le-amă scris aici, într'ăastă cărtică, ca să se afle spre pomenire. 1795, Fevr. 25“.

Cartea veche din care cineva a copiat aceste însemnări putea fi mai curînd o tipăritură sau un manuscris în care un contemporan — preot sau călugăr venit din Moldova — scrisese aceste întâmplări, decît o cronică în adevăratul înțeles al cuvîntului. Nu e de admis ca, în cazul din urmă, copistul să se fi mulțămît numai cu atît.

Nicolae-Anastase Gheorghiu.

Drumul regelui Carol al XII-lea prin Țara-Românească și Ardeal în anul 1714

Se cunosc împrejurările care au determinat pe tânărul rege al Suediei, Carol al XII-lea, să poarte războiul cu Rușii prin ținuturile Ucrainei, — războiu care s'a terminat prin desastrul suedes de la Pultava (1709). În amănunte cunoaștem apoi evenimentele desfășurate între anii 1709-1713 pe pământul Moldovei; unde, la Tighina și în împrejurimi, își găsisse adăpost neîmpăcatul rege al Suediei¹.

Răsbunarea înfringerii de la Pultava o caută în provocarea unui războiu ruso-turc, care a și avut loc în anul 1711, fără a se ajunge însă la ceia ce visase Carol al XII-lea.

După acest războiu au urmat zile grele pentru regele suedes și credincioșii săi. S'a ajuns la conflictul singeros din Februar 1713, când regele, întărit la Varnița (lingă Tighina) și încunjurat de mica lui gardă, s'a împotrivit unei adevărate armate turco-tatare². Eroismul regelui, arătat și cu această ocazie, îl menționează și un cronicar brașovean, care spune că „regele a doborât cu pumnul său optsprezece Turci“ și că numai rănit a putut fi prins și dus spre Adrianopol³, împreună cu cei mai de samă prieteni ai săi. Ofițerii și soldații suedesi, rămași la Varnița, au rătăcit în toate părțile. Unii au venit și prin București, unde au lucrat — se zice — Turnul Colții⁴; pe Weismantel îl găsim rătăcind prin Moldova, ajungând apoi și la Brașov⁵, pentru ca în 1714 să apuce drumul Poloniei⁶, așa precum alții se îndreptau spre Brașov, pentru ca de aici să pornească spre Suedia⁷.

În anii 1713 și 1714; regele Suediei a stat în Turcia, mai întâiu

¹ E. H. Weismantells *Dagbak, 1709-1714*, Stockholm 1928. Referitor la această lucrare a făcut d. N. Iorga o amănunțită dare de samă în „Revista Istorică“, XVI, n-rele 1-3, p. 1 și urm.

² *Ibid.*, și mai cu samă: N. Iorga, *Carol al XII-lea, Petru-cel-Mare și Terile Noustre*, București 1900 (Mem. Ac. Rom.).

³ *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, VII, 1918, pp. 461-2.

⁴ Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daziens*, Viena, 1787, I, p. 294.

⁵ *Rev. Ist.*, XVI, 1-3, p. 5.

⁶ *Ibid.*, p. 11.

⁷ *Quellen zur Geschichte der Stadt Brassó*, VII, p. 462: „Kommen nach und nach viel Schweden aus Bender auf Cronstadt und ziehen von hier auf Schweden zu“.

la Adrianopol și apoi la Demotica¹, ducînd mare lipsă de bani și făcînd împrumuturi care au atins un total de 300.000 de taleri².

Toate aceste greutăți, ca și veștile rele ce-î parveniau din Suedia³, au determinat pe Carol al XII-lea să se întoarcă în țara sa. La 1-iu Octombrie 1714, însoțit de un capigibașă și de șase ceauși⁴, se îndreaptă spre Dunăre. A trecut riul pe la Rusciuc (unde sosise la 17 Octombrie⁵) la Giurgiu, și poate să fi poposit și în București, unde nu mai domnia Constantin Brincoveanu, care-l compătămise atunci cînd, rănit și prizonier, era dus supt pază spre Adrianopol⁶.

La 19 Octombrie, regele Suediei ajungea la Pitești, unde a făcut popas până la 5 Novembre. Popasul a durat atîtea zile din două motive. Se aștepta sosirea unui curier trimes la Viena și apoi, aici la Pitești, a trebuit să sosească armata suedesă, atita cită mai rămăsese, de la Tîghina⁷.

În ce privește armata aceasta rămasă la Tîghina, există un raport din 8 August (1714), dat din Viena, în care se spune că generalul suedes Axel Sparre, din Tîghina, își aștepta regele încă din cursul lunii Iulie; îl aștepta să sosească la Tîghina însă, pentru ca de acolo, — cu ostașii existenți —, să pornească în Suedia, trecînd prin Muntenia, Transilvania, Ungaria⁸.

Sau, cum regele apucase un alt drum, — fiind probabil împiedecat de Turci de a mai trece prin Tîghina, — urma ca generalul suedes să-l întâlnească la Pitești, lucru ce se va fi întimplat la 26 Octombrie 1714⁹.

Armata strînsă la Pitești număra la 1.500 de oameni, cari au format cinsprezece unități, fiecare fiind alcătuită din aproximativ o sută de oameni. Această armată urma să plece în direcțiunea Bran-Brașov la date și pe căi diferite¹⁰. Primele unități au

¹ Voltaire, *Charles XII*, cartea VII.

² *Rev. Ist.*, III, p. 7-9, p. 278.

³ Voltaire, o. c., livre VII.

⁴ *Ibid.*

⁵ N. Iorga, *Carol XII, Petru-cel-Mare și Țerile Noastre*, p. 54.

⁶ N. Iorga, *Constantin-Vodă Brincoveanu*, 1914, p. 205.

⁷ N. Iorga, *Acte și fragmente*, I, p. 101.

⁸ *Ibid.*, p. 100.

⁹ *Ibid.*, p. 101: „Les gens qui étoient restés à Bender, ont joint icy depuis dix jours” (scrisoarea poartă data de 5 Novembre 1714).

¹⁰ *Ibid.*, pp. 100-101.

pornit în ziua de 6 Novembre 1714¹. Însuși regele a plecat în timpul nopții de 8 spre 9 Novembre, Joi spre Vineri², în mod secret, anunțându-și plecarea Turcilor, cari îl însoțiseră până la Pitești.

Era îmbrăcat într'o haină cenușie și cu o perucă de aceeași culoare, cind a părăuns în Transilvania pe un drum ascuns³.

În ziua de 9 Novembre⁴, regele Suediei, însoțit de mai mulți ofițeri, trecea prin Rîșnov⁵.

În calitate de prieten al Casei de Austria, regele Carol al XII-lea n'a întâmpinat nicio neplăcere din partea guvernatorului Transilvaniei, generalul Stainville, care primise instrucțiuni speciale în această privință⁶. S'a procurat pentru hrana suitei regelui șaisprezece boi⁷, hrană necesară pentru drumul cu așa de puține popasuri.

În Dumineca ce a urmat (11 Novembre) Carol a ținut la Brașov o predică adresată ofițerilor suedesi ce se găseau în cetate, inspectorul luteran Paulus Neydel, care, pentru a putea fi înțeles, a vorbit în „hochteutscher Sprache“⁸.

Ultima unitate a armatei suedese, „quintus isque ultimus ordo Svecorum“, a trecut în ziua de 15 Novembre prin Ghimbav, îndreptându-se spre Hălchiu⁹. În toate însemnările contemporane nu găsim, — referitor la trecerea armatei suedese prin Țara Birsei, — decît bune primiri și laude din partea autorităților civile, militare și mai ales din partea represintanților Bisericii luterane, și nicio plingere împotriva soldaților suedesi. Disciplina armatei lui Gustav-Adolf, cu toate lipsurile de care suferia, era menținută și de urmași.

La 15 Novembre, Țara Birsei era părăsită de ultimele elemente

¹ *Ibid.*, p. 101: „On partira demain pour continuer la route“ (scrisoarea din 5 Novembre).

² *Ibid.*, p. 100: „Sa Majesté partit en suite, la nuit de Jendy au Vendredy“ (scrisoarea din 10 Novembre).

³ *Ibid.*, p. 100.

⁴ *Quellen z. G. d. S. B.*, VII, p. 574.

⁵ *Ibid.*, IV, pp. 124-5, și V, p. 132.

⁶ *Rev. Ist.*, XIII, 4-6, p. 106-7.

⁷ *Quellen z. G. d. S. B.*, VI, p. 81.

⁸ *Ibid.*, IV, pp. 124-5 și VII, p. 415.

⁹ *Ibid.*, VII, p. 415.

suedese¹ și din Hălchiu, prin Marcus, fiul lui Francisc, aflăm numele a doisprezece pastori ai regelui Carol al XII-lea².

Dar la această dată, — 15 Novembre —, regele Suediei lăsase cu mult în urmă grosul micii lui armate. La Novembre trecuse prin Rîșnov, cum am văzut mai sus, și pornise pe drumul cel mai scurt, evitînd deci Brașovul, prin Ghimbav-Hălchiu, drum pe care l-au urmat apoi unitățile lăsate în urmă.

Ultimul popas al regelui Carol al XII-lea în ținuturile românești a fost la Zalău, unde se păstrează până astăzi casa în care a fost găzduit și unde mai târziu s'a așezat o placă amintitoare a acestui fapt: „În odaia boltită a acestei case a poposit Carol al XII-lea, regele Suediei 1714, XI 9”³.

Este inexplicabil însă, dacă admitem exactitatea datei de pe inscripția de la Zalău, cum a putut parcurge regele Suediei distanța Pitești-Zalău în mai puțin de două zile, plecarea fiind în seara zilei de 18. Novembre⁴.

Ținem sama și de extraordinara putere de rezistență ca și de minunatele aptitudini de desăvîrșit cavalerist ale regelui suedes. Confuzia aceasta privitoare la zilele cit regele Carol al XII-lea s'a găsit, în trecere spre Suedia, în Ardeal se datorește și explică prin faptul că regele călătoria în mod secret. Cronicarul N. Muste spune de altfel că „au mers de nu l-au cunoscut nime în gloata lui; că cei ce mergeau înainte la conace dau veste că sosește Craiul; iară cei ce veniau mai pre urmă la conac ziceau că au trecut Craiul înainte. Și așa, din conac în conac, trecînd prin Țeara Ungurească, nime l-au cunoscut”⁵.

Totuși credem că o amănunțită cercetare în arhivele orașelor ardelenne ar aduce mai multă lumină în această chestiune, ca și în altele nenumărate.

Remus Ilie.

¹ *Ibid.*, IV, pp. 124-5.

² *Ibid.*, VII, pp. 415-6.

³ Inscripția e în limba maghiară: „E ház boltozatos szobájában szállott meg XII. Károly Svéd Király 1714.XI.9” (Fotografia și traducerea o datoresc gentileții d-lui prof. I. Mănescu-Gion.)

⁴ După *Voltaire (Charles XII, cartea VII)* plecarea regelui Carol al XII-lea s'ar fi făcut din Tirgovîște (*sic*) la 5 Novembre și după șaisprezece zile (adică la 21 Novembre) Carol al XII-lea ajungea la Stratsund.

⁵ M. Kogălniceanu, *Cronice*, ed. 1874, III, p. 52.

Tot despre 1821

În *Revista Istorică*, N-le. 7-9 (Iulie-Septembrie 1933), pp. 229-31, d. Gheorghe Potra publică „noi documente din vremea Eteriei“. Între aceste „noi documente“ e și un ordin din 2 April 1821, semnat de Tudor Vladimirescu și privind fuga familiei lui Alexandru Vilară la Brașov. Editorul documentului greșește însă, în mai multe privinți. În primul rind, documentul nu mai e nou de mult. Aricescu, încă din 1874, l-a publicat, cu ortografia greoaie a vremii, în *Acte justificative la Istoria revoluțiunii române de la 1821*, p. 138. D. Potra n'a bănuit acest amănunt, care l-ar fi scutit de osteneală. (Menționăm că, de curind, același document a fost utilizat, greșit, fără să fie numit, la I. C. Filitti, *Frământările politice și sociale în principatele române de la 1821 la 1828*, București 1932, p. 63, n. 1: la 2 April pleca la Brașov numai familia lui Vilară, nu și acesta, cum susține d. Filitti.)

În al doilea rind, mai multe sînt erori de lectură.

Tudor Vladimirescu n'a semnat niciodată „Tudor“, ci numai „Theodor“, cu variantele: „Theodor sluger“, „Theodor comandir“, (cf. și N. Iorga, *Scrisori inedite ale lui T. V.*, București 1914). Numai poezia populară, contemporanii și legenda i-au spus Tudor. D. Potra transcrie, însă, odată Teodor, a doua oară Tudor.

Apoi, Tudor n'avea cum să se adreseze „fraților seimeni ai adunării“. El adunase poporul, li dăduse tuturor duhul și numele de pandur, pentru ca, împreună, sătăindu-se și sprijinindu-se unii pe alții, să dea o nouă așezare țerii. Și, atunci, în această mare adunare a națiunii armate pentru a-și dobîndi „dreptățile cele robite de Fanarioși“¹, toți îi erau „frați“. Iar dreptul lui la putere venia tocmai din confirmarea pe care i-o dădea acest referendum popular. Nu era, și nu putea fi, vorba de seimeni. Și, într'adevăr, textul dat mai sus, sună în original: *Fraților oameni ai Adunării*.

În loc de „nicio ocară; să va îndrăsni a i să apropiia cu cuget rău“, cum transcrie mai departe d. Potra, în manuscrisul original se atestă: „câci orcare să va îndrăsni a să apropiia cu cuget rău“.

Reproducem în întregime, documentul, după ms. 3266, fol. 7, de la Academia Romînă, în transcriere corectă.

¹ Cf. Emil Virtosu, *Tudor Vladimirescu*, București 1927, p. 102.

Aceasta, pentru a pune la punct un text destul de important în legătură cu omul de idei politice și sociale îndrăznețe care a fost Ağa Alexandru Vilară, democratul animator al luptei pentru Constituție în Muntenia anilor 1821-1822. (Nădăjduim să dăm, în curînd, știri importante privitoare la activitatea sa în timpul revoluției de la 1821.)

Iată acum și textul documentului de la 2 April 1821 :

DE LA SLUGER THEODOR.

Fraților oameni ai adunării!

Fiindcă familia dumnealui biv vel agă Alexandru Velara merge la Brașov, iar dumnealui rămîne aici, în slujba țării, împreună cu ceilalți prea-cinstiți boieri, poruncim ca întru nimicî supărare la drum să nu să facă de către cinevaș, ci mai vârtos, verice ajutor le va¹ face trebuință, să li să înlesnească. Căci orcare să va îndrăzni a să apropiia cu cuget rău de această familie, sau de oameni carii îi are spre paza și ajutor drumului, cu cumplită moarte să va pedepsi.

1821, April 2.

Theodor.

II.

Supt titlul: *O cronică în versuri despre 1821*, d. N. Iorga publică (*Revista Istorică*, 1933, n-rele 7-9, pp. 244-45) 102 versuri dintr'un poem românesc despre revoluția lui Alexandru Ipsilanti în Principate, însoțindu-le de următoarea notă: „*Găsesc aceste patru pagini dintr'un poem despre revoluția grecească din 1821. Cine cunoaște cartea e rugat a mi-o spune*”.

Întimplător, pot furnisa indicația cerută. Erbiceanu, în *Croniciile greci cari au scris despre Romîni în epoca fanariotă*, București, 1888, pp. LXI-LXIII, publică o variantă amplă a versurilor semnalate (303 versuri), atribuindu-le lui Naum Rimniceanu, după manuscrisul acestuia de la Academia Romîna (ms. grec 720, acum la Moscova). În publicația lui Erbiceanu, însă, acest poem e numai un simplu capitol al cincilea (*Pentru Eteristii crai greci*) dintr'un alt, mare, poem: *Tînguirea țarei Valahiei asupra jafului și dărăpănării ce i-au făcut streinii tîlhari greci*. În realitate, acest din urmă poem, apărut — fără nume de autor — la Buda, în 1825, supt aproape același titlu, a fost atribuit de contempo-

¹ Corectat peste „vor”.

rani lui Paris Momuleanu¹. Ediția de la 1825, precum și reproducerile ulterioare, și manuscrisele de la Academie (afară de cel citat, inexistent, astăzi) nu conțin și versurile publicate de Erbiceanu drept al cincilea capitol. Cunoscînd lipsa de informație a lui Erbiceanu, nu putem pune mare temei pe afirmațiile lui. Deci, versurile publicate de el au doi autori, cel puțin. Confirmarea o găsim tot în manuscrisele Academiei. Se află acolo două variante (pe care le vom publica la vreme), și din acestea una e atribuită lui Ioniță Bîlculescu din Tirgovîște. S'ar putea ca acesta să fie autorul poemului semnalat de d. N. Iorga.

Amintim că tot Erbiceanu a publicat și în broșură separată (de sigur extras) versurile atribuite de el lui Naum, sub titlul: „*Poesiile protosinghelului Naum Rîmniceanu asupra zaverii, scrise în 1821*“ (București 1891, pp. 7-10); versurile acestea le menționează ca atare și mai târziu, la 1900, în discursul său de recepție la Academia Română².

Acestea sînt datele cunoscute mie.

Emil Virtosu.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Despre niște bani depuși de Duca-Vodă la Veneția

Cunoscuta lăcomie a lui Duca-Vodă cel Bătrîn în a-și strînge averi l-a îndemnat la toate asupririle pentru care cronica îl condamnă. „Strînsoare mare pentru bani făcea tuturor“, și birurile noi înființate de el ca și asprimea aparatului fiscal de care a dispus i-au adunat, de sigur, ca atîtor alți Domni cari au putut să-și sfîrșească Domnia plecînd din țară în tovărășia cîrdului de cară cu galbeni, însemnate averi.

O parte destul de importantă a acestor bani adunați în patru Domnii pare a fi fost adăpostită în vre una din băncile venețiene, unde și-a depus mai târziu și Brincoveanu; pare, de oare ce din scrisorile care urmează nu reiese dovada peremptorie a existenței acestei sume la Veneția.

¹ Cf. opinia lui Eliade în *Poesii ale lui Paris Momuleanu* (cu „viața poetului“ de I. Eliade Rădulescu), București 1837, p. IV; cf. și Vaillant (J. A.), *Poesies de la langue d'or, traduites*, Paris, 1851 (pp. 32-7: Plaintes de la Roumanie. I. a Romanesca de Paris Momuleano).

² Tratează despre „*Viața și activitatea literară a protosinghelului Naum Rîmniceanu*“, București 1900 (p. 93, n-1 21).

Aceste scrisori sînt desprinse din corespondența ambadorului venețian la Viena cu Inchisitorii Serenissimei; lipsește însă dintre ele aceia care trebuia să fie cea din urmă, și care de sigur n'a mai fost scrisă, — altfel nu se poate explica absența ei, — în care ar fi urmat ca Inchisitorii să relateze ambadorului rezultatul definitiv al cercetărilor lor, care se dovediseră la început infructuoase. Din scrisorile cite le avem nu rezultă astfel dacă banii depuși de Domnul moldovean la Veneția au fost găsiți și dacă Republica a intrat în stăpînirea lor, așa cum arată că ar fi avut de gînd să facă atunci cînd, după captivitatea lui Duca, ei nu mai puteau fi reclamați.

Am reprodus scrisorile în extenso pentru că, în părțile care nu privesc chestiunea banilor lui Duca-Vodă, ele interesează încă istoria Romînilor: e vorba acolo de liga care se punea atunci la cale împotriva Turcilor și de pretenția lui Sobieski ca această ligă să-i recunoască eventualele cuceriri în țerile românești, asupra cărora avem planuri atestate de atitea izvoare.

1658, Decembre 17, Viena. Ambadorul Veneției către Inchisitori (Inquisitori di Stato, vol. 495, part. III, p. 103).

Illustrissimi et eccellissimi signori, miei signori colendissimi. Nella lunga visita havuta da me del Cardinal Nuntio, che rappresento nell'Eccellentissimo Senato con il presente ordinario, m'ha espressamente confidato ritrovarsi in cotesti monti ossia banchi grosse somme di denaro di ragione del prencipe di Moldavia chiamato Ducas, già installato da'Turchi, che al presente si ritrova prigione del re di Polonia, invece del quale haveva sostituito in quel prencipato quel tale Demetrio. Mi disse il cardinale ascender le somme a due millioni, e che potrebbe la Serenissima Republica valersene per la corrente guerra, prima che il re di Polonia vi ponesse le mani, come dubita. Tutto riferisco alla prudenza dell'Eccellenze Vostre, che potranno scoprire la verità del fatto e motivarvi sopra per i pubblici vantaggi, mentre con profondo ossequio mi ratifico. Vienna, 17 Dicembre 1684. Di Vostre Eccellenze,

Domenico Contarini.

1684, Decembre 24, Viena. Ambadorul Veneției către Inchisitori (ibid., pp. 104-5).

Illustrissimi et eccellissimi signori, miei signori colendissimi. Humiliai nel passato ordinario alla dovuta notizia di Vostre Eccellenze ciò che questo Cardinal Nuntio mi confidò de certe

grosse somme di contanti che s'attrovavano costà di ragione del Ducas, prencipe di Moldavia, hora prigionè del re di Polonia, per potersene valere nelle occorenze presenti di guerra. Hora devo aggjungere alla notitia delle medesime, Loro Eccellenze, come suppongo, saranno state informate dall'attentione dell'Eccellentissimo Morosini in Polonia, che la causa per la quale differisce quel re d'ordinare il giuramento in mano del Pontefice delle dichiarazioni ultime delle Lega essere perchè pretenda una simile dichiarazione dell'Imperatore degli acquisti [che] potesse fare in Transilvania e Valacchia, come l'ha ricercata l'Eccellentissimo Senato sopra gli acquisti di Dalmatia. Il cardinal, al quale tutto ciò scrive il Nuntio in Polonia, ha risposto al medesimo stupirsi che, dopo haver il re ratificato le suddette dichiarazioni, trovi pretesto di non giurarle in mano del Papa, poichè, essendosi parlato nel trattato della Dalmatia, era stato conveniente con più chiarezza schiararne il senso, ma che fra il re e l'Imperatore non s'era specificata alcuna cosa in tale conformità. Crede il Cardinal Nuntio esser tutto ciò effetto delle macchinazioni di Bettunes, per apportar diffidenze fra una e l'altra parte e guadagnar il punto di staccar quel re dalla colleganza. Tutto ciò significo in confronto di ciò sarà stato ragguagliato all'Eccellenze Vostre dalla virtù dell'Eccellentissimo Morosini suddetto, mentre con il solito del mio ossequio mi confermo. Vienna, li 24 Dicembre 1684. Di Vostre Eccellenze humilissimo, divotissimo servitore,
Domenico Contareno.

1684, Dicembre 30, Veneția. *Inchisitorii către ambasadorul la Viena (Inquisitori di Stato, v. 173, no. 83).*

Le confidenti communicationi fatte da cotesto Cardinale Nuntio a Vostra Eccellenza di sume rilevanti di denaro che possi haver in questa città il già prencipe di Moldavia Ducas, e dall' Eccellenza Vostra partecipatoci in sue lettere de 17 stante, ci ha dato mottivo di praticar tutte le diligenze per ritrovarle, nè ci è riuscito poterne haver alcun riscontro. In Banco del Ziro certamente non vi è, nè meno nei depositi della Cecca. In mano de' Mercanti non se ne vede alcuno che di gran lunga maneggi ne' suoi negocii tal summa di oro, onde senza lumi maggiori stimiamo impossibile ritrovar cosa vagia; e serà di sua notitia.

Giro. Corner, inq.

Gio. Battista Foscarini, inq.

Lorenzo Moresini, inq.

1685, Ianuar 6, Veneția. *Inchisitorii către ambasadorul la Viena (Inquisitori di Stato, v. 173, no. 84).*

Non si sono tralasciate di praticar (come hoggì otto havemo scritto a Vostra Eccellenza, in risposta delle sue de 17 decorso),

e tuttavia si praticano le più accurate diligenze per ricavar dove si trova il denaro del prencipe di Moldavia Ducas, ma non potemo che confermarle lo scritto, di non ritrovarsi cosa veruna in tale proposito. Nell'altre poi di 24 passato intendemo le cause per quali pone difficoltà il re di Polonia a far giurare in mano del Pontefice le conferme della Lega, delle quali notizie ce ne prevaleremo a publico lume, con merito ben distinto dell'Eccellenza Vostra. E noi le trasmettemo alcuni avisi ultimamente pervenutici da Constantinopoli circa la disposizione di quei popoli per operare a beneficio delle armi christiane, de' quali ella si prevalerà comme le sarà dettato dalla sua prudenza, a publico beneficio.

Giro. Corner, inq.
 Gio. Batt. Foscarini, inq.
 Lorenzo Morosini, inq.

1685, Ianuarie 21, Viena. Ambasadorul Veneției către Inchisitori (Inq. di Stato, v. 495³, pp. 105-106).

Illustrissimi et eccellentissimi signori, miei signori colendissimi. Ho rappresentato a questo Cardinal Nuntio le diligenze usate dall' Eccellenze Vostre per invenire le somme raccordate di ragione del prencipe di Moldavia Ducas, e come non havevano havuto l'incontro bramato. M'ha promesso il cardinal di chiamar a se quel tale che ne fece l'apertura del suddetto negotio, ch'è un prete del conte Chiachi, fu d'ordine dell'Imperatore l'anno passato in Valacchia per vedere che fondamento tiene, che possono essere tali somme in cotesta Dominante. Rendo humilissime gratie all'Eccellenze Vostre del foglio di Constantinopoli, ch'è stato molto stimato dal cardinal suddetto, e penso uno di questi giorni leggerlo all'Imperatore stesso in udienza, per animarlo a coglierne i vantaggi che alla Christianità s'offeriscono; con ch'è all'Eccellenze Vostre humilmente mi rassegnò. Vienna, li 21 Genaro 1684, m[ore] v[eneto]. Di Vostre Eccellenze humilissimo divotissimo servitore,

Domenico Contareno.

1685, Ianuar 28, Viena. Ambasadorul Veneției către Inchisitori (Inq. di Stato, v. 495³, p. 107).

Illustrissimi et eccellentissimi signori, miei signori colendissimi. Ha sentito la Maestà dell'Imperatore con particolar attenzione e soddisfazione il foglio che l'Eccellenze Vostre si sono compiaciute trasmettermi, ringratiandomi della confidenza che la Serenissima Republica usava seco in tutti gli incontri, alla quale haverebbe del suo canto sempre sinceramente corrisposto; che bramava

che si potesse raccogliere le aperture indicate nel suddetto avviso del canto della Serenissima Republica, mentre egli non haverebbe mancato di contribuirvi con preparamenti ad una buona campagna. Io l'assicurai che camminava del pari la sollecitudine della Republica nell'armarsi da tutte le parti, ammassando genti senza riguardo a' dispendii, per condurle dalle più remote parti al suo servitio. Il di più ricavato nell'udienza havuta Vostre Eccellenze sentiranno dalle pubbliche.

Ha mandato a chiamare il cardinale a mie replicate istanze il conte Chiachi, per sapere con fondamento delle somme di denaro che il suo prete asserì attrovarsi in cotesta Dominante di ragione del prencipe di Moldavia Ducas, e ne haveva mandato biglietto con il nome d'un mercante di Leopoli, ma, perchè era così mal scritto, glielo rimando per haverlo in forma intelligibile.

In questo punto mi manda il cardinale i nomi de' mercanti con quali ha havuto commercio il Ducas suddetto, che invio all'Eccellenze Vostre perciò potesse servire di lume per invenire il contante, et a Vostre Eccellenze mi rafferma — Vienna, li 28 Gennaro 1684 m. v.—di Vostre Eccellenze humilissimo devotissimo servo,

Domenico Contareno. University Library Cluj

(Pe o hirtie anexă :)

Cum quo princeps Moldaviae Ducas una simul mercari usus vocatur Urszaki Moldavus, mercator vero et amicus graecus leopoliensis vocatur Balabann.

Al. Ciorănescu.

Două documente din Biblioteca Egipteană de la Cairo despre cucerirea Chilei și Cetății-Albe în 1484.

de dr. Andrei Antalffy.

Cele două documente pe care le public în traducere sint dintr'o colecție de scrisori, al căror manuscris se păstrează în Biblioteca Egipteană (Egyptian Library) din Cairo, supt No. 131, *adab turki*, și este atribuit, fals, lui Abu Ishak, numit și Choğa-i gihan. Este o eroare și clasarea ca turcesc a manuscrisului, când acesta, pe 222 de pagini, cuprinde numai două, trei scrisori în limba arabă, una singură — tocmai aceia care ne privește pe noi — în limba turcească, iar majoritatea co-vișitoare a scrisorilor sint persane. Manuscrisul, un volum în-octavo, este fără îndoială o copie de mai târziu. Fiind scris caligrafic, în „rik'a“ curată și îngrijită, utilizarea lui nu presintă

nicio greutate. Pagina de titlu îi lipsește. În schimb, pe prima pagină se găsește „fihrist“-ul¹, pe jumătate șters, care ne ajută să stabilim, împotriva catalogului din Cairo, următoarele lucruri: 1) că Abu Ishak nu este autorul, respectiv adunătorul întregului volum, ci numai autorul primului capitol din el, purtând ca titlu *münşa'at-i choğa-i gihân* (Documentele lui Choğa-i gihan) cu semnarea în limba persană: *Inşā'-i mevlanā ũeich Ebū Ishāk est* (Este compoziția patronului nostru ũeic E. I.); 2) calificativul elogiios *choğa-i gihân* (stăpinul lumii) se referă la Baiezid al II-lea și ca atare nu poate să fie un supranume, pe care și l-ar fi dat Abu Ishak sau i l-ar fi dat alții în înțelesul de *dascălul lumii*².

În *fihrist*, după titlul fiecărui capitol urmează și numele autorului respectiv. Scrisoarea persană (din care n'am tradus decât un fragment, fiindcă restul scrisorii nu prezintă niciun interes pentru noi) se cuprinde în capitolul intitulat *münşa'at-i choğa-i gihân*, avind ca autor — precum s'a amintit mai înainte — pe Abu Ishak. Toate compozițiile din acest capitol sînt în limba persană. Fetihnameaua³ turcească, tradusă în întregime, poartă titlul de *Türki fetihname-i Kara-Büghdân. Münşihîzade elmüdderris*⁴. Din cele două însemnări în limba arabă de pe pagina de *fihrist* reiese că această copie, „curățită de greșeli“, este opera lui ũeich al-Imam Abu Hamid Muhammed al-Ghazali, iar posesorul ei în luna lui Muharrem, anul 1034 (1624), a fost Husein ibn Muhammed, „vestitul tevkii“ (et-tevkii eş-şehir)⁵, care își procurase manuscrisul, cumpărindu-l în mod legal⁶.

Restul scrisorilor sînt mai toate misive de Sultani (melik-namè). Despre una din ele se și spune în suprascriptură: *Sültan Ahmed nüvişte est* (S'a scris de însuși Sultanul Ahmed).

Faptul că acele două scrisori cuprinse în manuscrisul de la Cairo, una în limba persană, cealaltă în limba turcească, se po-

¹ Tabla de materii.

² Choğa în limba persană înseamnă alit domn, stăpin, cit și dascăl.

³ Fetihnamè este o scrisoare prin care se anunță cucerirea unei cetăți.

⁴ Numele compus cu „zadè“ nu l-am putut descifra. Înțelesul titlului este: „Fetihnamea turcească despre cucerirea Moldovei. Autorul ei (este).... zadè, profesorul“.

⁵ Tevkii este termenul arab pentru nișangi, secretar de Stat pentru semnul de mînă al Sultanului.

⁶ Tamallakahu b'l-i-ıştira'i şeri'i.

trivesc ca fel de exprimare și că partea narativă din cea persană se mărgenește numai la povestirea cuceririi Chilieii ne face să presupunem că scrisoarea persană nu este decît o simplă prelucrare a celeilalte. Desele citațiuni din Coran care împodobesc textul persan și lipsesc din cel turcesc ne întăresc și mai mult în această credință a noastră. Ar trebui cercetat întreg cuprinsul volumului pentru a ne putea orienta asupra valorii de izvor și a celorlalte scrisori, precum și asupra scopului ce va fi urmărit cel d'întăiu adunător al lor. Acest scop, ca și în cazul vestitelor *münşa'at al-salātîn de Ahmed Feridün*, trebuie să fi fost, între altele, și acela de a pune la îndemîină candidaților de secretari frumoase modele de redactare în limba persană. Nu-i exclus ca majoritatea acestor scrisori să fie prelucrări, săvirșite, după cele originale, de niște maeștri iluștri ai stilului epistolar.

D. Fr. Babinger a fost acela care ni-a atras atenția asupra unei *fetihname-i Qara-Boghdan*, aflătoare în Biblioteca Egipteană, dîndu-i titlul și autorul, după indicațiunile din catalogul în limba arabă al lui Ali Efendi Hilmi ed-Daghestani (T. K.)¹. Eu am nădăjduit să găsesc în acest document ceva ca o complectare a cunoscutului ziar al expediției lui Süleiman contra Moldovei în 1538. Însă, cercetînd documentul, spre marea mea surprindere am găsit că el se referă la un eveniment cu mult mai vechiu, acela al cuceririi cetăților Chilia și Akkerman de către Baiezid al II-lea, în vara anului 1484.

Anul nu se pomenește în niciunul din cele două documente, datarea făcîndu-se numai prin luni și zile din ambele ere. Varianta persană mai amintește că 20 Gemazi-achir (uchra) a căzut într'o zi de Miercuri. Însă, ținînd samă de această din urmă indicare și admițînd că anul a fost 1484 (și nu 1483, precum spune Dimitrie Cantemir în *I. I. O.*, p. 177), 20 Gemazi-achir, ca o zi de Miercuri, n'a putut să coincidă cu 22 Iulie, ci cu 14 ale aceleiași luni „din lunile Rumilor“, iar 11 Regeb trebuie să fi căzut la 3 August. Greșeala se poate explica sau prin reaua transmitere a textului, sau prin chiar nepriceperea vre unui copist, care, adăugînd datele corespunzătoare creștine, ar fi uitat să compare cele

¹ Fr. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig 1927): „Welche Bewandnis es (adecă Fetihname-i Kara-Bughdan a lui Nasuh Matrakgi) mit den „münşa'at-i fetihname-i Qara-Boghdan“ des Ebu Ishak, genannt Choğa-i gihan, hat, die in Kairo, T K 159 (*sic*) liegen, kann ich nicht sagen“ (p. 66, nota 1).

nouăsprezece zile dintre 20 Gemazi-uchra și 11 Regeb cu numărul zilelor ce cad între 22 Iulie și 4 August. Alte motive, cum ar fi folosirea unui calendar popular sau o metodă de intercalare neobișnuită, vor fi contribuit și ele la această nepotrivire a celor două feluri de datare.

În ce privește intervalul de nouăsprezece zile dintre cele două cuceriri, țin să amintesc că după *Tarikh-i siyâsi-i devlet-i 'aliyye-i osmâniyye* (Sambul 1324—1906) a lui Kiamil-Pașa, vol. I, p. 125, impresurarea cetății Akkerman de către Baiezid al II-lea, în anul 889—1484, a ținut șaisprezece zile. Socotind încă trei zile pentru drumul oștirilor de la Chilia până la Akkerman, avem exact intervalul dintre cele două date turcești: 20 Gemazi-achir și 11 Regeb¹.

Prin trîmeterea unei frumoase copii fotografice a întregului manuscris m'a obligat d. Baradda, directorul Bibliotecii Egiptene.

¹ Dacă și căderea Cetății-Albe trebuie să se fi întimplat într'o zi de Miercuri, precum susțin Leunclavius și „Letopiseșul dela Bistrița“ (I. Ursu, *Ștefan-cel-Mare*, pp. 183-4), atunci, cu privire la data de 11 Regeb, resp. 3 August (Marți), din documentul nostru turcesc, trebuie constatate următoarele două lucruri: 1, că ea este foarte aproape de 5 August, mai corect 4 August (Miercuri) din suszitul letopiseș; 2, că ea, în același timp, întărește lămurit exactitatea afirmației Analelor lui Malipiero, care vorbesc tot despre 3 August, de și cronologia acestor Anale îi inspiră lui I. Ursu puțină încredere. Intervalul dintre data de 28 Iulie a lui I. Ursu, basată pe scrisoarea lui Baiezid al II-lea către Ragusani, și data de 9 August a lui Seadeddin, arată, de altfel, cât de șubredă este cronologia vechilor documente turcești, întocmai cînd datările din ele se fac în ambele ere, punîndu-se și numele zilei. Oricum ar fi, scrisoarea lui Baiezid al II-lea, care la 2 August anunță acum din Chilia, ca un fapt implinit, cucerirea Akkermanului, are împotriva ei mărturia a trei documente cu aproape aceiași cronologie: 3 August din fetihnameaua noastră, 3 August a lui Malipiero și 4 August din Letopiseșul de la Bistrița.

După toată probabilitatea textul slavonesc, după care s'a făcut versiunea latină vulgară (*Veress, Acta et epistolae*, vol. I, p. 38) a fost originalul scrișorii, fiindcă în cancelariile Sultanilor din această epocă se coresponda și în slavonește. În acest cas, originalul va fi purtat numai data creștină, iar diferența de o zi dintre 2 August și 11 Regeb (3 August) o putem elimina considerînd că, după socoteala musulmilor, o zi începe de la apusul soarelui din ziua precedentă, deci 2 August seara a fost acum 11 Regeb, respectiv 3 August pentru musulmi. Totuși rămîne, ca greutate, datarea scrișorii dela Chilia, de și nu este exclus ca ea să fi fost chiar antidatată.

[Cf. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă* și lămuririle definitive din articolul nostru asupra „lămuririlor grecești“ 2 August e Marea Cetății-Albe, supt care se afla Sultanul. — N. I.]

I.

Manuscrisul de la Cairo, pp. 102-8.

O fetih-nameă turcească [scrisă] după cucerirea ¹ puternicelor, cetăți ² ale Kara-Büghdanului.

...³ Suprema înțelepciune și divina voință a fost pururea așa, încît, ori de cite ori Dumnezeu — a cărui glorie să fie prea-mărită și a cărui dovadă să fie preaslăvită — ar fi hotărit ca odorile harurilor milostivirii [sale] divine și miresmele darurilor gloriei [sale] prea-înalte să adieze către grădinile poftelor unui om fericit, [întăiu] făcea ca grădina de zarzavaturi a acestuia să fie bintuită de viforul dușmanilor cît vintul de Apus de sîniștri [cari] să omoare strălucirea [grădinii] sa[le], iar podoaba viilor sale s'o veștejească; și, în timp ce [Dumnezeu] a colorat trandafirii unuia și a făcut să cînte privighitoare-i, [dușmanii] să intunece straturile înflorite cu rose ale celuilalt și trandafiriușul lui să-l prefacă în mărăciuș. Dar, în cazul de față, ținta acestui exordiu este ca el să înfățișeze întocmai ceia ce s'a întimplat lui Kara-Büghdan ⁴, căpetenia răsvrățiților ⁵. Acesta, îndeplinindu-și robeasca datorie, după cum era obiceiul din vremuri străbune, din ani de demult și din moși strămoși, își plătia în fiecare an haraciul, potrivit condițiilor șerbiei și credinței și a tuturor formelor supunerii și închinăciunii față de această Poartă împărătească. Însă, în timpul din urmă, vintul vicleniei găsindu-și cale în nările lui nefaste, el a dat pe față abaterea lui din drumul ascultării și dreptății spre rebeliune și îndărătnicie. De oare ce călcarea invoielii și ru-

¹ Alinidjak (îndată ce s'au cucerit) din text este o veche formă de gerundiu. Cf. sevigeek, gheligeek, etc.

² S. I. B. din text ar fi trebuit scris S A I B (saib), în înțelesul de „greu de ocupat“, „inaccesibil“.

³ Am suprimat în traducere conjecția subordonătoare *ciun*, cuvîntul inițial din text, pentru a se simplifica construcția perioadei, prea lungi.

⁴ Numele țerii pentru numele Domnului. Cf. „Kara-Büghdanla buluşup genk etti = Er stieß mit (dem Fürsten von) Kara Bogdan und kämpfte mit ihm“ (dr. Friedrich Giese, *Die altosmanischen anonymen Chroniken, Teil I, Text u. Variantenverzeichnis*, p. 115, rîndul 9) și traducerea (*Abhandlungen f. d. Kunde d. Morgenlandes*, XVII B., n-rul 1, p. 153).

⁵ Din cauza construcției puțin deslușite a acestei propoziții, nu știu dacă i-am redat exact sensul.

perea păcii a pornit de la el, s'a schimbat și de spre partea mea invoiala, și, fără nicio șovăire, ajutorul Domnului prea-înalt luându-mi-l drept însoțitor și ocrotirea lui Dumnezeu Cel Sfânt drept călăuză de drum, am purces pe calea străbunilor miei glorioși și strămoșilor miei iluștri. Numai de dragul năvălirii și a războiului sfânt și pentru luptă și osirdie [pe drumul lui Dumnezeu] Împărăteasca Mea Maiestate am luat drumul ținuturilor Kara-Büghdanului¹. Cînd, după săvîrșirea trecerii peste apa Dunării, zvonul și glasul întimplărilor victorioase au ajuns până la urechea dușmanului păcătos, el, dîndu-și sama că [singur] și-a făcut ferircirea lui nestatornică și norocul lui neprîncios, și-a ales bejenia împreună cu locuitorii Ținutului, mici și mari. Întăiu de toate, stîndardele mulțimii Islamului, fură îndreptate² spre cucerirea cetăților. Din toate cetățile sale Chilia³ [este astfel zidită încît] nici⁴ pana pentru a cării iușeală [drumul] de la pămîntul negru al Siriei până la solul alb al Rumilor n'ar fi decît un singur pas n'ar fi putincioasă și capabilă să-i descrie tăria și să-i zugrăvească trăinicia. Fiînd, prin așezarea ei, cheia țerii, a rămas, mulțămîtă puterii sale de rezistență din cale afară de mare, din timpurile imemoriale până în zilele noastre nedobîndită și necucerită. Abia am sosit [acolo] cu cetele de oșteni⁴, cari au făcut drumul înainte fiecare ca un crocodil cu glasul de tigru și ca un leu cu setea de răsbunare a unui leopard, și cetatea amintită am și împresurat-o de toate părțile. Uneltele de bătaie și de asalt, instrumentele de luptă și de măcel fură adunate și așezate, și, în timp ce virfurile săgeților și focurile distrugerii și ale răsbunării zburau fără încetare [și cădeau] asupra ghiaurilor desfrînați ca picăturile unei ploii iuși, puștile, cele mici și mari, fiecare din ele fiînd cite un mîncător de oameni, ba cite un balaur cu șapte capete, mincau, din cînd în cînd, turnuri așa de înalte, încît fieștecare din ele ar fi putut să ni vestească despre punctul cel mai de sus al bolții cerești. Cu un cuvînt, bătaia și lupta, asaltul și măcelul au mai ținut. [Astfel], nemai rămînînd nicio puțință de a mai rezista, în sfîrșit, în ziua a douăzecea a lunii lui Gemazi-

¹ În text: frinele [inan] plecării împărătești fură îndreptate către ținuturile Kara-Büghdanului.

² Iarăși: frinele [zimam] stindardelor mulțimii Islamului fură intoarse, etc.

³ Turcește: Kili.

⁴ Literalmente: cu oștenii cetelor.

achir din lunile noastre, care zi a fost ziua a douăzeci și doua a lunii iui Iulie din lunile Rumilor, -- în ziua aceea tocmai s'a retras soarele dinaintea apelor cerului --, cu ajutorul lui Dumnezeu cetatea fu cucerită. Așezându-se în interiorul ei oameni cari s'o păzească, ea a fost trecută în numărul celorlalte locuri bine păzite.

După aceea am cucerit o altă cetate a amintitului (Kara-Büghdan)¹, cea cu numele de Akkerman. Aceasta, prin situația ei, este cheia biruințelor asupra Leșilor, Cehilor, Rușilor și Ungurilor² și este și un centru de negoț pentru ținuturile megieșe. Însă prin înălțimea clădirilor sale și prin tăria temelilor sale ea sfidează comparația cu însăși bolta Saturnului, ba chiar cu cele șapte ceruri. În profunditatea șanțului ei, oricât de adânc ar vrea să se coboare gândul, nu i-ar atinge fundul. Împresurînd cetatea amintită din toate laturile ca într'un chimîr, vorba cea: „cu o desăvîrșită voință n'a fost încă nimeni care să nu fi obținut biruință“, s'a luat o irevocabilă hotărîre pentru cucerirea ei. După încuviințarea unui *caç-güç*³, Maiestatea Sa ilustră, Menghili Ghirai Chan, chanul vilayetului Deșt⁴, care era dornic și însetat de apa curată a întîlnirii Sale cu Mine, a venit într'u întîmpinarea domnului [său] norocos cu o oaste de șaptezeci de mii de viteji, [toți] cu cerceul dorinții la urechi și cu țolul ascultării pe spate, și fu cinstit cu o audiență aducătoare de fericire. Ridicîndu-și tabăra împreună cu demnitarii Maiestății Mele împărătești, iar begul din Iflak-ili¹, Evlad² Voivoda, care încă de la începutul campaniei călăuzia oștirea victorioasă, făcîndu-se iarăși călăuză,

¹ De înțeles tot ca nume de persoană.

² Ūngürus.

³ După *Türkge Lüghat* al lui Beha ed-Din (Stambul, 1570 H., înțelesul termenului „caç güç“ este: *kadırlarin erkeklerden caçma-sı*, va să zică retragerea obligatorie a femeilor cînd cere intrare în casă un bărbat altul decît părinții, fiii, frații lor, sau fiii fraților și surorilor lor (Coran, XXXIII, 53: 59).

⁴ Deșt-i Chipciac. Teritoriul cu această numire cuprindea în secolul al XV-lea următoarele cinci chanate: Chipciac între Ural și Volga cu capitala Serai; chanatele avînd drept centre Cazan și Astrahan, apoi Nogaii dintre Don și Nipru, în fine Crimeia. Chipciacul fu cucerit de Ivan al III-lea, Cazanul a ajuns o posesiune a Țarilor în 1552, Astrahanul în 1554. Subjugarea Nogailor și a Tatarilor din Crimeia s'a săvîrșit în secolul al XVIII-lea. Familia Osman se considera moșteritoarea acestor ținuturi. În diplomele solemne, printre titlurile (unvoin) Sultanilor figurează totdeauna și „ve-tatar ve deșt-i chipciac iklimlarinin... padi-şahi“.

am pornit asupra sus-zisei cetăți. Oștenii victorioși au închis-o din spre apă și uscat, fură pregătite și adunate puștile, [care] i-au dărimat poarta și zidurile³, bastioanele i le-au distrus și le-au smuls din temelii lor, iar turnurile i le-au prăbușit. După ce comandantul oamenilor din cetate și alți sirdar[i], tineri și bătrâni, fură nemeriți⁴ de puști și de săgeți, și după ce șanțul ei, cu toată profunditatea lui, a fost umplut cu pietre și lemne de oamenii [noștri], cit nisipul mării de mulți, în sfârșit, cu ajutorul lui Dumnezeu, în ziua a unsprezecea a lunii lui Regeb din lunile noastre, care, după socoteala Rumilor, este ziua a patra a lunii lui August, fu cucerită și [cetatea] aceia. Fură așezați în interiorul ei oameni cari s'o păzească, în timp ce luptătorii pentru lege s'au îmbogățit cu fel de fel de prăzi. Slavă Domnului, prin această izbândă [ni s'a înlesnit pe viitor] cuceriri succesive, fiindcă s'au deschis căile în spre Lehi și Cehi și Ruși și Unguri, înaintarea a devenit ușoară, iar trimeterea întăririlor⁵ fără nicio greutate. De oare ce această credință a sus-zișilor chan și voivoda a pricinuit buna aplecare a mea și a necesitat sollicitudinile mele [față de ei], sus-amintiții voivoda și chan, precum și toți mai-marii și generalii, cari erau cu ei, s'au împărțășit și s'au bucurat de favorurile mele șăhești de toate felurile și de darurile mele crăiești de toate soiurile. [Pe urmă], dindu-li-se voie, ei au plecat spre vilayetele lor. După ce, din mila lui Dumnezeu, am dus la îndeplinire planul și am atins ținta acestei campanii binecuvîntate în cea mai frumoasă rinduială, am trecut [și eu] Dunărea teafăr, cu multă pradă, biruitor și victorios. Întorcîndu-mă către sediul fericirii mele, am ajuns pînă aproape de Edirne. În părțile acelea s'a fixat pentru tot anul sălașul iubirii mele.

La întimplarea acestui fel de evenimente este absolut necesar ca prietenii să dea de știre și să se întrebe despre ele. Din această

¹ Cuvîntul turcesc „el“ sau „il“ înseamnă: trib, popor, o țară locuită de un trib, un popor. Deci Rum-ili = pămîntul locuit de Greco-Romani; Iflak-ili = pămîntul locuit de Valahî, Țara-Românească.

² Evlad pentru Vlad.

³ Or-ü-divardn din text este o greșeală a copistului. Al doilea d din divardn trebuie suprimat, ca să rămîie divarn (der-ü-divarini).

⁴ Literalmente: au ajuns ținta puștilor și săgeților (hedef-i top-ü-tir olup).

⁵ În text; trimeterea de oști [ceri göndermek].

pricină vi s'a anunțat vouă aceste biruințe prin șerbul meu
Çaus-¹Ali.

II.

Münşa' at-î choğa-î gihan, pp. 15-20.

Varianta persană, ca stil și text, se deosebește de similarul său turcesc numai prin aceea că locul exordului poetic din aceasta din urmă îl deține *unvan*-ul [titlurile] Sultantului Baiezid, urmat de elogiul virtuților lui și că povestirea, care se mărgenește numai la cucerirea Chiliei, se face în persoana a treia. Încolo, toate frazele, imaginile și figurile din textul turcesc se repetă, mai mult sau mai puțin alterate, și în textul persan („căpetenia răzvrătiților“, „vîntul vicleniei găsindu-și cale în nările sale nefaste“, „de la prima scăpărare a dimineții până la căderea pletelor răcoroase ale inserării“, etc., etc.). Momentul căderii Chiliei varianta persană îl zugrăvește în astfel de cuvinte:

„Puștile, ca niște viermi ucigători, mereu fierbînd și bubuind, au făcut să ploaie asupra capetelor luptătorilor acoperiți cu [platoșe de] fier o pedeapsă asămuitoare cu niște cirduri de păsări și cu aceea [pomenită în Scriptură]: Am lăsat să ploaie asupra lor pietre de lut ars¹. Lupta și bătaia, asaltul și măcelul s'au mai continuat citeva zile de la prima scăpărare a dimineții până la [căderea] pletelor răcoroase ale inserării. În sfîrșit, într'o zi de Miercuri, care a fost ziua a douăzecea a lunii *Gemazi el-uchra*, în timpul ascensiunii lui Iupiter, care este cea mai mare planetă, oastea lui Dumnezeu cel Biruitor—Dumnezeu s'o întărească în toate planurile sale, — a ridicat semnele veșnic izbînditoare ale Islamului, drept semilună, pe culmea lui 'Iyyuk² și a înălțat stindardele sale victorioase în înaltul palatului albastru al soarelui [a tot] cuprinzător, etc.“³

¹ Coran, XI, 84.

² Steaua Capra.

³ Ve tüfek çeiaan-î djan sitan pür-djuş djuşan-ü-churuşan ber ser-î djen-gihian-î ahen-puşan ez sihab 'azab manend „tair"^{uu} eabil“ ve „am-tarna 'alehim hidjarat"^{uu} min sidjil"^{uu}“ baranide çend ruz ez-ghurra-î gharra-î sabah ta turra-î mutarra-î revah bi-djenk-ü-djüdal-ü-harb-ü-kital işighal nemudend achir rüz-î çeharşembe ki pistum-î mah-î djemazi el-uchra vakt-î tulü sa'd

Iată și incheierea scrisorii: „Deci cetatea amintită, cu ajutorul lui Dumnezeu cel Atotputernic și cel Glorios, fu scăpată și liberată¹ și *chutba* din acel ținut își găsi o podoabă frumoasă prin titlurile nobile ale [Maiestății] Sale. Slăvire lui Dumnezeu care ne-a îndrumat la aceasta! Dușmanii să fie pururea învinși, luptătorii pentru lege pururea ajutați [de Dumnezeu], iar stindardele Islamului să filfite până la ziua învierii prin Domnul robilor!“².

Scurtă privire asupra preistoriei Olteniei în lumina noilor descoperiri

Mulțămită activității fructuoase a Institutului de Arheologie Olteană, cu concursul de totdeauna al Muzeului Național de Antichități, Oltenia se bucură astăzi de cercetări și descoperiri sistematice, care schimbă în parte vechile probleme, pe altele le lămuresc mai bine și pun altele cu totul noi, nu numai în cadrul restrâns al preistoriei oltene, ci și al Daciei și Sud-Estului european. Pornind de la aceste descoperiri, putem schița în linii generale preistoria Ținutului de la dreapta Oltului în angrenajul ei în preistoria generală.

Dacă ținem sama de diferitele influențe care s'au exercitat în repetate rânduri în Oltenia, ni este mai ușor să prindem sensul istoric al vremurilor premergătoare tradiției scrise.

Astfel deosebim în epoca neolitică două faze:

a) Una în care predomină influențele civilizației Sudului, mai mult sau mai puțin îndepărtat, care contribuie în bună parte chiar la nașterea civilizațiilor noastre locale, cunoscute în Oltenia supt denumirea de *tip Turdaș* și de *tip Sălcuța*. Prima, plasată cronologic la începutul neoliticului la noi, se resimte puternic de

ekber ki neyyir-i a'zam est djund-i Allah el-ghalib—ayyadahum Allah fi djami 'i matalib—a'lam-i ebed-endjam-i ehali-i islamra mendjuk be-udj-i 'iyyuk resanide ve mahče-i sandjak nusret bairak ta kasr-i azrak-i churşid-i mutbik ber-cfrachte, etc.

¹ De păgini.

² „Kala'-i mezkiure bi-tevfik-i Allah 'azze ve-djelle müselleme-ü-müstachlas gheşt ve chutbe-i an chitta bi-elkab-i şerefiş zib-ü-hilliyet iaf. Al-hamdu l-İllahi ellazi hadana li-haza hemişe a'dä'mehkur ve ansar mensur ve a'lam-i islam ila'ievni-l-nuşur menşur bad bi-Rebb-i'l-ibad“.

influențele mediteraneene, egiptene și din Asia Mică (Troia I și II); civilizația de tip Sălcuța, urmează imediat celei d'întăiu (stratigrafic suprapun direct tipul Turdaș). Ea are apropiate înrudiri cu civilizația Gumelnița și totuși se prezintă în limitele Olteniei cu trăsături individuale aparte. De data aceasta se deschide larg drumul influențelor tesaliene, helladice, cicladice de început, precum și celor din Asia Mică (Troia II) și probabil și din Egipt.

b) În a doua fază a neoliticului, cu trecerea sa spre epoca de bronz, influențele și afinitățile „nordice” încep a se resimți din ce în ce mai puternic. Avem acum civilizația de tip *Cotofeni*, ale cărei forme rămân în parte tot supt influența sudică, dar înrudirile cu Nordul sînt mai strînse, ca, apoi, în inventariul civilizației următoare, — Gîlna III —, ele să ridice bănuiala unei invazii nordice.

Se pare că, în aceste vremuri, cînd încep a se descoperi metodele și cînd lumea intră într'un nou ritm de viață, mult mai intens decît înainte, să fi început deplasările de populații.

Cu epoca de bronz, bine documentată, prin bogatele materiale provenite din cîmpurile de urme de la Balta Verde, Ostrovul Corbului, Ostrovul Mare, Salcia și Plosca (Dolj), care ni dau, pentru prima dată la noi, o specie ceramică din epoca de mijloc a bronzului, precum și o alta care face legătură cu prima epocă a fierului, — Hallstatt-ul — dacic, prescitic, preistoria provinciei noastre cîștigă două probleme, — de o egală importanță și pentru preistoria generală și a Daciei în special —: 1) ilustrarea bronzului mijlociu și 2) punctul de *sudură* între sfîrșitul epocet de bronz și începutul Hallstatt-ului.

În ceea ce privește orientarea culturală și comercială a Olteniei din al II-lea mileniu a. Ch., ea se îndreaptă de data aceasta spre Vest și Sud-Vest, spre cercul civilizației de tip Klîčevoc-Bijelobrdo-Vatfina, care acopere Oltenia cu o arșpă a sa.

Ceramica propriu-zisă hallstattiană relevă afinități strînse cu Villanova, dar caracterul ei rămîne cu totul diferit. Apariții similare se întîlnesc în Sudul Rusiei și în jurul Liiovului, unde s'a găsit o fibulă de tip Prischiera, care o datează deci în prima fază a Hallstatt-ului.

Am numit această ceramică *traco-cimeriană*. Ea constituie singurul element concret de pînă acum, pe baza căruia putem

vorbi de prezența Tracilor pe aceste locuri în mileniul al II-lea.

Venirea Sciților, — a căror prezență în Oltenia e destul de bogat ilustrată, — introduce aici, ca și aiurea, o nouă impulsivitate artistică, de caracter oriental.

Alături de un strat de populații iliriene, întâlnim, nu numai de-a lungul Dunării oltene morminte și monede celtice, ci și departe în interiorul provinciei, nu cum crezuse pe vremuri V. Pârvan.

După Celți, Romanii. Monetele republicane documentează un comerț și o infiltrație romană cu mult înainte de cucerirea Daciei.

Viața rurală, locală, se desfășoară paralel cu cea urbană, superioară, în forme romane, dar descoperirile recente arată că cele două civilizații se întilnesc, adesea, la un loc, de obicei la lagărele și așezările civile romane. Așa începe epoca daco-romană, care trebuie introdusă în preistoria României, ca neavind o altă semnificație decât aceea pe care o are, pentru preistoria Franciei, epoca galo-romană.

Vin apoi marile invasiuni. Triburile germanice își fac apariția, lăsându-ni frumoasele exemplare de artă gotică de la Pietroasa, dar cu trăsături caracteristice numai Daciei. În Oltenia avem tezaurul gotic de la Coșoveni (Dolj), care arată strinse înrudiri cu aparițiile din Sudul Rusiei și Poloniei, Austria-de-jos și Franța, constituind un jalon al drumului invasiionar al Goților spre Spania și Africa-de-Nord, prin Sudul Franciei.

Astfel Oltenia se prezintă, de-a lungul vremurilor preistorice și până adinc în timpurile istorice, cu o răscruce a diverselor influențe și invasiuni diferite, în creusetul căreia elementele străine se topesc la un loc cu cele locale, din amestecul cărora Oltenia ni va apărea totdeauna, ca și în zilele noastre, cu o izbitoare individualitate.

Ea nu rămâne niciodată un fel de *Hinterland*, asemănător cîmpiei muntene, unde civilizațiile ajung, ca într'un fund de sac, să lincezească într'o evoluție lentă și stereotipă, ci, supt impulsivitatea venite de afară, care stimulează și creiază forme noi, ea va fi mereu într'o neîntreruptă fierbere și cu o viață nebănuită de intensă.

Aici se vor îndrepta, pe valea Moravei, produsele și influențele Sudului strălucitor și înaintat: aici vor ajunge de asemenea ecourile crescînde ale Nordului întârziat, ca și stimulentele Apusului, care înobilează și dă măsura în manifestări, ca și aparițiile brusce ale Orientului exuberant.

D. Berciu.

Noi știri bizantine despre istoria Românilor

Într'o splendidă ediție, Academia din Atena începe o serie de *Μνημεία τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας*, din care primul volum, apărut dăunăzi, cuprinde o serie de notițe de cronică, strinse de răbdarea, îndelungată și dătătoare de roade, a lui Spiridon Lambros.

În foarte prețioasa cronică pentru veacul al XIV-lea și începutul celui al XV-lea Sultanul Musa e prezentat ca viind de la „Tatari” și, după înfringere fugind „în Ungaria” (p. 82).

Cea d'întăiu piesă chiar, niște știri constantinopolitane între anii 1422 și 1425, dă ceva nou pentru istoria Moldovei în acest timp. Se vorbește despre plecarea în Ungaria, la regele-împărat Sigismund, pentru ajutoare, Constantinopolul fiind asediat și pre-tendentul Mustafâ adăpostit între ziduri¹, a despotului Dimitrie, care se suie pe corăbii la Galata. Îndată după aceia se înseamnă plecarea, la 13 Septembrie 6933, a celor două vase care merg să aducă pe Împăratul asociat Ioan (tatăl lui, Manuil, fiind de cităva vreme paralytic), de la Cetatea-Albă; el sosește la Constantinopol în ziua de 1-îu Novembre:

Καὶ τῆ ἡμέρᾳ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς [τῆς] γ' ἡμέρας ἰνδικτιῶνος τοῦ „ἑξελγ' ἔτους ἀπῆλθον κάτεργα δύο εἰς τὸ Ἀσπρόκαστρον νὰ ἐπάρωσι τὸν βασιλέαν τὸν ἄγιον κύρ Ἰωάννην καὶ αὐθέντην ἡμῶν. Καὶ τῆ α' Νοεμβρίου τῆς αὐτῆς ἰνδικτιῶνος ἦλθεν εὐταῦθα εἰς τὸ δσπούτιόν του ὁ ῥηθεις αὐθέντης ἡμῶν ὁ βασιλεὺς κύρ Ἰωάννης (p. 3).

E de admis că Ioan s'a coborit la Chilia numai, unde aceleași corăbii veniră să-l caute, cum spune Phrantzes, cronicarul, totuși așa de bine informat, al Casei lui Manuil (pp. 118-19)?

La 1428 se notează ca episcop de Grevena un Neofit Românul:

Καὶ ἕτερος Νεόφυτος ὁ Βλάχος „ἑξελγ'” (?) (p. 45).

La 7054 (1456) se arată că „Grecia și Vlahia” au suferit de cutremur, cu morți de oameni (p. 61).

Expediția lu Ioan Hunyadi de la Cosovo în 1448 e atribuită de alte notițe lui „Iancu cu Vlahii”:

Αυμῆου ἐπέρασεν αὐθις ὁ Ἰάγγος μετὰ τῶν Βλάχων καὶ ἠπῆθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ ὁ Ἰάγγος ἀπέδρα (p. 7).

Aiurea, Murad I-ii e înfățișat ca acela care a cucerit „Vlahia-de-Jos”, τὴν κάτω καλουμένην Βλαχίαν (p. 8) — interesantă numire —

¹ V. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 381 și urm.

și „o parte din Dalmația“. Nota e din vremea Sultanului Soliman-cel-Măreț (v. p. 9).

Odată expediția lui Mohammed al II-lea contra lui Vlad e pusă pe numele lui Radu-cel-Frumos :

Ἐπῆρην εἰς τὴν Βλαχίαν, εἰς τὸ Ῥάντουλα Βοῦβόδα, εἰς ἔτος 4360 (p. 44). Tot așa la pagina 85. La pagina 60 numele lui e scris Λύδουλά.

O altă serie de însemnări cuprinde expediția, notată numai în treacăt, contra unui Αἰγυυλι-Βοηθόντα, care e Δράγουλι, deci Dracul, Τερεș (p. 6).

Campania contra lui Ștefan e arătată astfel, neexact, căci „cetățile pe care le clădiseră Ungurii“ n'au fost cucerite în 1476, ci numai în 1484 :

Εἰς τοὺς 4365᾽ ἐπῆρην εἰς τὸν Μπουγδάνον (νῦ Μπουγδανον) καὶ ἐπῆρε τὰ κάστρα ὅπου ἔκτισαν οἱ Οὐγγροι (*ibid.*).

Exact așa la paginile 44, 60, 85.

De altfel aceasta se și spune mai jos, în următoarele rânduri :

Ἐν ἔτει 4366᾽, Ἰουλίου 18᾽, ἐπῆγε εἰς τὸν Μπουγδάνον καὶ ἐπῆρε τὸ Κελλί. Καὶ εἰς τὰς 6᾽ τοῦ αὐτοῦ (cetește τοῦ Αὐγούστου) ἐπῆρε τὸ Ἀσπρόκαστρον (*ibid.*).

Îndreptarea se adevărește prin aceastăaltă formă, la pagina 69 :

Ἐτους 4366᾽ ὑπῆρην εἰς τὸν Μπουγδάνον καὶ ἐπῆρην τὸ Κελλί καὶ εἰς τὰς 6᾽ τοῦ Αὐγούστου, ἐπῆρην τὸ Ἀσπρόκαστρον.

Data de 14 Iulie pentru luarea Chilieii se dă și la pagina 85, dar ca pentru Cetatea-Albă :

Τῷ 4366᾽ ἐπῆρην εἰς τὴν Μπουγδανίαν καὶ ἐπῆρε τὰ Κελλία, Ἰουλίου 18᾽ τῷ αὐτῷ ἔτει, τὴν 6᾽ Αὐγούστου, ἐπῆρε τὸ Ἀσπρόκαστρον.

Data de 14 Iulie 1484 pentru cucerirea Chilieii de Baiezid al II-lea este și a cronicii moldovenești. Pentru a Cetății-Albe ziua de 2 e foarte importantă : discuția era între 4 și 5, una potrivindu-se cu ziua de săptămână, alta fiind dată de aceeași cronică a noastră (v. Iorga, *Chilia și Cetatea-Albă*, pp. 156-157¹). Dar scrisoarea Sultanului, din *Chilia*, 2 August, spune că a lustr, după o bombardare de două zile, Cetatea-Albă. Pentru a înlătura greutatea propuneam a se ceti „xi“, în loc de „ii“, Sultanul revenind pe la Chilia. După știrea cronicii grecești ar trebui să se admită că data de loc a scrisorii, Chilia pentru Cetatea-Albă, e greșită.

¹ La pagina 157, rândul 13 de sus, e a se ceti, firește, „căderea Cetății-Albe“, nu : „a Chilieii“.

Aiurea, pentru luarea Cetății-Albe data e de 6 :

Ἐπήρην εἰς τὴν Μπογοδανίαν καὶ ἐπήρην τὰ Κελλία, ἡζέθη, καὶ εἰς ταῖς ζ' τοῦ αὐτοῦ ἐπήρην τὸ Ἀσπρόκαστρο.

O notă despre luarea celor două cetăți și la pagina 10, altele, tot așa de neînsemnate, la paginile 31, 63, 65, 78, 83.

O notă despre expediția lui Sinan-Pașa contra lui Mihai Vi-teazul are acest cuprins: „A prădat Țara-Românească Sinan-Pașa, cînd s'a răscolat Mihaai-Vodă de supt ascultarea Turcilor, în anul 7103, și s'a făcut mare peire la sărăcii de Romini, și de atunci au început năcazurile în acele locuri, și tîn și pînă astăzi“.

Ἐκούρσευσαν τὴν Βλαχία ὁ Σανάνπασιάς, ὅταν ἀπίστησεν ὁ Μιχάλλ-Βόντας ἀπὸ τὴν ὑπαταγὴν τῶν Τουρκῶν, ἔτους ἡζρη', καὶ ἔγινε πολλὴ φθορὰ εἰς τοὺς ἔλεεινοὺς Βλάχους· καὶ ἀπὸ τότε ἀρχίσαν οἱ σύγχιουσες εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη καὶ γίνονται καὶ ἕως τὴν σήμερον (p. 80).

Aiurea (p. 84) se spune numai că „Turcii au prădat Țara-Românească“ la 7103 și „în același an li-au luat Vlahii armata“ (de obicei: flota): „Ὅταν ἐκούρσεψαν οἱ Τούρκοι τῆς Βλαχίας, ἔτους ἡζρη' τῶ αὐτῶ ἔτει τοὺς ἐπήρην οἱ Βλάχοι τὴν ἀρμάδαν.

N. Iorga.

Două scrisori românești din vremea lui Șerban Cantacuzino.

Semnalăm, cu îndreptări, după d. Arnold Pancratz, în „Siebenbürgische Vierteljahrsschrift“, Ianuar-Mart 1934, pp. 51-2, două scrisori, păstrate într'o colecție privată săsească, ale lui Șerban Cantacuzino către un vameș de la Turnu-Roșu:

Io Șerban Voevod, bj. mlstiiu gpdrü¹ zemli vlahiscoi Bunului priiatenului nostru dumnealui Ianoș Bocoș, vameșu[[l]] de la Turnu[[l]] Roșu, sănătate și tot binele pohtim dumitale de la Dumnezeu. Scrisoarea dumitale ce ne-ai trimes² ne-a venit, de sănătatea dumitale ne-a părut bine, de ce ne-ai scris dumneata am înțeles, și ce a fost pohta dumitale la noi, am isprăvit. Vei ști dumneata că am făcut cartea noastră la 6 păstori ai dumitale să aibă pace de nevoile³ care sânt aici pre țeară. Și am făcut și astă carte la gorștinari de rămători să-i lase în pace, și am dat pccetluitul nostru la mâna omului dumitale de 'ncredere⁴ pentru acei 2 oameni ce

¹ Râu tâlmăcit de editor.

² Nu poate fi: trimis.

³ Nu poate fi: niivoile.

⁴ Nu poate fi: credeare.

ne scrii ¹, ușurindu-i ² de bir pe ce ar putea, iar, pentru altă siliște ³ care au tras ei năpaste pînă acum, vei ști că le-am șters eu de la Vistierie. De aceasta avum a scrie dumitale. Să fii dumneata sănătos. Sept. 14, l. 7194. Io Șerban Voievod.

Bunului priiatenului nostru dumnealui Ianoș Bocoș, vameșul de la Turnu[^l] Roș, cu sănătate.

Littera ⁴ celsissimi Transalpinæ principis Schorbanî Canthakusini, anno 1685, die 1 Sept. magno ⁵ cum honore transmissa.

De sigur că s'ar putea ceti și a doua scrisoare, din 16 Ianuar 1688, a Domnului, către același. Ni s'ar putea comunica o fotografie.

Explicația pecetii lui Șerban-Vodă că e „expresia atîrnării și incoherenței sale politice” (*ein Sinnbild für seine politische Abhängigkeit und Haltlosigkeit*) pentru că se văd acolo și insignele imperiale și crucea și semiluna arată că d. Pancratz nu e informat asupra originii și caracterului unei steme de mîndrie imperială în care nu e nici „lipsă de independență” nici „incoherență”.

Se adaugă acest răvaș de egumen către același vameș:

Anania ermonah, egumenul ot Cozia, dempreună cu toți călugării, dat-am scrisoarea noastră la mîna vameșului, jupinului Ianoș de la Turn, să să ⁶ știe că l-am lăsat pe moșie Bratevoeștilor ⁷ să-și facă stupini și să-și ție vite și să-și cosască și fin, și de nîmea bintuială să n'aibă, făr de rumîni cari sînt acolo, a locului. Că ⁸ așa n' ⁹ e tocmeala cu dumnealui. Și să-și aibă așîderea adetul pe an cum ne va fi tocmeala, de un an lei 3 și un clondir cu must ¹⁰, altu ¹¹ nimenea să nu fie volnic, fără numai dumnealui și oamenii carii sînt de sat. Că așa ne e tocmeala cu dumnealui. Mesăța Martie dni ¹² 15, vă leat 7191.

Anania egumenul ot Cozia.

Anania egumenul ot Cozia. denpreună cu toți călugării.

(Două notițe ungurești.)

N. Iorga.

¹ Nu poate fi: scri.

² Nu poate fi: ușurindu i.

³ ?!

⁴ Nu libra.

⁵ Nu magna.

⁶ Nu: să.

⁷ Nu: Bratevoeștilor.

⁸ Nu: ca.

⁹ Nu: ne.

¹⁰ Nu: de cusutul.

¹¹ Nu: altă.

¹² Nu: dimi.

DOCUMENTE

O descriere de prădăciune tâlhărească la mănăstirea
Dragomirna în 1795.

Actum în Monastire Dragomirna la 16/27 Septemvre 795.

Asupra nenorocitei întâmplări a prăzii acestei monastiri de cătră tâlhari pentru care nenădăjduită întâmplare cè păgubitoare, pre cât să atinge de știința celui mai gios iscălit, ca arhimandrit și igumen aceștii monastiri, prin aciasta mai întâi arăt, precum :

La 14/25 Septemvre anului ce curge, în zio praznicului înălțării cinșitei Cruci după cal. vechi, sara, la 6 ciasuri, 25 minute, cel mai gios iscălit în chilie mē scriind la masă, neobicnuita turburare a sângelui am simțit, pentru care m'am rădicat de la masă, am spus slugii mele care să numește Theodor Felecan și m'am pogorât din casăle mele gios la chilie vicariusului și la ieromonahul Paisăi Ioanovici. Copilul încă au venit până acolo după mai gios iscălitul și îndată s'au întors innapoi la chiliile mele. N'au trecut mai mult decât vr'o trei minute și numai am auzit strigarea susnumitului copil din toată puterea sa : „tâlharii, tâlharii!“.

Cuvioșia Sa Paisii Ioanovici, îndată cum au auzit strigare aciasta, au fugit întru un turn care era mai aproape, iară mai gios iscălitul am ieșit spre întimpinare copilului până în ușa tindei chiliei vicariusului (în tindă era întunec, iară dîn monastire încă să vedē de zio, atăta cât să putē bine cunoaște pe oameni).

Am văzut pe copil din toată putere alergând spre mai gios iscălitul și pe doi tâlhari cum iarăș din toată putere strașnic cu armele în mini alerga după dânsul. Am apucat numai de am zis : ce iaste ? Copilul, cum au auzit glasul mieu, n'au întrat la mai gios iscălitul, ce au întors fuga sa spre niște casă pusti de piatră și, așa alergând, au mai strigat odată : „ia tâlharii, și casa noastră îi plină de tâlhari“, și au trecut cu tâlhari după dânsul, și nu s'au mai auzit glasul lui. Tot intru acē minută am zărit pe alți doi tâlhari alergând în urma celor după copil, dar acia au întâlnit pre un frate calugher (care pe urmă s'au aflat că ierom. Ignatii Ioanovici au fost) și îndată l-au apucat în mâinile lor și am auzit și glasul lor pomenind de arhimandrit.

Mai gios iscălitul am ieșit din acē tindă : intru acē minută sau săcundă am auzit în urma mē zurăind, și glasul ierom. Gherman

Timothievici : „Căto hoștet so mnoiu?“, „ce vreți cu mine?“ ; iară alt glas strein : „Țechi molcit, vam ne bude nicito, dalte nam arhimandrita“, „taci, voao nu va fi nimică, daț noao pe arhimandritul“. Atunce mai gios iscălitul am cunoscut că niciun folos nu va fi ca să rămân de față, dar totuș am pornit cu fuga pe din dosul chiliilor la eclisiarh pentru chieile visteriei, iară cu norocire l-am întâlnit fiind săngur. L-am chemat, ne-am suit în turnșorul cel de spre miezul nopți, care era mai aproape : acolo am aflat și pe Cuvioșia Sa Paisii, unde și fără de arme eram scăpați de grija primejdii vieți, avind și puțină nădejde de mângăiere că cheile visteriei era la noi.

Toate aceste câte după strigare copilului până aici am arătat în vr'o 2 sau cel mult în 3 minute s'au întâmplat.

De acolo doauo ciasuri (după ciasornicul de părete care să auzi în turnul unde eram, când bătè în chilie ieromoh. Paisii) nici glas, nici suflare n'am auzit, ca cum nimene n'ar fi fost în monastire, dar la chiliile mai gios iscălitului dintru acel turn nici să putè vedè ceva, fiind beserica de mijloc, iară după doauă ciasuri am văzut întâi luminare sus în podul beserici ce noauă, apoi am văzut și pe 2 tâlhari cu luminări aprinse în mâini și unul al triile mergè innainte lor cu pușca în mâini, fiindu-o plecată innainte, mergând de la turnul cel de spre Răsărit din dos pe lângă zid spre pitărie. Cei ce purta luminările era tocma țărănește imbrăcați, cu pistoale la brău și cu topoară pe umere, iară cel ce mergè innainte cu pușca era ceva mai deosăbit, cu mințean și cu berneviği sus largi, iară de la genunche în gios strâns supțire, așa cum să poartă la Moldova Grecii formagii cei proști; strălucie pe lângă dânsul la brău arme : n'am putut cunoaște ce felu de arme avè. Au intrat la pitărie, de acolo au ieșit și au intrat în casăle cele pustii de piatră ; de acolo ieșind, au umblat tocma pe supt turnșorul unde eram noi : privem la dânzei bine ; am auzit și suduind în limba ungurească, dar indată după sudalma ungurește au zis rusește : „nici aice nu-i“ ; s'au întors, au căutat spre ușa tornșorului ce de gios, au vorbit ceva cătinel și indată s'au întors și au intrat în gangul chiliilor celor de spre Răsărit.

În urma acestora au venit și alți doi, iarăș cu luminări, au intrat și acia în pitărie și, ieșind, s'au dus în rândul chiliilor celor de spre Răsărit.

Am zărit îndatăș pe alți trei, între care era și iromonahul Ignatii Ioanovici: am cunoscut și un sfeșnic al meu cu umbra verde, care l-am fost lăsat în chilie cu luminare arzând, că era în mâna numitului ieromonah între tâlhari; dar pe aceia n'am văzut unde au intrat, că nu, ca ceilalți, încet, ce foarte iute umbra, fiind umbra sfeșnicului ca să nu să atingă luminare de vânt. Au intrat pentru beserica cè mare și pentru cè noauă, și apoi nu i-am mai văzut. Am auzit după aceia ciasornicul în chilia cuvios. Paisii bătînd 9 ciasuri.

După acia nimica alta nici am văzut, nici am auzit, fără numai pocnîtele stricării ușălor, rumpere rătezelor, zdrobire lăcăților și sfărămare lăzilor prin toate părțile și în toate chiliile.

La 11 și $\frac{1}{2}$ ciasuri înainte de miezul nopții au încetat tot huetul și s'au făcut iarăș duhovniceasca liniște și tăcere mare în monastire, apoi am auzit pe argații monastirești strigând afară de monastire pe alți oameni: am cunoscut că s'au dus tâlhari și ne-am pogorât de unde eram.

Mai gîos iscălitul întăi am alergat la beserică: am aflat ușa cè mare de hier deschisă, iară d'innainte ușei în pridvor un sipet a Cucerniciei Sale Artemie Lemni, care îl pusăș spre paza în beserică stricat. Am intrat innontru acolo: în tînda beserici era altă ladă, a ieromonahului Paisii, iarăș stricată, dar, după ce am mers mai innainte în beserică și în oltari, am simțit puțină răsufare a inimii cei nădușite de năcaz, văzând că în lucrurile besericești nu s'au întămplat vre-o pagubă, ce toate întregi și neclătite. Am alergat la visterie: acolo m'am mănăiat că ușa intreașă am aflat și innuntru nicio pagubă. Am mers după aceia la chiliile mele: acolo era mulți cu luminări, frați și slujitori: uni să suè uni să pogoriè,— toate deșchisă, toate înprăștiate, însă, neafînd acolo pe copilul Ferecan, m'am pogorât îndată iarăș gîos, l-am căutat peste tot locul și abiè după un cîvert de cias l-am aflat întru o bortă supt cuptoriul pităriei. Am mers după aceia la chiliile mele, am aflat doauă săcrieșă și un dulap stricat, iară un sipet mai mare cu cheile lui descuiate¹.

Am mers după aceia la chiliile mele, am aflat doauă sicrieșe și un dulap stricat, iară un sipet mai mare cu cheile lui descuiat

¹ De aici, copia d-lui profesor S. Reli, îngrijită de părintele Mitropolit Nec-tarie.

și preste tot paguba de lucrurile care anume arăt prin alăturatul aice izvod supt slova A.

Iară din lucrurile monastirești aceste din izvodul supt C, B, lipsind.

Dar, pentru pagubile fraților, și pentru aflarea istoriei acestor nenorocite întâmplări, prin cel mai gîos iscălitul ca nacealnic monastirii s'au făcut următoarele cercetare,

Tot soborul s'au chemat innainte, cătră care s'au făcut *un pre larg cuvînt duhovnicesc cu acest fel de cuprindere.*

Partea I-*iu.* Cum că pentru greșalele noastre au lăsat purtare cè dumnezeiască de grijă ca să vină preste noi întâmplare aceasta, mai ales pentru ca să ne facem mai silitori spre împlinire datoriilor regulei cinului nostru, și cum că nu această ce au luat tâlharii, ci faptele cele bune și ciștigare sufletelor celor căzute este comoara noastră, care nici mucizește, nici să strică, nici furii nu o sapă, nici pot să o fure.

II-*a.* Pentru că se cuvine a răbda nenorocirile cu mingăiare cîe sufletiască și cum că datori sîntem a mulțami milostevirei cei dumnezești, că măcar că și pentru că (*sic?*) lucrurile bisericesti au ferit de pagubă.

III-*a.* Pentru că să cuvine să avem și mai bună pază, răscum-părind vreme cu prilej, după cuvîntul Apostol. Pavel: că zilele rele sînt.

Și cum că, fiindcă mai gîos iscălitul, ca unul care nu împotriva vrăjmașilor celor primejditori vieții aceștie, ci numai înprotiva vrășmașilor celor păgubitori de suflete și inprotiva patimilor trupesti sînt îndatorit luptători și, așa, cu frații, nici am putut, nici ar fi fost de folos că să fi rămas la această întâmplare în miinile tâlharilor de față, și, pentru aceia, acei ce au fost, la următoarele întrebări să arate drept cum știu, cu luare asupra cînstei și credinței cei duhovnicesți, precum de urmare tâlharilor, așa și fieștecare cu aceiaș duhovnicescă credință asupra pagubelor lor să diea un izvod, anume cu feliurime sa și cu prețul său drept și fără adaogere, ca să poată trimete după poroncă la cînstita c. c. giudecătorie și, după rinduială, la cînstitul Consistorium. Însă drept și fără nicio adaogere, ca nu cumva nevinovații să pătîmiască pentru noi, sau mai mult decit pentru fapta lor.

Și, pentru ca să nu să lărgiască răutate lor și la obștime țerii, pedeapsa li să cuvine.

După isprăvire acestui cuvînt tot soborul au răspuns :

„Noi toate aceste ştim, şi nimica pentru cele ce ştim şi am văzut la întâmplare aceasta nu avem pentru ce tăgădui, nici pentru pagubele noastre să adaogem ceva mai mult decît au fost, ci drept, cu luare asupra cinstei cinului duhovnicesc, vom arăta.“

S'au slobozit pe toţi ca să-ş facă izvoade de pagube, fieştecare pentru sine.

Drağomirna, la ziua mai sus insămnată.

ss. Ipatii Ioanovici, ieromonah,

ss. Spidon (*sic*) Stefanovici, ieromonah.

ss. Ioan Baloşescu, arhimandrit.

Actum în Dragomirna la 17-28 Septembre 1795.

Tot soborul iarăş s'au chiebat înainte, cătră care s'au vorovit.

Cuvioşile Voastre niciunul nu puteţi tăgădui că eu, nacialnicul acestei monastiri, în lipsa monahilor, şi mai ales pentru dezvinuire noastră, unii cu ieromonahia, alţii cu slăbiciune bătrîneşelor pentru primire slujbei portăriei monastireşti, am fost silit în toată această trecută vreme de cînd mă aflu aici a-mi împlini posluşania aceasta cu slugile mele. Aduceţi-vă aminte că eu încă la August al anului trecut v'am spus cum că, viind eu sara de la Soceavă, cum am intrat în monastire şi au eşit viziteul cu calisîngur am încuiat poarta, şi n'au trecut mai mult decît vr'o 3 minute şi am auzit pe cineva şoptind la poartă. Am căutat prin crăpătură şi am văzut mulţi oameni, pe care după ce m'am suit în trapezare cea de sus, şi de pe fereastă, fiind lună, până la 15 am numărat, pe lângă zid şi de la vale de poartă, şi fieştecare avè cite ceva la brie, şi de la briie strălucè. Dar, fiindcă poarta era închisă, nu s'au ispitit să între.

Şi, măcar că de obşte s'au socotit cum că aceia să fi fost oarecari oameni din sat, din cei ce cu deşartă credinţă umblă săpînd temeliile chiliilor care de de mult au fost pe lingă monastire, cu nădeide că vor afla comori, dar, cu toate acele, eu după aceia şi mai cu mare luare aminte am păzit posluşnie portăriei prin sluga mè cè credincioasă Longhin. Că şi la Dechemvrie, iarăş anului trecut, zăbovindu-mă eu cu acest copil Felecan la scris noapte la un ceas după miezul nopţii, iară de această fereastă am văzut că de după gardul grădinii aceştii de lingă mănăstire au eşit mulţi oameni, la care iarăş să vedè, fiind lună şi încă

puțin omăt, beță sau topoară în miini. Și împreună cu copilul acesta i-am numărat până la 17 sau 18. Ca un cîvert de ceas am privit la dinșii până s'au dus spre această graniță a Moldovei. Acum să cunoaște că și acia tot de cu sară au așteptat prilejul deschiderii porții pentru cineva. Dar, fiindcă acē credincioasă slugă bine au păzit, și nici până la 7 ceasuri pe nimene nici d'innontru afară, nici de afară innontru fără știre mē n'au slobozit, nu s'au întîmplat nicio primejdie. Nu sint până acum mai mult decit 50 de zile de cind pe pomenita slugă mē l-am slobozit după cerere lui la părinții săi. Și iată innainte fratelui vicarius am incredințat poslușania aceasta a portăriei acestui ieromonah *Julian Teodorovici*, am poruncit și l-am și poftit ca să o păziască bine și cu credință după orinduiala sa, care o știe bine, măcar până vom căpăta vre un monah bun, sau până să va intoarce sluga mē Longhin de unde s'au dus. Dar iată cum au păzit, ce s'au întîmplat. *Mergeți, frați, și precum v'oiu chema așa să veniți.*

S'au chemat pe portariul *Teodorovici* înainte.

Întreb. Cum că tîlharii pe poartă au intrat, știut este și cit este; pentru că, precum să vede, poslușania aceasta n'ai păzit precum și s'au poruncit, mai pe urmă vom vorovi. Acum numai cu tot adevărul și cu luare asupra cinului tău celui duhovnicesc drept arată cum și în ce fel știi că au intrat tîlharii în monastire: incuiată au fost poarta și aflatu-te-ai atunci în poartă, precum ț'am zis, că, după ce vei incuiè, să stai acolo neclătît, și pentru slujitoriu care cu oarecare mare lucru ar avè să intre sau să iasă până la 7 ceasuri sara să mielduești și apoi să deschizi?

Răspuns. Eu cu adevărul și cu sufletul meu arăt cum că poarta la vreme sa precum mi ați poruncit mai nainte de intunecare zilei am inchis-o; însă adevărat nu cu lacata, ci numai cu zăvoarele pe din nontru, din pricina că aveam a slobozi pe bucătar după cina fraților afară la cvartire sa. Și numai m'am repezit până la chilie mē ca să-mi tocmesc focul în sobă. Dar, cum eu am agiuns la chilie și m'am apucat de făcut focul, am auzit strigare bătului *Teodor Felecan*: „tîlharu, tîlharu“.

Am alergat degrabă spre poartă, am văzut la poartă tîlhari, am vrut să fug, dar unul indată m'au prins și au zis în limba rusască: „faci, ție nu vom face nimică, numai dă noauă pe arhimandritul“. Eu adevărat am arătat chilia Precuvioșiei Voastre.

Și, mergînd ca să ne suim sus, am văzut pe lîngă scări că și pe Ipatii îl purta tîlharii. M'am suit în chilie P. V., am văzut lumină aprinsă și ușile deșchisă și alți tîlhari. Eu drept că de frică n'am putut lua sama: era cîialalț mai dinainte în chilie sau atunci după mine au venit. Îndată s'au pogorit cu mine gios, am pornit spre trapeză, apoi ne-am întilnit cu cei ce porta pe Ipatii, și ei s'au suit spre acia. Iară eu i-am lăsat și m'am ascuns într'o ișitoare, de unde n'am auzit nimică, nici am văzut nimică, nici știu mai mult nimică; numai spre ziuă am auzit clopotul la biserică, și am eșit de acolo la biserică și la chilie. Adevărat la chilie am cunoscut că au umblat, că ușile am aflat deșchisă, două si-crie stricate.

Întreb. 2-a. Ce fel s'au aflat vre-o pagubă în chilie ?

— Pagubă am aflat aceste din acest izvod, care drept precum mi-ați poroncit l-am făcut.

Izvodul s'au priimit și s'au alăturat aice supt L. C.

Întreb. 3-a. Poți iscăli la aceste ce ai spus ?

— Bucuros, că tot drept am spus pot iscăli.

† Iulian Teodorovici, ieromonah.

S'au chemat pe bucătarul înaintea.

4-a. Alaltăeri sara cînd au intrat tîlharii aice, la ce vreme ai eșit dumniata din mănăstire ? Și cine te au slobozit ? Și incuiată era poarta sau nu ?

— Eu, după ce am gătit lucrul la culme, am mers la poartă, socotînd că a fi portariul după obiceiul, să mă slobozească. Încă nu era tare întunec: să vedea bine pin mănăstire. Cum am intrat în poartă supt turn, poarta adevărat era închisă. Dar din nontrul porții, adecă de supt poartă în mănăstire, nu din afară, îndată m'au apucat trei tîlhari. Și, cum m'au apucat, au deșchis ei pușin poarta, și m'au scos d'innainte porții din afară, au șuerat pușin și au alergat unul pe porțița grădinei cei de spre Apus, de pe lîngă zid, și îndată au venit cu alții mai mulți. Și toți cu mine au intrat iarăș din lăuntru porții, au scos de la dinșii o fringhie și m'au legat. Apoi m'au întrebat în limba rusască prostă din Galiție: „ai bani ?“. Eu am răsuns: „am o pară“. M'au suduit și au întrebat: „cușit ai ?“; au căutat singuri pe lîngă mine, au aflat cușitul și l-au luat. Până unii umblau așa pe lîngă mine, dar 2 dintr'inșii cu fușă au alergat pe scări la d. Arhimandrit și s'au suit sus; cialalți au întrebat: „Acasă iaste Arhiman-

dritul?" Eu am zis : „Nu știu, fiindcă eu sint strein, nu de mult venit aice“. „Dar namesnicul?" Eu iarăș am răspuns : „Nu știu“. Apoi unii s'au întors la poartă, iar doi în urma celorlalți doi s'au suit cu mine până la chileuța slugelor d. Arhimandrit, au intrat în chilie. Acolo sluga P. Voastre Mardarie, pe acela au întrebat unde iaste Arhimandritul : acela îndată s'au suit cu dinșii sus. Iară cu mine au rămas unul în chiliuță : nu mult s'au zăbovit și numai am auzit glasul copilului d. Arhim., Teodor Felecan, ca cum ar fi ca un nădușit, și împreună cu glasul am auzit cum au sărit de la casăle Cuvioșiei Voastre cele de sus peste scări. De-odată pe scările cele d'innaintea ușii chiliuții, după acest huit strașnic, au intrat mulți tâlhari în chiliuță, fiindu-l unii de mîini, unii de gură ca să nu strige, și tot îi zicē moldovenește : „taci, taci!". Copilul au tăcut și îndată s'au suit unii iarăș sus, iară unul au rămas lingă copil, osăbit de cel ce mă ține pe mine legat, și tot infricoșa pe copil să tacă. Copilul tăcē, dar incetișor foarte au început pe lingă pat spre fereastă a să trage, și nici tâlharii, nici eu n'am prins de veste cum copilul așa iute peste luminare care ardē și peste capetul patului au sărit în fereastă, au aruncat fereasta în laturi și din fereastă au sărit tocma gios. Tâlharii singuri s'au mirat de aceasta, și eu am socotit că nu-i cu puțință să fi rămas copilul viu din aceasta atît de sus săritură de pe fereastă. Am vrut numai să zic cătră tâlhari : „Iată ce ați făcut, că copilul s'au prăpădit“. Nu am apucat eu a sfîrși cu băetul acesta, și numai am auzit glasul copilului de după biserică, strigînd : „Tâlharii, tâlharii, au intrat în casă ; plină casa de tâlhari“. Cum s'au auzit glasul acesta, îndată mare huiet pe scările cele de mai sus s'au auzit și ca fulgerul s'au pogorit tâlharii cei ce să suisă în casăle d. Arhimandrit și, pe d'inainte călugării cu fuga trecînd, s'au pogorit și pe celelalte scări și s'au dus cu huit în urma glasului copilului. Atunce eu am zis cătră cei care rămăsese cu mine în chiliuță : „Iată acum copilul au strigat : vor sări toți, și nu va fi bine de dumniavoastră“. El au zis : „Nu-i nimică aceia“. Puțin au trecut după aceasta și au venit în chiliuță 2 și împreună cu cel ce mă păzē m'au dus la chilia ierom. Iulian Slosarschii. Acolo mai erau vr'o 5 călugări închiși, și luminare ardē pe masă. M'au închis și pe mine acolo și au zis unul din cei ce m'au purtat cătră altul care l-am aflat străjuind pe călugări, ca să mă dezlege, și m'au dezlegat, și aceia s'au dus. Dar, cînd s'au dus adevărat, au zis cătră

toți care eram întru acie chilie adunați: „Șădeți voi aice și numai tăceți: voauă nu vom face nimica, nici vom lua de la voi nimica, numai de vom afla pe Arhimandrit“. Și, încă după ce s'au dus aceia, au zis cătră noi și cel ce ne străjuie; „*Noi n'am venit aice pentru voi; noi știm la ce am venit: aice boerii au adus bani ca să-i păzască: acei bani trebuiesc noauă*“.

5-a. Ce fel de oameni era? Și cu ce erau îmbrăcați? Mai ales avè ceva arme?

— Acei trei care întâi m'au prins pe mine în poartă era ceva mai deosăbit îmbrăcați, însă tot cu strale de sucman, numai altfel cusute, ca înfășurați la picioare; arme pe lingă dinșii multe, pistoale și puști; aceia avè și sabii, iară ceilalți mai proști tocma fărănește îmbrăcați. Însă toți avè pistoale, topoară, coasă, legate de beță, ca în chip de sulță, iară acel ce străjuia pe noi la chilie lui Ilosarschii avè numai topor și un pistol.

6-a. Ai putè dum. cunoaște pe dinșii, de i-ai vedè undeva?

— Pe acei doi care străjuie pe mine și altul pe copil în chiluța cè de sus, și pe acela ce ne-au străjuit în chilia lui Slosarschii socot că, până în zece ani de i-aș vedè, i-aș cunoaște.

7-a. Ce pagubă ți-au făcut acești tâlhari?

— De lingă mine numai cuțitul mi au luat. Dar în cămașa părintelui vicarius Ilarion Lazar am avut spre pază incredințate două ceasornice, niște brățare de argint și alte mănunișuri, și acuma nu sint acolo, că ușile au stricat și săcrieșele au spart. Dar, până nu va veni părintele vicarius, nu știu ce pagubă să va afla.

Vicariul să află pentru cumpăratul pînii la monastire la Zalișcinici (*sic*)¹. După ce va veni, să faci izvod de paguba ce să va afla, iară acum pentru cele ce ai spus iscălește aici.

ss. Nicol. Palievits, pensioniste Zollbeamte m. p.

Pe Ieromonah Ipatie Ioanovici să-l chiețați înainte.

Eu din locul unde eram am văzut pe Cuvioșia Ta între tâlhari cu sfeșnicul cel din chilie mè în mină, și așa trebuie de toate să știi, ce au făcut, ce au vorbit și cum au umblat ei. Arat'o drept și cu tot adevărul, fără nicio adaogere, cum ai auzit și cum ai văzut și cum știi.

— Eu pentru cele ce voiu arăta pot să și giur, de va fi de trebuință.

¹ Zalescic.

Întru acè sară cînd s'au întimplat întrarie tîlharilor, eram la ierom. Iulian Slosarschii. Miersăsăm la Cuvioşia Sa de la trepeză, pentru cercetare. De acolo am auzit acè tare strigare a slugii Cuvioşiei Tale Felecan; am alergat spre auzire glasului: în mijlocul monastirii m'au agiuns un tîlhari şi m'au prins îndată. Au venit acolo tîlhari doi, şi au zis în limba ruscă: „Taci! Unde iaste părintele Arhimandrit?”. Am răspuns „Nu ştiu, iară chilie este aceea”; am arătat spre chilie. S'au suit tustrei cu mine până la chilie cè de la doile rînd a casălor, unde sint slugile. Acolo în chileuţă era un tîlhari străjuind pe bucătar: acolo n'au intrat, ci îndată s'au suit mai sus, la chilie Prea Cuvioşiei Voastre. Acolo luminaie ardè în sfeşnic pe masă. Au luat luminaie, au căutat peste tot locul, în chilie, pînă şi pîn dulapuri în chilie şi pîn tindă, până şi pîn sobe şi pîn ogeag. Neafliindu-te, au eşit la uşa cè mică, la turnul cel de spre Răsărit, care este lingă chilie, în care turn n'au rămas niciun loc, nici taină unde să nu te fi căutat, până şi pîn taina cè mai dîn gîos, şi încă şi prin borţile cele de supt chillii. După aceea iarăş pe scări s'au suit sus. Atunci n'am văzut pe bucătar în chiluţă, şi trecînd pe la chiluţă, au intrat iarăş în casă. În casă unul tot sta strajă. Au mai căutat şi de al doile, şi încă în podul casălor sus s'au suit şi tot nu te-au aflat. Au venit iarăş în casă şi au mai căutat iarăş, al triia rînd Pe masă era o stecluţă cu vin, una cu apă, cuţlute şi şervete pe talger şi o bucăţè de pîine şi un strugur de poamă, la care căutînd, ei au zis: „Noi ştim că acasă este Arhimandritul; l-am şi văzut noi astăz. Iacă şi masa i-au fost gătit: aceasta a lui masă iaste”. Şi îndată au început a minca, au băut vinul şi au mincat tot ce era. După aceea au zis unul, care se vedè mai poroncitori între dinşii: „Panoce (părinte), spune unde este Arhimandritul?”. Şi au pus un pistol la mine pe piept. „Spune!”. Eu am zis: „Fraţilor, nu ştiu; măcar omoriţi pe mine aice, că tot am să mor odată. Dar, dacă nu ştiu, n'am cum spune; voi aveţi putere, căutaţi!”. Atunce au intrat în casa cè mai dîn lăuntru, şi, căutînd la toate, şi la lăzi, n'au stricat atunce nimica, numai au luat ceasornicul cel de sin. Unul au fost luat cruce cè cu lanţul de aur şi o pusesă în sin. Eu am zis: „Lăsaţi aceasta, frate, că aceasta este cu care slujaşte părintele la beserică”. Acel ce să vedè poroncitor, care căuta cite ceva în cămara cè mai dîn lăuntru, s'au întors şi au întrebat ce iaste? Eu i-am spus, pentru cruce. Acela adevărat îndată au

zis: „Pune aceia de unde ai luat; noi nu luăm acele cu care slujește el la biserică“. Și au zis: „Să mergem, că știu eu unde este el“. Ne-am pogorît gios: au umblat toate chiliile împregiur, apucînd rindurile din capet, de spre Apus pînă la cele de spre Răsărit, din capet în capet, pînă la pivnița cî de supt casăle P. Noastre. Și întru acesta rînd a umblării lor nimica n'au stricat, numai tot au căutat și au întreat: ce iaste aice, ce este acolo, și eu spuniem care nu era. Trecînd cu această cercare atunce, am văzut că în chilie ierom. Iulian Slosarschei era adunat soborul, cu strajă la ușă.

Acolo era Iulian Slosarschii ca cel de gazdă, Gherman Timoteevici, Samuil Timoteevici, Teofilact Scriba, pitariul Stefanovici, bucătariul cel nou, o slugă a Pr. Voastre, Macarie, slugile cuhnei și alții. Venînd la pivniță, au strecat rățezile, s'au muncit, că era tari. După ce le-au rupt cu topoarăle, au intrat în noultru, au zis unul: „Aice va fi Arhîmandritul“; au căutat peste tot locul. Neaffîndu-te au eșit iară, au lăsat deschis, și s'au suit iarăș sus cu minie în chiliile Prè Cuvioșiei Voastre. Atunce, îndată cum au intrat, au izbit cu toporul într'o ladă din cămară, au sărit căpacul, au căutat în noultru: era niște vase de porțulan (*sic*), în hîrtie învălîte. N'au luat nimica. Atunce s'au pus toți împregiurul sipetului celui ferecat cu fier, s'au sfătuit cum să-l strice. Eu am zis: „Nu stricați, frățiori, acesta lucru bun, că poate să vor afla cheile“. Au zis acel ce poruncè: „Bine, căutați degrabă cheile“. Îndată au răsurnat toate din chilie, hărțile și cărțile di prin dulapuri; au aflat multe chei, care nu să prîndè la încuetorile sipetului.

Apoi au nimerit cheile cele drepte și au discuiat. Și îndată au început a arunca straele și veșmintele cele bisericesti afară pi gios. Au aflat întăi o pungă mărișoară de pînză albă. Îndată au pus-o în sin. Au mai aflat altă punguță, impletită mohorit, la care strălucia ceva pe margeni fir galben. Au pus-o și aceia în sin. Au mai căutat și spre fund: au mai aflat o pungă, iarăș nu prè mare, așa cam lungă. Aceia și mai degrabă au pus în sinul lor. Au mai învăluit hîrțile ce era la fund, dar n'am văzut să fi mai luat ceva. Cîteva lucruri ce vedem acolo de argînt, numai le desveliră de hîrtii și le arunca iară acolo sau gios. Unul era care prăda aceste. Dar ceilalți sta de o parte și de alta cu topoarele în mîini și cu coasele cele ca sulitele de beță groase legate, și, cam plecați spre sipet, lua bine sama la cele ce pune acela în sin. Unul dintru acei ce privè, plecîndu-se spre sipet, ni-am luat samă că cu

picioarele calcă straile cele bune, și mai ales veșmintele cele bericești. Eu l-am luat incetșor de mină, și i-am zis: „Nu vezi, omule, că calci veșmintele și lucruri ca acesta scumpe?”. El s'au dat pușintel în laturi, au căutat rău spre mine, au scuipit în palmă și au început a înviri toporul în mină, și numai au zis: „Panoce (părinte)!“. Eu drept că pe acē căutătură și clătire a lui dîn cap și mai ales din înviritura toporului m'am cam spăriat, și am tăcut. Dar cel ce culegē bani au căutat spre acela și s'au mai inblinzit. După ce au luat banii, eu am început a pune straiile înapoi în sipet. Iară cel ce poruncē au zis: „Dobro, dobro, panoce, poclade toti nazat do doroh; bine, bine, părinte, pune acele înapoi, că acele sint scumpe, și cheife ascunde unde au fost“. După ce am aruncat straiile cum am putut și am incuiat sipetul, au eșit în al doilea casă, și iară unul dintr'inșii au fost [luat] cruce cē arhimandriască. Iară am spus celui d'intăi. Au zis, și au pus înapoi la locul ei, iară el a mers în casa cē mare, au mai stricat un dulap, și de acolo au luat cămeși, niște racle cu chiper și o răclișă cu pușin prav de cel prost.

După aceste s'au mai liniștit ceva. Au început mai cu blindeșă a vorbi, și iară m'au întreat cu acest fel de cuvinte: „Părinte, spune dacă știi unde este P. Arhimandrit sau unde mai are el bani; noi știm căce trebuie să mai aibă bani, și, mai ales, noi știm că aice niște boeri au adus niște săcrieșe cu galbeni, ca să-i pazască Arhim. Acei bani să ni-i deie el; apoi voauă nu va fi nimica. Voi încă trebuie să știți unde au pus banii aceia spre pază. Spune drept unde-s banii?“ Eu am zis. „Nu știu, oameni, v'am spus de multe ori acum că nici Arhimandritul nu știu unde este, nici știu să fi adus cineva din boieri aice bani ca să-i păzască Arhim. sau monăstire“. Ei au zis: „Dar nu vin aice totdeauna boieri?“ Am răspuns: „Boieri adevărat vin, la biserică și la P. Arhim. Dar să fi adus cineva sicrie spre pază aice, nu știu, n'am văzut. Pot să și giur că nu știu“. Atunce ei au tăcut, și îndată au luat 3 șipururi dîn șcaltușca cē mică și 3 din cē mare și au zis: „Haida gios!“ S'au porgorit și au intrat în pivniță, la care incuietoare mai nainte stricasă. Au întreat ce iaste aice. Am spus „vin“. „Vin nu trebuie. Horilcă unde iaste?“ Am mers la horilcă, le-am arătat, am slobozit: s'au întimplat șliboviță. Au gustat ei, și au ștopit, și au zis: „Aceasta nu-i bună“. Atunce am slobozit dîn alt vășciur. S'au nimerit rachiu de cel tare, nesticat. Au gustat, au zis: „Bine, umple! Aice vom mai veni“. Au luat șipurile

pline, au eşit afară, şi înainte pivniţei iarăş, m'au întreat ca şi mai sus; iar am zis: Nu ştiu“. Unul au început a bè din şip, iară cel ce poruncè au zis: „Nu bè!“ Şi îndată au pornit la poartă. Când ne-am apropiat de poartă, am văzut că luminarie ardè, şi era mulţi tâlhari, iară, dacă au văzut ei pe mine între ceialalţi, îndată s'au ascuns ciţiva după poartă din afară şi au rămas numai—, la care au descărcat acel ce poruncè ceva din cele prădate şi au dat horilcă. Au trimis şi la cel ce străjuie pre călugheri, şi la unul ce era în cuhne horilcă. Dar din cei ascunşi după poartă tot numai prin furiş scotè capetele de după poartă şi să uita.

După aceia au venit şi cel ce dusă horilca şi au zis cel ce poruncè: „Haida la beserică“. Am mers: era incuiată. Au zis: „Unde-i chialariul? Mergeţi de căutaţi cheile“. Am mers la chilia paraclezialarului, au aflat cheile, au deschis; au luat ei cucîmele din cap şi le-au lăsat în tinda besericii, şi, intrînd înnoutru, s'au închinat până la pămînt. Au căutat după aceia într'o parte şi într'alta, au văzut în tindă lada cè mare a fratelui Paisie, au întreat: „a cui este aceasta?“ Am spus: „A unui frate al nostru“. Au rupt cu topoarale încetişor încuitoarie, au căutat, n'au aflat bani; au luat numai nişte pinză sau cămeş, şi o pecete mică, nu ştiu de ce era. Au mers mai înnoutru în beserică: acolo au văzut în ungher lingă stilpi lada cè cu luminări bisericeşti şi de altă parte sipetul preotului Lemnii de Honor. Au căutat spre lada cè cu luminările, au întreat: „a cui iaste aceasta şi ce iaste într'insa?“ Am răspuns: „Bisericească ieste şi luminări bisericeşti sint într'insa“. „Bine, să rămîie aceasta bisericească, cum zici, dar această dincoace nu-i bisericească“. Adevărat au zis, că lăzile cele bisericeşti numai de lemn alb, cum ieste aceasta ce era în beserică cu luminări, de care ei nu s'au atins, sint obicînuit să fie iară, nu cu pielea pe de-asupra. Şi îndată au zis cel ce poruncè: „Scoateţi aceasta afară, nu o stricaţi aice în beserică, că aice nu să cadè a face huiet“. Au luat-o îndată doi şi au scos-o afară în pridvor. Până scotè aceia sipetul, au mers cel ce poruncè până la sfîntul altar, s'au închinat, s'au uitat într'o parte şi într'alta, au întreat: ce iaste prin dulapuri, ce iaste aice, ce iaste colie. Tot am spus cum era: veşmintele bisericeşti, cărţi i procie. Nu s'au atins de nimică, şi, ca cum avè oarecare frică, tremura; au eşit îndată. Am aflat pe ceialalţi lingă sipetul ce scosesă: l-au spart, au căutat înnoutru; am văzut numai straie de mătasă şi alte mărunţişuri; n'am văzut

să fi luat dintr'însa ceva, numai au zis: „Nici aice nu-s bani“. Și iară m'au întreat: „Unde-s banii? Trebuie să fie aice o taină mare unde sînt strinși banii. Arhimandritul trebuie să știe. Ah, copilul care a strigat, acela-î vinovat“. Eu am răspuns: „Nu știu“. Au căutat iară peste tot locul pe copil, și iarăș s'au suit sus în chiliile Prè Cuvioșiei Voastre, au mai căutat și întru un [si]pet...: era cîteva piini, zimile. Unul au vrut să o ia, altul: „Lasă piinie, că piinie te va bate!“ Și au lăsat-o. Au zis apoi: „Hai la namistnicul!“ Au mers, au cîrnit cu toporul, au sărit broasca, au intrat în casă; n'au aflat nimic. Au izbit în ușa cămării; au sărit și de la aceia încuitoare, au intrat. Acolo era chiliinicul namistnecului cel ghebos, spăriet. Am zis lui: „Nu te teme“, și am spus: „cesta ieste bolnav“. Iară ei au zis. „Dar n'are bani?“ Și au început a-l pipăi pînă sin și pînă buzunar; n'au aflat la dînsul nimic. Apoi au spart o scatulcă, care era ferecată cu fier. Dintru aceia n'am văzut să fi luat ceva. Au spart alt sicrieș. De-acolo am văzut că au luat un leu turcesc și cîțiva sorocoveș; au căutat și au văzut pe părete un ceasornic de sin: pe acela îndată l-au pus întru a lor sin. Au mai luat din chilie niște pânză nouă și un pișchir supțire. De acolo au mers iarăș la cei din poartă, au vorbit și au mai deșărtat în desagi cele ce mai luasă, și iarăș după poartă să auză pe alți șoptînd. Apoi au zis: „Unde-î chilia chielarului?“ Au mers, au căutat; n'au găsit nimica, nici am văzut să fi luat de acolo ceva.

După aceia au mers iarăș la chilie lui Iulian Slosarschii, unde era frații cei inchiși. Și atunce m'au închis și pe mine acolo cu dînșii. De acolè au pornit cu cercătura numai ei singuri, și mai departe ce au luat nu știu; numai după auzul pocnetelor cu stricărilor ușilor am simțit că pe rînd au luat chiliile fraților, adevcă la Gherman Tîmoftteevici, apoi la Spiridon Stefanovici, la Gherasie, la Samuil, la sluga Prè Cuvioșiei Voastre, care nu era acasă, Vasilie, apoi la Paisie, și apoi au apucat celalalt rînd de chiliile de spre Răsărit, iarăș asemenea cu pocnete de stricări, până la chiliile mē și a lui Macarie Rotărian. Acolo au sfîrșit toate chiliile. Am văzut luminările lor cînd au eșit de la Macarie și iarăș s'au băgat în pivniță. În pivniță au zăbovit ca un cîvert de cias, apoi am văzut că au stîns și au mers la cei de la poartă. După aceia am auzit cum să șuera unii pe alții. Atunce am văzut că și cel de sus din casăle Cuvioșiei Voastre s'au pogorit pe scări cu luminare. Apoi au venit cîțva unde eram noi inchiși, au împins

țișa și au bătut pe din afară rățezul cu un cui, ca să nu putem eși, și apoi s'au dus. După aceea nimică n'am mai auzit, nici lumină nu să vedè, fără numai 2 arzind în poartă. Atunce noi am cunoscut că s'au dus tâlharii : am strigat pe fereastă; au venit dulgherul Ilie Barbă-neagră, și ne-au slobozit. Și fiștecare am alergat pe la chilii, ca să vedem faptele lor. Eu am aflat broasca de la ușă stricată și un sicrieș spart, și preste tot pagubă de bani gata și de lucruri care anume am însămnat întru acest izvod.

Izvodul acesta a Ierom. Ipatii Ioanovici au alăturat aice supt L. D.

P. S. *Ce fel de oameni era tâlharii?*

— Înbrăcăminte lor țărănească, însă acel ce poroncè, ceva mai deosebit, dar tot de sucman : numai, după voroava și purtare lui, să părè că nu-i om prost, și hainile ce purta nu era potrivite pe dinsul; se cunoștè că altuia era. Cițva era înarmați cu puști și cu pistoale, mai ales acei de la poartă, iară cei ce umbla cu mine lasasă puștile la poartă, și umbla numai cu pistoale la briu, cu coasă legate de beță ca în chip de suliiță, și fiștecare cu topoarale pe mâini. Cel ce poroncè, care și toate încuitorile strica, numai... Voroava lor a tuturor pe ciți am văzut, era curat rusește, precum vorbesc cei proști Ruși. Dar fiștecare știè și moldovenește, însă nu prè bine.

10. a. *Cum era chipurile lor?*

— Acel ce să vedè poroncitori, era nu prè mare, de mijloc la stat, dar gros, plin la trup, la față roșietic, foarte puțin stricat de vărsat, ochii albaștri, mustețile cam mici, galbene, iară barbă cam spinatecă, părul capului galben.

Al doilea, iarăș de mijloc la stat, și iară roșietec la față, părul mai galben roșietic, mustețile albi.

Al treile, iarăș nu prè mare om, la față smad, adecă cam galben roșu. Iar cel ce au străjuit pe călugări la Iulian Siosarschi era mic la stat, negru la față, sprincenele negre, tinăr, nasul la virv cam coroiat. Iar pe cei de la poartă și pe cel din kuhne și pe cei ce străjuiè pe la porțișe nu i-am putut vedè bine la față.

ss. Ipatie Ioanovici ieromonah.

Pe Cuvioșia Sa Spiridon Ștefanovici s'au chiemat.

11. *Cum s'au întimplat Cuvioșiei Tale întru această nenorocire a monastirei, și ce fel de pagubă ț'au făcut tâlharii?*

— Eu, îndată cum am auzit pe băetul Teodor Felecan strigînd : „tălharii“, am incuiat uşa chiliei şi a cămării şi m'am ascuns în turn. Cînd am eşit de acolo după ducere tălharilor, am aflat de la amîndouă uşile incuitorile stricate şi pagubile din acest izvod, în care sînt şi 30 lei bani turceşti a monastirei, din banii hranei, care părintele namistnecul au lăsat la mine, cînd s'au dus după piine.

Izvodul pagubilor a ierom. Spiridon Stefanovici s'au alăturat supt L. E.

ss. Spiridon Stefanovici ieromonah.

Toți frații cei rămași s'au chemat înainte și li s'au arătat :

12. Știu că pe unii din Cuvioșiile Voastre v'au închis tălharii în chilie ierom. Iulian Slosarschii. Unii ați scăpat și v'ați ascuns, și încă unii, fiind în poslușanie rînduiți, nici v'ați întîmplat atunce la monastire, și pe tălhari n'ați putut vedè bine, fără numai cei ce ați fost în chilia lui Slosarschii pe acel ce v'a străjuit. Așa dară cei ce aveți din întîmplare aceia vre-o pagubă, dați izvoadele cele ce am zis să faceți.

— Adevărat este că noi pe ceilalți tălhari n'am putut vedè bine, nici am putut cunoaște. Dar acei ce am fost închisi de dinșii la Iulian pe acel ce ne-au străjuit, de l-am vedè oriunde, îndată bine și fără de indoială l-am cunoaște. Pentru că el decusară, de cum au venit pînă spre miezul nopții, cu noi în chilie au petrecut, au și vorovit cu noi.

Și încă fratele Iulian Slosarschii (după cum știe Precuvioșia Voastră fire acestui frate) au început cu mare îndrăzneală a-l mostra pentru faptele lor, arătîndu-i ce feli de păcat iese furtușagul, și încă l-a și blestămat pentru o lăcată ce au fost luat de la Precuvioșie Sa, de la o cămară din dos. El pentru muștrare nu s'au mîniat. Dar pentru blestemul au fost început a suci toporul în mîini și foarte rău au căutat la dînsul. Iară, după ce i-am spus noi că așa-i obiceiul acestui bătrîn ca unui copil, apoi au ris și tălhariul, și încă au început a cinsti pe acest frate cu horilcă de cea ce îi adusesă ceilalți tălhari : au dat și nouă horilcă, și unii numai de frică am băut cite pușintică. Iară pitariului Ignatii atîta horilcă i-au dat pînă s'au îmbătat. Apoi au zis acel tălhar : „Eu sînt cel mai mic între tovarăș. Dar să știți, părinți, că noi n'am venit aice pentru voi ; noi știm la ce am venit. De la voi nu vom lua nimic, nici vom face voaună nimic ; numai de vom afla pe Ar-

himandritul, Arhimandritul trebuie să aibă bani. Dar, de-l vom găsi, nici lui nu vom face nimică : numai dacă ne va da banii unor boiari ce i-au adus aice ca să-i păzască în monastire. Noi demult am auzit că aice sicrie cu galbeni au pus boierii pre pază. Aceia bani trebuiesc noauă. Nu veți da voi pe Arhimandritul, apoi și de la dînsul și de la voi vom lua tot ce vom găsi. Numai lucruri besericești și cele cu care slujește el la beserică nu vom lua. Noi de mult căutăm aceasta, și acum prilej avem bun, dar noroc nu avem îndestul“. Fratele Slosarschiî iară au început a-l muștra și a-l zice că : „nimică nu să cuvine să iei“. Atunce el au zis : „Părinte, șăzi în pace cum ceștelanți, și tacî. Că apoi și de la tine vom lua ce vom găsi, măcar că ștîm noi bine că tu n'ai nicio pără“.

Numitul frate iarăș au început din Scripturi a-l înfrunta și a să prici cu dînsul. El atunce s'au apropiat și au zis : „Părinte, nu șăzi cu aceste în pace, să tacî? Adă dar chieile acestui săcrieș“. Și au început a-l pipăi pin buzunare : au aflat chieile, au descuiat și au luat din săcrieș niște bocinci, care anume au însămnat în izvod. După ce au luat acele, apoi au încetat și fratele cu cazania.

Nu zăbavă după aceia au venit de al doilea rînd și ceialalți, au închis cu noi pe fratele Ipatii, și au început a strica ușile chiliilor.

Și iată izvoadele pagubilor ce am aflat după ducere lor, în chiliile noastre.

Izvoadele fraților acestora s'au alăturat la F, G, H, I.

(ss) Ieromonah Gherman Timinschi.

„ Ieromonah Iulian Slosarschiî.

ss. Teofilact (indescifrabîl).

ss. Ignatie Pitar.

S'au chemat pe ieromonah Amfilohi.

13. Știu că Cuvioșia Ta erai bolnav cînd au fost tălharîi în monastire. Fost-au ei și la chilia Cuvioșiei Tale ?

— În vr'o 3 sau 4 rînduri au fost. Eu eram în pat. M'am rădicat puțin, și ei au vrut să mă tragă afară. Eu am zis : lăsați-mă, că sint bolnav“. Au întreat : ce felî de boală ? Am arătat picioarele înflate. Apoi au zis ei : „Șăzi, șăzi, dar, de odihnește !“. Al doile rînd au venit alții, și au zis : „Haîda și tu acolo unde sint și ceialalți calugări !“. Am spus iară că sint bolnav și nu pot, și iară m'au lăsat. Tot așe și al 3 și al 4-lea rînd.

Cînd vorbè ei cu mine, mi-au părut că unul dintr'inșîii să fi fost

un Iacob Borșcer, ce iaste la satul Margîna lîngă Suceviță. Și încă altul un Ivan Rotar, gînerile lui Botnarel, iară de acolo. Dar cred că bine nu i-am cunoscut, că, precum știți, eu nici vād bine, numai și pe glas mi-au părut să fi fost aceia, însă in tot diadînsul nu pot mărturisi, mai ales că pentru Iacob Borșcer, de vr'o cișiva ani de cînd îl știu, n'am auzit pentru dînsul vre-o veste de om rău. Iară, pentru Ivan Rotar, zis Botnarel, toți îl vorbesc că ieste un mare tălhari.

14. Luat-au ei ceva de la Cuvioșia Ta ?

— Nimic n'au luat, afară de aceste ce am arătat in acest izvod, că nici n'au avut mai mult ce lua. Știți că la mine afară de straietele cele călugărești și vr'o citeva cărți alta nimică să află.

ss. Amfilohie Dimitrievici.

Samuil Timofteevici s'au chemat înainte.

15. Ai Cuvioșia Ta vre-o pagubă de spre acei tălhari ?

— De la mine n'au avut alta ce să iei, fără numai un topor mare bun, pe care am dat.

BCU Cluj / Central University of Iași ss. Ieromonah Samuil.

Avramie Ioanovici.

16. Ce pagubă ai de spre acești, Avramie Ioanovici ?

— Au fost ei și la mine in chilie, că, atunce cînd m'am dus după Preacuv. Voastră in turn cu chieia visteriei, au rămas ușele des-cuiate. Dar n'am aflat nicio pagubă in chilie.

ss. Avramie Ioanovici.

Pe Onul, argat, și pe Ilie Barbă-neagră, dulgher, și Vasile Palamar, argat, s'au chemat înainte.

17. Știu că voi v'ați aflat in monastire cînd au fost tălharii și, de n'ați putut îndrăzni ca să apărați, pentru ce n'ați scăpat măcar unul afară pe undeva ca să vestiți la sat ?

— Noi putem să giurăm că am căutat tot prilejul ca să scăpăm vreunul afară ca să strigăm, mai ales eu, Ilie Dulgheri. Dar, cînd am alergat spre poarta cea mare, acolo mulți m'au întimpinat, și am fugit inapoi; am alergat la porțița ce de spre apus: acolo iarăși 2 străjuie; am mers la o bortă ce ieste lîngă umblătoare: iarăși era și acolo doi, la ușa turnului celui mare, iarăși era unul; pe la toate ușile pe lîngă zid era străji, osăbit de cel ce umbla prin monastire.

18. *Luat-au ceva de a vostru?*

Iată izvodul de pe cele ce au luat dela mine, de la Ioan Diaconovici, și dela Onul argat, iară dela mine, Vasile, n'au avut ce lua. *Izvoadele s'au alăturat supt L. L. M.*

ss. Vasile Palamar, argat.
Ilie Barbă Neagră.
Onul argat.

Fiindcă Cuvioșia Sa vicariusul Ilarion Larar să află la Zaliscie în slujba monastirei pentru cumpăratul piinii, și Macarie Rotărian iarăș nu-i acasă, a căroră chilii ca și altora s'au spart, pentru aceia s'au lăsat pină vor veni.

Dragomirna, 17/28 Septemvrie 1795.

(ss) Ipatii Ioanovici Ieromonah.

(ss) Spiridon Stefanovici Ieromonah.

(ss) Isaia Baloșescul Arhimandrit și Stareț.

Actum in Dragomirna, 6 Octomvrie 1795.

După venire vicariului și a monahului Macarie Rotărean, *Pe Cuvioșia Sa vecariusul s'au poftit înnaînte.*

19. Știm că tâlharii care au năpădit asupra monastirii noastre, precum te vei fi înștiințat, au stricat incuitorile și au umblat și în chiliile Cuvioșiei Tale, pe care eu după ducere lor am pe-cetluit-o. Deci, acum, după ce ai venit, ce pagubă ai aflat innuntru?

— Dintru ale mele lucruri n'au luat mai mult decit aceste ce am arătat intru acest izvod, că n'am lăsat multe în chilie.

Dar a bucătarului Palievici era în cămara mē strecată pus un sicrieș, și un ceasornic de sin pe părete. Acel ceasornic au luat, și din săcrieș niște brățare de argint. Iată aice iese și izvodul lui.

Aceste două izvoađe s'au alăturat supt slov. I, P, O.

(ss) Ilarion Lazăr vicarius.

Pe Macarie Rotărian s'au chiebat.

20. Ce pagubă ai aflat Cuvioșia Ta în chilie?

— De la mine au luat tot, mai ales bani, ce am avut ciștigași cu meșterșugul mieu zugrevesc cu multe ostenele din copilărie, care anume am însămnat intru acest izvod. Mai mult decăt atăta n'am avut, nici mi-au rămas vre-un craițar.

(ss) Macarie Rotărian.

Izvodul s'au alăturat supt L, R.

Și, știind că toți frații s'au întrebă, și nu s'au aflat mai mulți păgubași decît ciți s'au însămnat întru această cercetare, pentru aceia s'au încheiat acest protocol.

Dragomirna, 6 Octomvrie 1795.

(sigil.)

ss. Ilarion Lazar vecarius.

ss. Spiridon Stefanovici Ieromonah.

ss. Isaia Baloșescul Archimandrit.

Publicat de N. I.

DĂRI DE SAMĂ

C. I. Popp-Șerboianu, *Les Tziganes*, Payot, Paris 1930 (397 pagini și 8 tablouri comparative ale gramaticii).

Într'o mulțime de capitole și sub-capitole autorul își propune să trateze istoricul și limba acestui popor. În ceea ce privește limba, face diferite comparații între studiile autorilor străini, dar istoricul propriu-zis nu cuprinde decît șaiszeci și cinci de pagini, dintre care douăzeci sînt ocupate cu tot felul de ipoteze referitoare la originea și data venirii Țiganilor în Europa, iar de la p. 45 până la p. 53 este discutată apariția și viața celor din România (numai în cincizeci și două de pagini); restul de aproape treizeci de pagini de istorie, după cum spune autorul, cuprinde capitole care tratează: categoriile de Țigani, tradiții, concepția asupra patriei și religiei, Țiganii musicanți, obiceiurile și diferite șarlatanii pe care aceștia le practică pentru a-și câștiga existența zilnică.

În afară de acestea un dicționar și un chestionar prin care autorul intenționează, poate, să ne învețe țigănește.

Este o lucrare cit se poate de slabă, fiindcă Țiganii în istoria socială a neamului românesc au avut un rol destul de însemnat; iar documentele referitoare la tot felul de transacții în legătură cu Țiganii sînt foarte numeroase.

Prin urmare materialul documentar de prima importanță era în cantitate îndestulătoare și nu aștepta decît specialistul care să-l studieze și să-i dea o formă narativă oarecare.

Lucrări de felul acesta, cuprinzătoare de legende, folclor și vocabular erau tipărite destule; dar ele nu erau de mare folos, și una în plus înseamnă exact același lucru.

Putem spune cu toată convingerea că-i este superioară chiar „Schița despre Țigani“ a lui M. Kogălniceanu, tipărită acum o sută de ani.

Studii documentate basate pe material istoric a făcut d. N. Iorga în *Studii și documente*, vol. XVI, și în *Weltgeschichte* a lui Hans F. Helmont, vol. IV, Lipsca 1919. P.

* * *

D. Murărașu, *Eminescu și clasicismul greco-latin; M. Eminescu: Cultură și știință*, București (1953).

D. Murărașu scoate la iveală, din manuscrisele lui Eminescu, încercări multiple de a traduce după original *Iliada* și *Odiseia*: el caută a da o formă românească și unor ode ale lui Horațiu. Se folosesc și unele însemnări pentru a se arăta cum a ajuns poetul a-și însuși limbile clasice. Foarte interesantă e oda îndreptată către Horațiu în ritmul acestuia (pp. 20-1); sint versuri care au intrat apoi în bucata 'n formă antică a suferinților lui. Dar tendința spre traduceri din operele antice nu e un rezultat al colaborării la „Convorbiri“ (v. p. 29).

A doua parte reproduce cugetări ale lui Eminescu despre raporturile dintre cultură și știință.

* * *

D. R. Mazilu, *Diaconul Coresi, contribuții* (fasc. 3 din publicațiile „Institutului de istorie literară și folklor“), Ploești 1933.

Broșura d-lui Mazilu, un model de lucru atent, spune ultimul cuvânt în discuția pe care a provocat-o invazia broșurii pușin căm sălbatecă a d-lui M. Predescu. El nu e în folosul tinărului cercetător.

Partea pozitivă covârșește observațiile critice. Pentru prima oară se dă întreaga bibliografie metodică a lucrărilor „diaconului“. Fiecare e reluată din nou în studiu, cu presintarea obiectivă a părerilor de până acum. Se pare în adevăr că *Evangheliarul* nu e husit.

Fără aceste pagini nu se va mai putea lucra asupra literaturii românești în secolul al XVI-lea.

* * *

Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan-cel-Mare*, Iași 1933.

La admirabila colecție de documente ale lui Ștefan-cel-Mare, publicată de I. Bogdan, harnicul profesor ieșean Mihai Costăchescu adaugă, cu obișnuita-i bogăție de comentariu, optzeci și șapte altele. La no. 1 explicarea „Hreascăi“, nu ca o localitate, ci ca tufăriș (mlăștinis), p. 5. Insuși argumentul adus de d. Costăchescu contra originii muntene a Oltei, mama lui Ștefan (că fratele ei, Vlaicu, era un pribeag), pledează pentru părerea obișnuită. Că fiul său se cheamă, „moldovenește“, Duma n'are a face. Datele adause de d-sa (p. 8) sînt judecate „nu cu totul sigure“, și ne invoim. Observațiile asupra celor doi Bogdani, p. 11, sînt mai judicioase. Foarte amănunțit lucrute știrile asupra familiei lui Ștefan. Tot așa și cele despre data suirii în Scaun a lui Ștefan. Lăn Rujină de la no. 3 nu poate fi „Lină“, ci ceva în legătură cu Leon. O altă largă notă, despre neamul lui Tăutu, p. 25 și urm. Pentru Săcuianul, ginerele Logofătului Ioan Tăutu, care Săcuianul ajută pe un pretendent supt Ștefan-cel-Tinăr, p. 29. Un „briu de argint poleit cu aur“, p. 50, nota 3. Neamul lui Arbure, p. 56. Munteni la Ștefan, în 1491: Neagoe Orbescul, cu nepoții după fratele Vlad: Vlad și Neagoslava, no. 43. „Girlele ce să numescu Chișcina“ (p. 233, no. 74) se potrivește cu etimologia noastră a Chișinăului (= cădere de apă).

* * *

Ioan Negoescu, *Istoricul școlilor din Tîrgoviște*, Tîrgoviște 1933.

Mica lucrare e destul de bine informată. Se relevă dascălul de românește de la schitul Gorjota, în 1813 (pp. 12-3). Întăiul dascăl de Stat în oraș e Mihail Drăghiceanu, de origine Oltean, înaintașul meritosului istoric al monumentelor noastre istorice, d. Virgil Drăghiceanu (v. p. 15 și urm.), care el însuși a cercetat acest trecut școlar. El apare ca Mihalachi Drăghici în certificatul de examen din 9 Mart 1832. Unul din profesori, I. D. Petrescu, călugăr răsopit la 1850, era din Vălenii-de-Munte (p. 50 și urm.). Dintre cărțile lui, cunosc numai *Mitropoliile țerii*, plină firește de rătăcirii, dar cu citații curioase. Și un Condurățeanu a fost întăiu la Vălenii-de-Munte: e autorul Dicționarului geografic al județului Dimbovița. Vlahuță a fost profesor la gimnasiu (v. p. 59 și urm.). Conflict cu comisiunea și destituire, la Novembre 1882. Articol în

Armonia din 4 Novembre. Se trimete și la *România liberă*. A fost și avocat, de la „fabrica din Tirgoviște”, cu prețul de 120 lei. La 1882-4 e din nou profesor, la școala de la Dealul. „Dormi în pace” a fost scris pentru iubita, moartă tină, profesoara Matilda Grecescu.

* * *

I. Minea și L. P. Buga, *Cum se moșteniau moșiile în Țara-Românească până la sfârșitul secolului al XVI-lea? Contribuțiuni la istoria vechiului drept din Țara-Românească*, I (din „Cercetări Istorice”, VIII-IX), Iași 1933.

E o lucrare de mare merit, care fixează definitiv unele situații din vechiul nostru drept. E și o analiză răbdătoare a multe documente, și inedite, și schițarea unor linii largi, în general juste. Înfrățirea se bucură de cea mai largă tratare, ca și inițierea (și de fiice). Tot așa despre dani, revendicări, jurători. Multe știri de mare interes: se vede că pircălabul Gherghina era un Bălean și „unchiul Radului-Vodă” (cel Mare) (p. 15, nota 3). Răscoala supț Vlad Călugărul a lui Milea, care aduce alt Domn și e „aruncat” în cetatea Poenarilor (*ibid.*). Data de la Hurmuzaki, XI, p. 856, nu e greșită (cf. p. 65, nota 3): am controlat-o. Un Tecuciu ca nume de om (pp. 81, 105). Biografia lui Drăghici fiul lui Stoica, marele boier din secolul al XV-lea, p. 87, nota 2. *Румыны*=rumini, p. 103. Cumanii de la pagina 132, nota 5, nu sînt barbarii. Despot ca nume de moșnean în 1586, p. 137.

Lucrarea e o comoară de lămuriri.

* * *

George P. Nedelcu, *Puterea părintească în vechiul drept românesc* [București 1933].

E o lucrare de linii largi și bine scrisă, în care considerații generale precedă obiectul românesc al cercetărilor. Pentru istoria Romînilor informația este din Xenopol. Analisa documentelor, bine alese, e făcută cu pătrundere. Se întrebunțează cu folos și poezia populară, ba chiar povestea. Documentul inedit de la pagina 119 ar avea, așa de târziu ca 1730, pentru regiunea Neamțului forma rotacisantă „omiri” (oameni). Originalitatea pravilelor tipărite din secolul al XVII-lea n'a fost încă destul cercetată.

N. Iorga.

CRONICA

În „Gînd românesc“, 3-4, o scrisoare a lui Avram Iancu (din 1859, despre visita lui Franz-Joseph la Cluj). D. D. Şt. Petruţiu arată buna primire la „Telegraful Romin“ a scrierilor lui Al. Russo.

*

Folositoare informaţii biografice locale în broşura d-lui I. M. Dimitrescu, *Îndrumătorii (figuri focşănene de ieri)* (Focşani 1933).

*

Discuţii asupra metodelor de învăţămînt al istoriei în „Bulletin trimestriul de la conférence internationale pour l'enseignement de l'histoire“, 1933, 2. Cuprinde multe programe şi unele propuneri destul de îndrăzneţe.

*

D. Mihail Iorgulescu tipăreşte (Bucureşti 1933), ca parte a treia din „Studiile de istorie comercială“, o scurtă cercetare despre „Epocile prospere în exportul românesc“. Consideraţiile generale sînt sprijinite pe documente contemporane (la p. 21, nu „Mathias von Murano“ pentru Veneţianul Matei din insula Murano).

*

D. Candid C. Muşlea publică şi aparte studiul său, semnalat aici, din „Ţara Birsei“ despre protopopul Eustatie Grid.

*

Un articol ilustrat, de d. V. Moldovanu, despre „crestături în lemn“, din părţile Clujului, în revista „Vlăstarul Cimpiei“, I, 9-12.

*

În „Memoriile Academiei Romine“, III, XIV, 1, un studiu de N. Iorga despre „Opinia publică germană şi România lui Carol I-iu înainte şi după războiul de independenţă“ (cu un portret necunoscut al lui Carol I-iu).

*

Dd. I. Dermer şi I. Marîn dau o excelentă lucrare de geografie şi statistică, *Maramureşul Românesc* (Bucureşti 1933). Multe şi bune ilustraţii.

*

Preotul M. Ciuchir se ocupă în „Viața Basarabiei“, II, 9, de originea Găgăuților. Am arătat că ei sînt urmașii vechilor colonii grecești de la Marea Neagră.

*

În „Memoriile Academiei Romîne“, seria III, XIV, 2, generalul Radu Rosetti studiază „evoluția mijloacelor și a chipului de făptuire a războiului de la moartea lui Ștefan-cel-Mare până la cea a lui Matei Basarab“. E aceeași despoziare completă a izvoarelor pentru a trage concluzii nouă ca și pentru părțile precedente.

*

În broșura d-lui M. I. Costian, *Regele Carol II, și partidele politice* (București 1933), sînt multe lucruri adevărate, spuse curajos.

*

Cîteva documente despre Buzești în cartea maiorului Gh. S. Buzescu, *Reconstituiri istorice, privind familia Buzeștilor* (Sibiu 1933).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În cartea arhierelui dr. Veniamin Pocitan Birlădeanu, *Vechea episcopie a Hotinului* (extras din „Biserica Ortodoxă Romînă“), București 1933, introducerea nu e totdeauna în curent (unele cărți sînt citate după studiul, din 1925, despre episcopia Hotinului de ierodiaconul Laurențiu Busuioc). Istoria cetății putea fi lăsată la o parte. Dar izvoarele privitoare la episcopie sînt bine întrebuițate. La urmă: bibliografie.

*

Pofirele suedese date de d. Carl r. af Ugglas, în *Kyrkligt guld och silversmide* (Stockholm 1933) corespund cu totul celor din Moldova veacului al XVI-lea.

*

În *Forschungen und Fortschritte*, IX, 32, d. Kornemann tipărește comunicația sa de la Varșovia despre „granițele nevăzute ale Imperiului roman“ (legăturile cu Statele clientelare).

*

Note despre revistele pentru învățători de d. Pavel Jumanca, în *Școala și Viața*, III, 7-8.

*

Sprîjinită mai ales pe știrile date de d. Emerit, dar și pe ziare și pe inedite, d-na Cornelia Costescu (Bașturescu), schițează fisionomia lui Victor Pface, ajutorul Unirii (*Victor Place*, București 1933). Se dă și portretul lui, până acum necunoscut.

*

Citeva note despre relațiile lui Cuza-Vodă cu Polonia le dă d. Gh. Duzinchievici, în *Cercetări istorice*, VIII, 2.

*

Marele istoric al Belgiei, d. Henri Pirenne, dă, în vol. VIII din colecția d-lui Glotz, „*Histoire générale*“, o privire asupra civilizației economice a Europei „din veacul al XI-lea la jumătatea celui al XV-lea“. Se începe cu teoria sa cunoscută asupra rolului transformator al Arabilor. Partea privitoare la Italia bizantină și la Veneția e foarte scurtă. Poate și cruciatelor li se putea atribui mai mult loc. Asupra faubourgurilor autorul vorbise pe larg la Congresul de istorie din Londra. Se presintă în chip nou circulația în această întinsă epocă.

Tot acolo o bogată presintare a literaturii în aceeași perioadă, de d. G. Cohen. Și d-sa admite că *Chanson de Roland* e înaintea cruciatei, cînd totul în ea pledează pentru începutul secolului al XII-lea (v. p. 211). Nu e vorba de Orient și de Polonia chiar. Literatura francesă a secolului al XIV-lea e trecută răpede.

Foarte sus se ridică, prin idei generale largi și noi și prin marea frumuseță a formei, atît de personale, istoria artei de d. Focillon. Influenței orientale, și prin barbari (ramura gotică), i se face de la început o parte cuvenită (v. p. 430).

*

În *Cercetări istorice*, VIII-IX (Iași 1933), ca părți nesemnificate deosebit: de d. N. Corivan, „Politica secretă napoleoniană și atitudinea Rusiei în preajma războiului franco-austriac din 1859“ (perfect informată), de d. Gh. Duzinchevici, „Din vremea lui Cuza-Vodă“ (raporturi cu Serbia, întregire la istoria cunoscutei alianțe din 1862; Ministeriul al doilea al lui M. Kogălniceanu). D. Th. Holban publică două scrisori românești ale lui Gavril-Vodă Movilă: extraordinar de interesantă corespondența cu Gașpar-

Vodă din Moldova, cu privire la recrutarea de către acesta de „oameni străini“ și știri politice (pe alocurea cetirea pare a fi defectuoasă). Pascal căpitanul e de sigur un Ragusan, ca și aceia de cari am vorbit în *An. Ac. Rom.*, XX. Scrisoarea ungiurească a lui Francisc Lugasi, din 27 Septembrie 1706, arată cum Constantin Cantacuzino Stolnicul căuta să se informeze pentru istoria sa din Bonfiniu, Istvánffy, Ioan și chiar Alexe Bethlen. Documente interne publicate de d. Alex. Băleanu (trădarea contra lui Petru Rareș a lui Crasnăș Vistierul, no. 7; năvala lui Timuș, no. 29; Ștefan Petriceicu ca hoier, no. 53).

De d. Constantin Andreescu, *Așezări franciscane la Dunăre și Marea Neagră în sec. XIII-XIV*. N'aș crede că „Vicium“ din 1287 e Vicina (se afirmă că e un loc al Tatarilor; v. p. 153, dar și p. 155). „Vierie“ la p. 155 trebuie să fie „Iverie“. „Maurum Castrum“ de la 1342 (p. 156) e în Italia. Litavor (Litovoioiu) s'a dovedit ca o invenție a lui Hasdeu (v. p. 161). D. Minea vorbește pe larg despre pretendentul Gonțea supt Petru Rareș (p. 215 și urm.).

*
BCU Cluj / Central University Library Cluj

În *Den Freunden Goethes im Auslande*, publicată de Academia Germană din München (1932), însemnări ale vizitatorilor străini la marele poet. Și Ruși, Unguri, Sirbi, Greci.

*

În colecția Halphen și Sagnac, d. Henri Hauser dă un mare volum, *La prépondérance espagnole (1559-1660)*, Paris (1933). Expunerea, foarte bogată, e deosebit de clară. Rolul Iesuișilor putea fi urmărit mai departe, în Ardeal, la noi, la Moscova. Poate că rolul lui Socoli (n'aș accepta noua ortografie) în ofensiva de supt Soliman-cel-Mareș n'a fost așa de mare. Toată partea aceasta e de sigur prea scurtă.

În *Arhivele Basarabiei*, V, 4, d. T. G. Bulat publică acte din „Arhiva Senatorilor“ cu privire la ciobanii mocani. Note despre familia lui Scarlat Sturdza, guvernatorul Basarabiei, de d. Gheorghe G. Bezveconii. Cu privire la criticile acestui harnic cercetător, eu n'am spus, în *Basarabia noastră*, că Scarlat Sturdza era un „vol-tairian“ în sens religios, ci numai că „fusese o bucată de vreme

un îndreptător în sens voltairian al învățămîntului moldovenesc; deci nu e de loc tot una. De familia lui vorbesc, citind totdeauna izvorul, în aceeași carte, la pp. 152-3. Pasagiul criticat la pagina 307 nu-l găsesc: dacă d. Bezveconnii binevoiește a-mi arăta de unde l-a luat vom căuta împreună izvorul. E mai bine decît a trage în vînt. Cîteva acte din arhiva mănăstirii Văratec.

**

În revista *T. Codrescu*, II, 11, d. Gh. Ghibănescu publică un document de la Vlad Călugărul și altul de la Vlăduț, care numește pe Basarab Laiotă „Basarab Voevod cel Bătrîn”, dar pe cel Tânăr cu porecla de bațjocură „Țăpăluș” (p. 162). Un interesant izvod de cheltuieli din secolul al XVII-lea (și un „gălbănar”, p. 167). În n-1 12 se dă cartea de blăstăm a Mitropolitului Teodosie pentru a se afla cine a fost „vinzătoriu singelui” lui Constantin Cantacuzino Postelnicul (21 April 1669) (pp. 179-80).

*

Un bogat material folkloric și sociologic se găsește în biografia d-lui Ion S. Floru, *Un copil, un sat* (București 1931). Numele d-lui Floru vine de la satul cu acest nume, în județul Olt. E de uimit precisiunea amintirilor, rînduite pe numele tuturor celor cu cari viitorul profesor de istorie a fost în atingere prin anii de copilărie. E o lucrare foarte prețioasă, care pe nedrept a fost trecută supt tăcere.

*

În broșura *Din trecutul nostru, Boierii Hincu, Sîrbii în Basarabia* (Chișinău 1933), d. Gheorghe G. Bezveconni dă mai ales știri despre petrecerea la Chișinău a lui Caragheorghe și a familiei lui în exil (fiul Alexie, porucic, se îngroapă acolo, la treizeci și trei de ani, în 1831; a luat pe Maria Trohin, Romincă, și a avut cu dînsa un fiu omonim, tatăl prinților Bojidar și Arsenie Caragheorghevici). Fetei lui Caragheorghe, Maria, atunci o copilă, îi dedică Pușchin una din bucățile sale. În Chișinău a stat și Mitropolitul grec de Belgrad, Leonte, fiul lui Lambros, și Machedonschi, cu un frate. Liprandi, de care e vorba la pagina 14, e acela care la 1828 a intrat în Iași, unde fusese spion, ca să aresteze pe Ioan Sandu Sturdza-Vodă. Se reproduce și monumentul lui Alexe Caragheorghevici.

*

Prețios material de folklor în noul Buletin al Museului etnografic din Cluj, *Culegătorul*.

*

Bune observații de călătorie și o bogată ilustrație în Elie Bunea, *Pe drumuri japoneze* (f. an).

*

În *Revista fundațiilor regale*, I, 1, frumoase pagini ale colonelului N. M. Condiescu despre regele Ferdinand. Statistică despre școlile din Blaj de d. G. Bogdan-Duică, note despre lupta contemporană a Românilor ardeleni contra Statului ungar de d. Z. Piclișanu, o biografie a lui Visarion Roman, organizatorul economic al Ardealului, de d. I. I. Bădu. Prețioase amintirile colonelului Lăcusteanu, precedate de un studiu amănunțit al d-lui I. C. Filitti. Caricatura lui Maiorescu de d. Gala Galaction e deosebit de reușită.

În aceeași Revistă I, 2, amintiri de studii superioare ale d-lui C. Rădulescu-Motru (se menționează buna apreciere din partea lui T. Maiorescu; făcând parte din comisiunea care a examinat pentru catedra de Universitate pe d. Motru, știu cit de pornit era același Maiorescu contra d-sale și pentru d. P. Negulescu; nu știu dacă e dreaptă aprecierea despre Hasdeu că „era un amestec curios de geniu și de nebunie“, d-na Maiorescu era născută Rosetti, nu Bengescu; remarcabile unele observații, de maturitate reflexivă, ale studentului la Paris, în 1889, p. 281). Urmează Amintirile lui Grigore Lăcusteanu, publicate de d. I. C. Filitti (la p. 301, ἐν ἐγκώμιον, nu ἐν ἐγκομίω). Foarte plastică scena rostirii cuvintării în fața Domnului de copilul de patru ani și ducerea lui călare acasă. Se afirmă că Vodă Alecu Suțu a fost otrăvit, și cu voia fiilor săi, eteriști (?). Aprecierea desprețuitoare a lui Tudor, „omul foarte neînsemnat“ (p. 302). Lăcusteanu, tânăr, îndeplinește supt Ruși, în 1829, o misiune împreună cu Cirlova (p. 305). Folositoare știri nouă despre războiul, Viitorul colonel intră în oaste întâiu la Ruși, pe cari-i laudă entusiast. D. Barbu Brezianu culege din scrisul lui Anton Pann ce trebuie pentru a se vedea „hristoitia“ lui. D. Valeriu Marcu încearcă a defini pe Bismarck. D. George Stroe se ocupă de criza francesă de la începutul secolului al XVIII-lea și de metoda lui Law.

*

O scurtă autobiografie a protopopului Simeon Balint o dă d. C. Lupeanu, în noua revistă *Blajul*, I, 2. De d. Coriolan Suciu un articol despre clericii uniți întrebuințați ca misionari în Muntenia între 1818 și 1829. Se dă o scrisoare, din 26 Maiu 1797, în care Șincai se cere reprimat în călugărie.

*

În *L'année politique française et étrangère* (Novembre, continuat în Decembre), un foarte luminos studiu al d-lui P. Berline despre „economia sovietică judecată după fapte“. Se arată că lipsește în Rusia atmosfera americană pentru o tehnică imitată după a Americii, că disproporția unei creațiuni artificiale cu mediul e enormă și că, minăți de patima de a crea industrial, sovieticii uită să-și facă socotelile. Ce costa înainte de războiu 6,74 ruble costă azi 22,71 la prețurile „fondului normalizat“ și 80,60 la prețul „fondului comercial“; în schimb, produsele agricole n'au preț corespunzător. Rebutul unei fabricații pripite e enorm. Condițiile lucrului continuu pentru mașini lipsesc. D. Bernard Lavergne face o critică distructivă a sufragiului individual, „creștin și cartesian“, nu primește pe cel corporativ, ci cere „sufragiul social“, „proporțional cu instrucția, anti-proporțional cu numărul și averea“, alături de celălalt. Numai cit nu se vede clar cum s'ar restabili „echilibrul fericit“ peste deosebirile de ocupație.

*

Traducerea, în foarte bune versuri, a lui Lucrețiu de d. D. Murrășu e precedată de o bună prefață, sobră și clară (*Lucrețiu, Poemul naturii* [1934]).

*

În revista *Ion Măiorescu*, III, 7-8, d. Mih. Paulian prezintă istoricul liceului craiovean. E o lucrare solidă, de largă informație și cu întrebuințare de inedite. O biografie a profesorului Fontanin de d. C. D. Fortunescu.

*

În editura Noske din Leipzig d. Friedrich E. Weinreich dă un întins studiu documentat, *Die Verfassung von Rumänien von 1923* (în „Abhandlungen des Instituts für Politik, ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht an der Universität Leipzig“ (1955)).

Autorul crede în tratatele cu Turcii. Informația, căutată cu grijă, nu e pretutindeni nici deplină, nici sigură. E o greșală a se crede (v. p. 45) că vre-odată situația *de drept* a țerilor noastre s'ar fi schimbat. Analiza juridică e întinsă și bună. Comparația cu alte stări de lucruri și enunțări de doctrină e bogată și foarte foloșitoare.

*

O biografie și apreciere a activității d-rului I. Cantacuzino o dă d. dr. S. Irimescu, în cuvinte frumoase (*Profesorul I. Cantacuzino, un biologist general și un mare umanist*; din „Viața Românească“, 1934).

*

În *75 ani de la introducerea primului timbru românesc, 1858* (București 1934), pe lângă splendide ilustrații, o istorie a cailor de olac și a primelor poște românești.

În *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift*, Octombrie-December 1933, un studiu al d-lui R. Huss despre jocuri romane în Ardeal, unul de d. Ludwig Klaster despre portul săsesc sibiian în secolul al XVIII-lea. Restul privește limba și obiceiurile Sașilor.

*

Note despre Gonată, ales membru al Academiei Romine la început, în broșura d-lui Gheorghe G. Bezveconi, *Din trecutul nostru*, 2 (Chișinău 1933).

*

Ilustrația cărții d-lui T. G. Bulat, *Istoria modernă și contemporană*, manual (Craiova 1933) e de sigur excepțională, admirabilă prin noutate, bogăție și gust. Textul e în genere corect, de și fără culoare —, afară de partea care privește tocmai pe Romini și în genere Orientul. Relevez: Kahlenburg pentru Kahlenberg, „Koeprili III-lea“ (?), „Pajarevat“ pentru Pojarevaț, „Cremlin, un oraș, în orașul Moscova, creiat de Ivan al III-lea în secolul al XIII-lea“. Carol al XII-lea stătu la Varnița, nu la Tighina. Lipsind o cunoaștere serioasă a imensei materii, nimic nu e caracterizat și stilul e lipsit de calitate literare (te întrebă une ori dacă nu se urmează prea de aproape un text frances). A se vedea mai ales paginile

consacrate Revoluției franceze (pentru legătura lui Bonaparte nu se poate zice: „*Napoleon* luă măsuri ca cele două Consilii să țină ședințe la St. Cloud“). Scrierea numelor proprii nu e îngrijită: nu se poate „Danțig“ și „Pozen“. Și la ilustrații: „Combacérés“, „superbul regiment de *avant-gardă*“, „Darin“ pentru „Dalni“. Ca dovadă a grabei în scris: „De și mort, politica lui Cavour fu urmărită“ (p. 315).

*

De d. Ion D. Isac, *Zile de sbucium și glorie, I, Pe valea Jiului*, 1916 (București [1933]). E aici adevăr, duioșie și talent.

*

În „Arhiva“ din Iași, 1933, 3-4, de Gh. Ungureanu se ocupă de planul lui Alexandru-Vodă Moruzi de a inzebra Moldova cu un cod. Autorul a găsit însăși ordonanța domnească pentru alcătuirea acestei compilații (13 Iunie 1804). Lucrarea a fost făcută — se știe — de Toma Carra.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În *Viața Basarabiei*, II, 12, documente de la începutul veacului trecut.

*

D. Eliodor Constantinescu publică al patrulea volum din traducerea lui Plaut (*T. Macc. Plauti Comœdiae, vol. IV*, 1934).

*

O nouă versiune a baladei lui Pașa Morcoș-Malcociu, în *Izvoarașul*, XIII, 1.

*

În *Fornvänen* din Stockholm, XXVIII (1935), d. Carl Engel dă un întins studiu despre „mormintele megalitice din Prusia Orientală“, cu observații asupra culturii neolitice de pescari și vânători, pe malurile acelea ale Balticeii. În articolul d-lui K. B. Wiklund, interesant numele plugului la Finesi: *aura* și *aatra*, care ar veni de la Suedesul *ârder*, care-și are corespunzătorul și în alte limbi nordice. E evident *aratrul* roman. Pinea, *teipă*, e pus în legătură cu cuvinte germanice, dar v. slav. *hleb*. Numele regelui (*kuningas*), prințului (*ruhtinas*; suedes: *drott*) și aurului (*kulta*) sînt de origine

germanică. Fără dreptate se răspinge teoria d-lui Tallgren că împrumuturile germanice sînt de la Goți, nu de la Suedesi. Argumentele filologice opuse concepției arheologului sînt foarte slabe. Părerea combătută se potrivește cu aruncarea spre Baltică a Goților prin năvălirea Hunilor. Într'o notiță (*ibid.*, pp. 184-6) d. Tallgren răspinge observațiile d-lui Wiklund ca provocate de considerații naționaliste. Arheologic nu se constată influențe suedese în Finlanda înainte de epoca istorică.

*

În *Viața Basarabiei*, III, 1, d. Al. David dă forma românească a *Șalului Negru* al lui Pușchin. Cînd am vorbit de „influență”, am înțeles și a formei.

*

Obiceiuri populare la copiii din Drăguș, în Țara Oltului, le presintă d. Traian Herseni, în *Arhiva pentru știința și reforma socială*, XI, 1-4. D. Adrian Gh. Negrea adaugă observații asupra Drăgușenilor trecuți în America. University Library Cluj

*

În *Atti del reale Istituto veneto*, XCII², d. Giovanni Bellino tratează pe larg, cu citație de multe izvoare, *Vendetta la Slavii-de-Sud*. Și autorul recunoaște că năvălirile slave n'au putut distruge lumea romană pe care au găsit-o (p. 728).

*

În *Siebenbürgische Vierteljahrsschrift*, Ianuar-Mart 1834, d. Konrad Schünemann se ocupă de colonizarea germană în evul mediu. Autorul crede că „Latinii” din Gran și Alba Regală erau „burghesi din Ținuturile de limbă francesă în Vestul Imperiului roman”. D. Richard Huss discută chestia unui episcopat grec de Bălgrad (Alba-Iulia) care ar fi precedat pe cel latin. Se aduce înainte nu numai pasajul din cronicarul bizantin Skylitzes despre episcopul Ierotei, dar și notița scoasă înainte, după Jagić, de Thallóczy, în *Századok*, XXX (1876), pp. 199-201, despre împrumutul de la Greci al celor doi „cneji” („knaz”) ai Maghiarilor. Dar „Ipidachii” de acolo nu pot fi, cum propune d. Huss, cu teoriile d-lui Diculescu în minte, „Gepido-Dacii” (!).

*

În *L'Europa Centrale*, 1954, n-le 3 și 4, un studiu al d-lui N. Munteanu despre Goethe la Români.

*

A apărut traducerea în românește, de d. Telemac Dan, a lucrării, foarte interesante, a vicontelui engles d'Abernon, despre *A optsprezecea bătălie decisivă în istoria lumii, lângă Varșovia, în anul 1920*, Varșovia-București 1934.

*

Cartea d-lui C. Sfințescu, *Urbanistica generală* (București 1933), cuprinde și multe ilustrații, parte din ele presintănd priveliști din țară.

*

În *Arhitectura 1931-1933*, o vedere a Bucureștilor din 1848, luată de Preziosi din Turnul Colței (p. 15). Alta a turnului mănăstirii Aninoasa și a bisericii din Pădurețu (Argeș). D. Simotta dă un număr de desemnuri represintănd monumente din Atena și Salonic.

*

În *Izvorașul*, XII, 11-2, o variantă a baladei *Miul*.

*

În *Albina*, XXXVII, 1, o frumoasă reproducere a timpiei de la Arnota.

*

În *Anuarul* Institutului de studii clasice pe 1928-32, partea a doua (Cluj 1933), d. Teodor A. Naum se ocupă de omagiul lui Virgil către Italia. De foarte mare folos cercetarea amănunțită a d-lui N. Laslo despre traduceriile poetului în românește: e rodul unei munci stăruitoare.

*

În *I. Codrescu*, II, 11, documente de la Vlad Călugărul (unul fals).

*

În *La Rassegna italo-romena*, XIII, 12, d. Mario Ruffini presintă amănunțit călătoria la Roma a lui I. Slavici. Bogată bibliografie.

*

Cartea de cintece pentru școli a d-lui P. Breazul (Craiova 1933) are, prin cintece și prin ilustrații, și o valoare științifică pentru studiul folklorului.

*

Într-o formă, care e une ori tot așa de atrăgătoare ca a celui mai bun roman — și autoarea a scris atâtea! —, Noëlle Roger (d-na Pittard), dă, sub titlul *Jean-Jacques, le promeneur solitaire* (Paris 1934) cea mai bună presintare a vieții lui Jean-Jacques Rousseau. Notele arată cunoașterea adincă a subiectului din partea fiicei lui Théophile Dufour, care a făcut atita pentru lămurirea vieții și operelor lui Rousseau.

*

Foarte frumoase primele pagini din Memoriile reginei Maria, redată românește în *Revista scriitoarelor și scriitorilor români*, VII, 11-2. Nu se poate înfățișa mai vioiu tabloul vechii Curți a Rusiei, cu tot ce cuprindea într'însa.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*

În cartea d-nei Marta Bibescu, *Lettres d'une fille de Napoléon (Fontainebleau et Windsor), 1853-1859*, Paris 1933, e vorba de fiica nelegitimă a lui Napoleon, d-ra Pellaprat, care s'a măritat a doua oară cu un Caraman-Chimay. Scrisorile privesc planul de căsătorie între prințul Napoleon, luat în vedere și ca Domn al României, și între o princesă englesă: prințul de Caraman-Chimay fusese trimes oficial ca negociator. I se pare Emîliei de Caraman-Chimay că Împărăteasa Eugenia n'a căpătat jînuta rangului său (p. 102). Cea mai interesantă scrisoare e aceea a soțului ei (p. 112 și urm.). Scrisorile de la Curtea Angliei din a doua parte sînt vioaie și pline de pitoresc. Se adaugă un „jurnal intim“ al autoarei scrisorilor.

*

În *Corsica antica e moderna*, II, 4, biografia cardinalului Lucian Bonaparte, fiul lui Carol, prinț de Canino. Asămănarea cu Napoleon e uimitoare. A refusat să se așeze la Curtea lui Napoleon al III-lea. A murit numai în 1895. Ascet, nu se amesteca în politică.

*

În *Analele Dobrogei*, XIII-IV, o discuție între dd. Silvio Ferri și Radu Vulpe cu privire la posibilitățile de refacere a Trofeului lui Traian de la Adam-Clisi. Un memoriu al lui N. Țircă, vice-consul austriac la Hirșova. De d. Valerian Petrescu, „Urme turcești în Cadrilater“ (inscripție de la Siliștra a Sultanului Abdul-Megid).

*

În *Kwartalnik Historyczny*, XLVII, I, 1, d. Frederic Papée reieșă istoria responsabilităților luptei lui Ștefan-cel-Mare cu Polonii în 1497. Se citează cuvintele Teutonilor: „ea arma que pro magna parte in auxiliium voievode sumpseramus, in eundem convertere coacti sumus“ (p. 25). Răspunsul d-lui Górká, *ibid.*, I, 2, pp. 316-7.

*

În cartea d-lui Ion Rusu Abrudeanu, *Aurul românesc, istoria lui din vechime până azi* (București 1933), o bogată ilustrație întovărășește textul, care se oprește mai mult, cum era de așteptat, asupra epocii romane. Numai cât de sigur că Fenicienii n'au călcat prin Dacia, ci exploatarea de aur s'a început, după practice asiatice, de Sciții înșii, dintre cari și Agatirșii: se știe iubirea regiilor lor pentru vasele de metal prețios (cf. p. 48). Basileul Sarmis e mai mult decât suspect, cu moneda lui cu tot (pp. 51-3). Darius n'a venit pentru aur la noi, ci ca să încunjure sălașurile Sciților (cf. p. 55). Mă îndoiesc și de fabricația artistică a aurului la Geto-Daci, cu toată asigurarea lui Pirvan (v. pp. 65-7). Și războaiele lui Traian sînt dincolo de pofta gloriei și setea de aur. Autorul face o cronică istorică și arheologică, ilustrată, a Daciei romane. E de admis că și după plecarea legiunilor se va fi păstrat puțința exploatării colțului cu minele de aur. Turda și Cluj nu sînt nume slave (v. p. 197). Autorul păstrează vechile date pentru întemeierea Principatelor (p. 205).

Pentru gradul de cultură al strămoșilor poporului românesc e caracteristică păstrarea numelui pentru metalele de monede și de lux: aramă (cf. it. rame, fr. airain), aur și argint, ba chiar cositoriu (cassiterium; Insulele Casiteride).

*

După o notiță din *L'Universo*, XV, 1, pp. 44-5, s'au găsit în Palestina unde zac oasele unei noi categorii preistorice *Palaeanthropus Palestinus*, la Umm Catafă, nu departe de Betleem, deseme pe o peșteră: „elefanți, un ipopotam, un urs, un rinocer, un cap de taur și alte spețe nedeterminate bine“. Și în Transjordania, lângă Hegiaz, s'au descoperit sculpturi de animale pe o stincă (cornute, un *ibex*). Fotografii, în *Illustrated London News*.

*

În *Kwartalnik historyczny*“, XLVII, 1, 2, pp. 316-7, d. Olgierd Górka apăre față de d. Fr. Papée punctul său de vedere în ce privește expediția moldovenească a regelui Ioan Albert în 1497.

*

Centrul european al dotației Carnegie, publică, în *Bulletin*, 3-4, 1933, două studii, de dd. Jean Escarra și Jean Ray, asupra problemei manciuriene.

*

În „*Giornale di politica e di letteratura*“, IX, IV, d. Pietro d'Ambrosio discută care ar fi împărțirile de introdus în istoria Italiei, cu „o viziune organică“ (dar după Croce și Caggese istoria Italiei ar începe din 1860; după Solmi trebuie suită până la August).

*

În *Nouvelle Revue de Hongrie*, Octobre 1933, d. Nicolae Asztalos arată că în sinteza etnică maghiară rasa turco-ugriană e la basă, dar peste ea s'a întins o pătură de cultură turcă.

*

În „*Anuarul Liceului din Suceava*“ d. Rudolf Gassauer prezintă câteva „tipuri de monete moldovenești inedite“.

*

În *Revista Istorică Română*, III, 2-3, d. D. Russo semnaleză o traducere românească veche a cronicii lui Chiparisa; aduce argumente noi pentru pre existența formei grecești (crucea nu e „între Galata și Cetățuia“ și nu e chiar „de dimensiuni colosale“; poate că la judecarea operei lui C. Erbiceanu erau de ținut în samă împrejurările în care scria; de sigur că Al. Suțu n'a avut pretenția de a fi un istoric; la p. 145, nota 1, a se ceti Szöreny, pentru „Sozreny“, „Arcer Palanca“ pentru „Arhizar Palanca“; *podgheaz*, nu e o „armată de incursiune“).

*

D. N. Cartoian reiea în *Revista istorică română*, III, 2-3, studiul raporturilor dintre *Ceasornicul Domnilor* al lui Nicolae Costin și faimoasa operă a lui Guevara.

*

În *L'Universo* din Florența, XV, 1, d. Aldo Neppi Modona prezintă monumente etrusce, între care extrem de interesante fresce din Tarquinia (vinătoarea și pescuitul; de-asupra o scenă religioasă).

*

D. Slătineanu prezintă, foarte complet, în *Revista istorică română*, II, 2-3, starea actuală a cunoștințelor despre portretele lui Mihai Viteazul. Nu cunoșteam portretul falsului Basta care ar fi Mihai când am prezentat cealaltă operă a aceluiași gravor, care mi-a părut, cu sau fără „barba spaniolă“, care mi se opune, a reda un Mihai Viteazul convenabil. Schimbarea de care se vorbește acum a e posibilă; rămâne a se mai compara. Noul portret dat de autorul articolului e o simplă caricatură după Sadeler, și nu poate avea nicio valoare. „Kandeanul“ e: din Candia și nu știam că Malaspina era un pictor.

*

Tot acolo d. Dinu V. Rosetti despre mormintele de la Snagov. Observații ale d-lui Dan Simonescu despre vechiul tipar muntean (lămuririle despre cartea din 1547 vin de la o notiță ce mi s'a comunicat de răp. profesor rus Petrov, și le-am publicat), de d. Gh. Duzinchevici despre legăturile muntene cu emigrația polonă.

*

În *Boabe de Grâu*, IV, 7, un studiu al d-lui Șt. C. Pop, despre Colegiul Sf. Sava din București. Ilustrațiile înfățișează pe vechii profesori după portrete care se păstrează încă în vestita școală (mai mult de pictorul Henția). O notă despre Nicolae Filimon ca elev al Colegiului supt numele de Nicolae Papadonat și Donat, fiu de lipscan, p. 397, nota 1. Din matricula, din fericire păstrată, de la 1832 se vede că și Bălcescu, de doisprezece-treisprezece ani atunci, stătea pe aceleași bănci, avind exact aceeași vristă ca și romancierul. Între elevii din acel an și Ion Ghica, de șaisprezece ani (p. 397). Și un Costachi Prezan (*ibid.*). Iancu Zalomit,

filosoful, n'avea decît doisprezece ani (pp. 397-8). Şi Bolintineanu învaţă, mai târziu, acolo (p. 402). Nume de elevi iluștri, p. 416. Se reproduc două cărți care au fost odată ale Colegiului și care se află azi la Academia Romînă, purtînd iscălitura lui Constantin Cantacuzino Stolnicul (*Loci communes* al lui Melanchthon și Predicile episcopului Cornelio Musso) (pp. 404-5), una a lui Carol adevă Scarlat (apoi și a lui Nicolae) Mavrocordat, ginerele lui Constantin-Vodă Brincoveanu (*Politique* a lui Bossuet, din 1710) (p. 406). Alta, *Cogitationes*, a lui Pierre Poiret (1715), are iscălitura lui Ioan Scarl. (un Scarlati), rudă cu Mavrocordații (p. 407). Multe informații inedite.

D. Virgil Vătășianu descrie castelul Huniadeștilor.

*

În *Revista societății istorico-arheologico-bisericești din Chișinău*, acum condusă de d. Constantin N. Tomescu, XXIII, păr. Bobulescu dă, din comoara adunată mulți ani, știri despre neamul Mitropolitului Veniamin și viața lui. E o biografie foarte întinsă, care va servi de basă cercetărilor viitoare. Se oprește însă la suirea în Scaunul mitropolitan.

D. Eugen Procopian se ocupă de Paisie, reformatorul nemțean. Și această lucrare e bine informată și bine scrisă.

*

Tot acolo diaconul Paul Mihailovschi dă un număr de documente găsite în Bulgaria, începînd cu al lui Ștefan-cel-Mare din 1468 (dar nu e „satul Gdebil“, ci ГДЕ БИЛ, „unde a fost“ — cutare jude). N-1 1, 2 e de la Ioan-Vodă cel Cumplit (el e „Ioan Voevod“, fiul lui Ștefan Voevod“, dar atunci data nu poate fi 1552; iscălește, ca de obicei, și cu fiul Pătru). Foarte interesantă rînduiala slujbașilor de Mitropolitul muntean Grigorie în 1777 (no. XIII). Se semnalează Evangheliariul de la Rîlo, scris de ieromonahul Macarie pentru Putna la 1529. Actul grecesc privitor la fundația lui Ștefan-cel-Mare la mănăstirea Grigoriu din Athos e foarte rău tipărit. Acela de la Mircea Ciobanul și Chiajna, dat și în fototipie, e mai bine reprodus de d. Beza, în *Boabe de grîu*.

*

Acte din Archiva Senatorilor și în *Viața Basarabiei*, II, 11.

*

În *Revista Istorică Română*, III, d. Ioan C. Filitti ajunge la rezultatul că Dumitrachi, autorul cronicii despre războiul ruso-turc, nu e identificabil ca nume de familie.

*

În *Comptes-rendus de l'Academie des inscriptions*, Iulie-Octombrie 1933, d. Alexandru Moret arată însemnătatea „stelei“ de la Napata pentru campaniile asiätice ale lui Tutmès III.

Tot acolo note despre descoperirea rămășițelor lui Ronsard (pp. 383-4).

*

În *Rivista storica italiana*, IV, IV, III, d. Alberto Pincherle tipărește comunicația sa de la Congresul din Varșovia cu privire la raporturile dintre creștinism și Imperiul roman.

*

De o mare erudiție și foarte bogat în concludie studiul d-lui Vlad Bănățeanu, în „Codrul Cosminului“ (și extras) despre „citeva numiri grecești pentru noțiunea de șef“. I se pare că ele vin de aiurea în mare parte (se semnalează și un nume etrusc în nomenclatura geografică greacă). Nimic n'ar mai fi grec: în artă, în meșteșuguri, în religie. „Cultura greacă e construită pe o basă străină.“ Originea ar fi „egeo-arianică“ (dar ce sint Egeenii?). Etrusc e τὸραννος; βασιλεὺς n'ar fi *praetor*, „cel ce merge înainte“.

*

În broșura sa „Secretarul de Stat Gheorghe Ioanovici și Statutul Organic al Bisericii ortodoxe romine din Ardeal“ (Cluj), [1935], d. D. Brahariu răspunde învinuirilor ce i s'au adus cu privire la biografia lui Ioanovici. D. Brahariu are pe deplin dreptate.

*

Lucrarea anonimă *Viața și operele compozitorului Iacob Mureșianu 1857-1927* (Cluj 1933), de fapt de d. dr. Joe Gherman, e bogată și în știri și în portrete.

*

Un larg cadru de istorie e înfățișat în frumosul articol (nedrept pentru Romini, firește) *Les Arpadiens et l'Europe*, pe care d. Asztalos îl dă în *Nouvelle Revue de Hongrie*, Ianuar 1934.

*

În *Revista istorică română*, III, 2-3, d. A. Iordănescu întrebuințează forma latină a cronicii lui Miron Costin, care n'ar fi de el, fiindcă nu se citează direct Toppeltin, pentru a recunoaște care e preferabilă dintre versiunile românești.

La cronică, e sigur că inscripția de pe mormintul de la Cimpulung al lui Nicolae Alexandru Vodă e contemporană: o arată forma literelor și tehnica săpărilor în adânc (v. pp. 270-1; notă de d. Damian N. Bogdan).

*

În „Revista Teologică“ pe 1932, păr. Ștefan Meteș are o notă despre cițiva zugravi din trecutul nostru.

*

În *Rendiconti* ale Academiei dei Lincei, științele morale, istorice și filologice, seria 6, vol. IX, fasc. 1-4 (1933), d. Manfredi Porena arată că „titlul“ de *Comedia* dat operei lui Dante e generic, nu special. El nu admite autenticitatea „epistolei“ către Can grande della Scala. Titlul de „comedie“ ar fi privit întâiu numai „Infernul“. Dar e de părare să se păstreze consfințita numire de astăzi.

*

Anuarul „Institutului de studii clasice“ pe lângă Universitatea din Cluj cuprinde, pe lângă un studiu al d-lui T. A. Naum, despre originea „elogiului Italiei“ în Georgicele lui Virgil, o foarte amănunțită presintare a tuturor traducerilor lui Virgil în românește de d. N. Laslo (e o lucrare de o admirabilă sirguintă și cu aprecieri foarte juste). Despre un manuscris al lui Nichifor Gregoras, d. Șt. Bezdechi. D. Daicoviciu despre un „nou *miliarium* din Dacia“. Tot d-sa se ocupă de curioasa inscripție în latina vulgară, de la Ulmetum, publicată de Pirvan (e pentru *i*, forma *superissetis*, forma *setis* pentru *estis*).

*

În *Anuarul Liceului Național din Iași pe anul școlar 1931-1932*, Iași 1933, d. Șiadbei tratează despre „originile dialectelor romine“, presintind „starea actuală a cercetărilor“ (e pentru conlucrarea lingviștilor cu istoricii, cari, aceștia, n'au refuzat-o niciodată; bogată bibliografie; părerea autorului despre teritoriul „propriu“ pe care l-ar fi avut Macedonenii, despre bogăția limbii lor, despre

„asimilarea“ terminilor slavi și proprietatea celor greci o vor judeca alții; de la Thunmann n'am luat nimic). D. M. Costăchescu se ocupă de primii ani ai Domniei lui Ștefan-cel-Mare. Se identifică localitățile unde s'au dat luptele și se discută data de lună; Oltea și Maria nu pot fi deosebite; cf. pp. 72-3. Oltea n'are nimic a face cu Oltenia; Vlaicu e de sigur Muntean; s'ar putea în adevăr — pp. 80-1 — ca Bogdan cel îngropat la Rădăuși să fie unchiu al lui Ștefan; se întregeste, prin cercetarea cea mai amănunțită, șirul rudelor după mamă ale lui Ștefan, p. 83 și urm.

*

În *Teodor Codrescu*, I, 10, un document, cu boieri, de la Radu-cel-Frumos (1464). Scutirea, de Vasile Lupu, a clerului Bisericii Domnești din Iași (formă de cancelarie nouă). Tot acolo, în no. 8, un act *din Caracâl* (1-1u Mart 1661) al lui Grigore-Vodă Ghica (pentru Predeștii Stolnicului Cantacuzino; v. și n-1 următor). În n1. 6 un document de la un *sulițar* (1628).

*

În *Revue des études latines*, 1931, un studiu adâncit al d-lui D. M. Pippidi, despre „numen Augusti“ (ar fi, la început, un sens poetic).

*

În *Cercetări istorice*, 1933, d. N. Corivan arată cum Walewski desaproba conspirația contra Austriei, făcută și de la noi în timpul războiului din 1859.

*

În *Bulletin des sciences historiques* pe 1933, d. Pagès are judecăți de ansamblu asupra politicii lui Napoleon al III-lea.

*

În *La Pologne au VII-e congrès international des sciences historiques, Varsovie 1933*, I (Varșovia 1933), d. Sigmunt Wojciechowski arată ce poate fi considerat ca parte originală în instituțiile vechii Polonii. I se pare că din tribul primitiv vine datoria de a se oferi întâu rudelor pământul de vânzare (p. 2). Ar fi fost și o zadrugă inițială, și se semnaleză și vendetta de familie. Din cel mai depărtat trecut și cultul „moșilor“ (cf. „tirgul“ lor la noi). Principiul dinastic se impune apoi. Se semnaleză influența francă

(pp. 5-6). Castelaniile polone vin de la *pagi* (*Gauen*) ale Francilor. Imunitatea e numai de la începutul secolului al XIII-lea. Împărțirea între prinți e o oprire a dezvoltării clasei funcționarilor. O *trustis* a prințului apare de la început (p. 8 și nota 19). De pe la 1300 apare o nobilime (p. 10). În zădar se încearcă a se introduce *Dei gratia* în titlul unor Palatini (p. 11). Orașele n'au, ca nobilimea, dreptul de a impune contribuții extraordinare (pp. 13-4). La Lituanieni sint boieri de sine stătători și cei supuși „cneazului“ sau altor nobili (pp. 14-5).

D. Kazimierz Tysmienięcki prezintă pe țeranii liberi din Polonia la sfârșitul evului mediu. Dreptul german, introdus în secolul al XIII-lea, are o mare influență asupra schimbării situației țeranilor, în satele cărora noul obicei pătrunde, transformator.

Observații asupra decăderii Ordinului Teutonic de d. Karol Górski, pp. 141-51. Despre Cronică așa-numitului Gallus, d. Karol Maleczyński, pp. 177-9 (cunoaște falsă Iliadă, Alexandria și Războiul Troii). Pentru pregătirea lui se trimete la Orléans și la Flandra.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O frumoasă caracterizare, de d. Bronislaw Dembinski, a regelui Stanislav Poniatowski (p. 409 și urm.) (vorbia „șapte sau opt limbi“; era „foarte bun istoric și geograf“, harnic și înțelegător al afacerilor). Asupra unei părți din marele plan al Comisiei de Educație Națională de la sfârșitul secolului al XVIII-lea în Polonia (științele naturale), d. January Kolodziejczyk (pp. 73-84). Foarte important studiul d-lui Marceli Handelsman despre „prințul Czartoryski și România, 1834-1850“ (pp. 199-243). La început apăreau ca „provincii turcești și părți ale Imperiului otoman“ (p. 199); dar pe pagina următoare: „suzeranitatea otomană nu era decit nominală, dar ea impunea României o sarcină materială și o dependență morală“. Judecata asupra lui Alexandru Ghica și a fratelui său e nedreaptă (p. 202). Bună caracterizarea lui Mihai Sturdza, dar el n'a dorit serios nici unirea principatelor, nici dinastia lui (*ibid.*). De la 1838 raporturi cu Adam Czartoryski. Prin d. Panaitescu se cunoaște în parte misiunea lui Janusz Woronicz (p. 205 și urm.). Note din Archivele Czartoryski despre sprijinul engles acordat lui Cimpineanu. *Sturdza se gândia a face pe ducele de Nemours sau pe cel de Leuchtenberg Domn al României unite* (p. 208). Woronicz la Sturdza, p. 210. Un nou emisar, medic, după neizbinda lui Cimpineanu, p. 212. Un al treilea (1842),

p. 213. Încă din 1841 emisarul Morton (nu al lui Czartoryski), p. 215. Wiśniowski în 1844, p. 216. Alții, pp. 216-7. La 1846 Czartoryski propune Porții Unirea Principatelor, p. 217. *Memoriul lui din 1847 cuprinde toate șerile românești* (pp. 218-9). În 1848 Bălcescu și un Gofescu văd pe prințul polon la Berlin (p. 221). Acesta dispune de agenții franceși în Orient. Misiunea lui Budkiewicz în Moldova, p. 223. Colonelul Zablocki lângă Magheru, pp. 224-5. Era vorba de a se întreprinde și un Pulawski, devenit Ahmed-beiu, de a se face o fabrică de arme (p. 225). Și „un congres slavo-romin“ (p. 226). Legăturile lui Czartoryski cu emigrații romini, p. 228 și urm. Un agent al lui la București, Budzynski, p. 230. Trebuia să meargă și în Ardeal cu scrisori către Eftimie Murgu, p. 231. Speranțele ardelenale ale prințului și rolul rezervat Românilor, p. 236. Apariția lui Bem, pp. 238-9. Ultimele raporturi ale lui Czartoryski cu revoluționarii noștri, pp. 242-3. Nu se poate vorbi de crearea la Români prin Czartoryski a ideii naționale („ils gardaient aussi dans leurs âmes le grand élan d'idées qu'il leur a fait implanter“ ; p. 245).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În *Résumés des communications présentées au congrès de Varsovie, 1933*, d. Pierre Petot (II, pp. 30-2) observă că „servii propriu-ziși formau încă o minoritate în secolul al IX-lea“, că servagiul e deosebit după regiuni („in Champagne până în veacul al XIV-lea obiceiul considera ca șerbi în principiu pe toți laicii nenobili din provincie“, pe cînd supt Carolingieni șerbia era individuală). Din ce în ce însă îndatoririle șerbilor sînt mai mici; unele îndatoriri nu sînt, de altfel, de la început, și nu toate au fost din capul locului „servile“. „În Normandia șerbia a dispărut de la sfîrșitul secolului al XI-lea sau la începutul celui al XII-lea.“

Asupra schimbărilor în clasa dominantă maghiară d. Alexandru Demiamovszky (*ibid.*, pp. 32-5).

Foarte concludentă e analiza, de d. Wilhelm Keilhan, a materialismului istoric, arătîndu-se neconținut la origine ideia (pp. 166-8). „Istoria modernă trebuie să povestească legenda (*die Sage*) întregii ființe umane... Misiunea istoricilor e tocmai aceea de a lumina jocul reciproc (*das Zusammenspiel*) al deosebiților factori fundamentali și, pe cit se poate, a-l lămuri. Acest scop nu se poate ajunge însă decît printr'o metodă de descriere sintetică... Fără vre-o prețuire aprioristică trebuie să ne apropiem smeriți

de împrejurări pentru a scoate de acolo pietrele de temelie ale industriei". Tot așa (pp. 168-70) d. Fred Morrow Flîng: „Istorie înseamnă sintesă; nu trebuie să însemne niciodată altceva... Tot restul, cercetarea izvoarelor, criticarea lor, stabilirea faptelor sînt lucruri subsidiare pentru acest scop. Numai creatorul unei sintese e istoric. Învățații cari adună și editează texte, critică izvoare și stabilesc fapte, dar nu completează opera istoricului construind o sintesă, nu sînt istorici". Sociologia nu e știința istoriei. „Nu există o știință materială a istoriei.” Interesante observațiile d-lui Tourneur-Aumont“ despre ideia de frontieră (pp. 255-7). Despre hărțile și manuscrisurile, păstrate la Bologna, ale lui Marsili d. Mario Longhena (pp. 258-63) (e prins de Turci la 1682, asistă la asediul Vienei, e dus apoi la Buda, vindut unor negustori bosniaci, până e liberat la 1684, pentru ca la 1686 să ia parte la asediul Budei, la ocuparea Slavoniei și a Ardealului). De d. Eugène Desprez lămuriri cu privire la descoperirile maritime ale Portughezilor (pp. 283-7). V. și acelea ale d-lui Pierre de Cénival (pp. 298-302). D. Roberto Levillier arată că Spania n'a „distrus“ America sa (pp. 302-8). Despre participarea indigenilor la administrarea coloniilor franceze, dd. Gustave Lanctot și J. Tramond, pp. 308-12.

*

În *Θρακικά*, III, pp. 373-4, la binefăcători, Alexandru-Vodă Callimachi pentru că, la 16 Iunie 1815, a dat 500 de lei pe an de la Trei Ierarhii din Iași la biserica Sf. Paraschiva din Epibate.

Apoi Angel Valli, Căminar († la Constantinopol în 1856). La Iași a fost membru al Eteriei (p. 375).

Atanase Xenocrat, născut în Samacov la 1789, mort la Paserea, îngropat la Drăgănești în 1871 (p. 393).

Constantin Xenocrat, născut în Samacov la 1803, mort la Drăgănești. Frații au început cu negoț de blănărie la București. Ambii, eteriști, purtând uniforma de la 1821 la serbători. Spitalul de la București al fraților în casa lor a ținut de la 1881 la 1921. Soțul nepoatei lor, Gheorghe Chiriazî, născut în Misolonghi, a fost medic principal al asilului „Elena Doamna“. Xenocrații aveau Drăgășanii și Rusca (pp. 395-6).

*

În *L'Historiographie polonaise du XIX-me et du XX-me siècle* de dd. Bronislaw Dembiński, Oskar Halecki și Marceli Handelsman (Varșovia 1933), se începe cu Niemcewicz cel harnic și cu genialul Lelewel, așa de multilateral. Se trece la romanticul Szajnocha, „Școala din Cracovia“ dă pe un Szujski, primul spirit critic, și pe adversarul său, Bobrzyński, urmași de Kalinka, Zakrzewski și Smolka. Bielowski și Liska vin din Liov; de la ei pornesc Balzer, Finkel, Abraham, Fialik, Papée, Prochaska, Czolowski. Altei direcții pare a-i aparține Loziński, istoric al culturii. În epoca mai nenorocită Varșovia tot dă pe un Korzow și pe un Jablonowski. Inițiativei lui Działyński, din Polonia prusiană, i se datorește publicarea „Actelor Toniciane“; de acolo e și editorul de texte Zakrzewski (în marginea etnică, Germanii Roepffel și Caro, la Poznan, Zeissberg la Liov). Un capitol e consacrat marii opere de publicare a izvoarelor care se datorește Academiei din Cracovia. Cele două reviste de istorie apar la 1887 (*Kwartalnik historyczny*) și la 1905 (*Przegląd historyczny*). Acum e vremea unui Lewicki și Prochaska pentru editare de documente și studii.

Epoca nouă numără pe un Askenazy, stăpin pe epoca napoleoniană, pe un Kutrzeba, cu studii asupra instituțiilor, pe un Brückner pentru istoria literară, pe un Zakrzewski și Konlakowski, ocupați de evul mediu, pe un Sobieski și Pulawski. D. Górka se ocupă de relațiile cu noi. Dd. Handelsman și Halecki au în vedere raporturile cu Apusul, unde studiile lor publicate în limba franceză li-au creat o mare și meritată notorietate.

Am citat numele care-mi sînt și mie familiare.

*

În *Arhivele Olteniei*, XII, Maiu-August 1933, d. M. Stăureanu dă un studiu despre „contribuția Olteniei la răspîndirea culturii clasice în țerile romine“. Bine documentată și cu încheieri interesante cercetarea d-lui Ion Donat despre „pescăriile vechi ale Olteniei“ (se relevă în cunoscutul document unguresc de danie pentru Cavalerii Ospitalieri deosebirea între *piscationes* și *piscinae*). Bogate știri de pretutindeni sînt adunate de d. A. M. Pîrvulescu în articolul „Contribuții la revoluția de la 1848 din Oltenia“. Rolul preotului Radu Șapcă și altor fețe bisericești în această mișcare (i-a scăpat din vedere autorului împărțășirea și pedeapsa unui preot din Cerneți; însemnarea am tipărit-o nu de mult în această revistă). Foarte amănunțită biografia Banului

Grigore Brâncoveanu de d. Ilie Chiriță (și inedite, ca însemnarea pe un Cornelius Nepos dat, la 1786, lui de bunic; p. 202). Texte bogomilice continuă a le tipări păr. T. Bălășel. D. D. Tudor presintă „antichități creștine de la Romula“ (pești, cruciște, vase, opaițe și „noi monumente mithriace de la Romula“), precum și știri despre organizația militară a localității. Pomelnicul schitului Titireciu, fundație nouă a lui Mihai Cantacuzino Spătarul, scris de Dionisie Eclesiarhul în 1799, e înfățișat de păr. T. Bălășel. Mi se pare că descrierea țerii de anonimul turc din 1742, pe care o aduce d-na Marcela Karadja, a fost dată în românește de d. Lazăr Șăineanu, în „Revista Nouă“.

*

În broșura d-lui Voicu Teodorescu, *Monografia comunei Opăriți, județul Prahova, 1582-1933*, Vălenii-de-Munte, 1933, se găsesc, pe lângă multe observații interesante, și o critică dreaptă a unor triste stări de lucruri din vremea ocupației germane, și a „crimei“ despăduririi, a dispariției pomilor roditori și a florilor care se fură, și documente inedite privitoare la această moșie a mănăstirii Cernica (începe cu Radu Șerban). Vitioara se zicea și Idioara; n'are a face cu „vita“, ci cu piraul cu acest nume, al căror nume rămâne neexplicat. Supt Brâncoveanu lucra salina: am publicat în *Studii și doc.*, V, o mențiune cu privire la dinsa. Bobeică n'are a face cu satul Boba; ci e o poreclă (cf. Ciubeică). Moreni înseamnă oameni de la moară.

*

În „Viața Basarabiei“, II, 6, D. E. Gane caută „motive moldovenești“ la Pușchin (a stat în Basarabia între 1820 și 1823, deprinzând românește de la intendentul guvernatorului Inzov, învață cintece și danțuri, face un dicționar russo-român; legăturile lui sînt cu un Petrachi Mavrogheeni un Toader Vartolomei, un Toderică Balș, Gheorghe Sturdza, Catacați, ginerele lui Constantin Ipsilanti, tinărul Caragea, Iordachi Roznovanu și pribeagul Domn al Moldovei Mihai Suțu, plus multe doamne din familiile Balș, Vartolomeiu, Rali, Roseti, Schină, Săndulachi, Polihroni, Plagino, Millo); autorul încearcă a fixa relațiile cu Costachi Negruzzi. „Șalul Negru“ cules de Iațimirschi n'are nimic comun cu poezia noastră populară. Foarte atent studiul d-lui Gh. I. Năstase des-

pre hotarul cu Tatarii, întovărăşind un document inedit, de mare importanţă, de la Decembre 1775. D. Const. Teodorescu continuă publicarea listei boierilor între 1807 şi 1817.

*

În *Propagande royaliste aux armées sous le Directoire*, Paris 1933, d. Jacques Godechot scoate la iveală comploturile serioase care ameninţară Republica franceză supt Directoriu şi pe linia Rinului şi în ce priveşte armatele, anarhizate, din Italia. Motivele sînt lipsa de hrană şi reaua întreţinere.

*

În *Arhivele Basarabiei*, V, 2, d. T. G. Bulat dă din Arhivele Senatorilor acte privitoare la Țigani Statului din Moldova la începutul secolului al XIX-lea. Scrisori către B. P. Hasdeu ale unui C. Chiriac, fost ofiţer de husari din regimentul scriitorului, le dă d. I. G. Pelivan. E vorba şi de „Lipitorile Satului“ reprezentate româneşte la Chişinău în 1886 şi care se crede că au stîrnit o mare emoţie din cauza dramei sociale pe care o cuprinde piesa. Chiriac aminteşte evenimente din tinereţta lor comună, cu „războiul nostru din dealul lui Inzov pentru frumoasa mahalagioaică Catînca Bulatova“, condamnată peste zece ani pentru omor la munca silnică. Hasdeu îi trimete un volum din „Étymologicum Magnum“. Chiriac vine în ţară la 1891 şi asistă la îngroparea lui Mihail Kogălniceanu. D. Bulat comunică note privitoare la vechile moşii moldoveneşti din raiaua Hotinului. De d. Const. N. Tomescu acte despre exarhul Gavriil şi note despre călugărul Ioan Cantacuzino ; fugar de la mănăstire, mersese pentru studii la Liov, unde cunoaşte pe Lazăr Asachiavici („Otcighibliea“ e Oşihlibul, „Stecerenii“, Stegăreni). În alte note (p. 67), „Voevodul Constandin Mihail Ştefan“ e Constantin Cehan Racoviţă. Ierodiaconul Ignatie, care vine de la Bucureşti la Iaşi pentru studii la şcoala pe care la Bucureşti o credea „şcoală slavonească“, în 1812, la paginile 68-9. Turci cu plute pe Bistriţa, p. 69. Prădarea, de doi Evrei, dintre care unul argintar, a bisericii din Mărăţei Pietrei, pp. 69-70. Documente, dintre care unul de la Orhei, cu oraşenii de acolo, în p. 89. La dări de samă, după o lucrare a lui V. Şcerbachivschî, publicată la Praga, se dă inscripţia unui aier de la Pereiaslav, dat de Alexandru Lăpuşneanu, soţia lui, Ruxanda, cu fiii Bogdan şi Petru, la 25 Mart 1561, unei biserici

sau mănăstiri, de unde a fost luat de Ruși, pp. 92-3. O fotografie ar fi cu atât mai de dorit, cu cât *aierul e unul din cele mai vechi cunoscute*. Alta, despre studiul lui Ivan Goșev relativ la antimise (Sofia 1923), pomenește pe cele muntene, din 1650 (al Mitropolitului Ștefan) și de pe la 1670 (al Mitropolitului Varlaam)¹; pe cele moldovenești de pe la 1720 (al lui Antonie de Rădăuți), de la 1762 și 1768 (de la Ioanichie de Roman), de la Chesarie de Rimnic și de la Filaret, de la Constandin de Buzău.

*

În cartea d-lui Ilie Bufnea, *Pe drumuri japoneze, Siberia, Man-ciuria, Japonia, Havai* (București 1933), se 'cuprind note, bine puse pe hîrtie, ale unui scriitor care, pe vremea luptelor bolșevice, a fost adus cu alți prizonieri romini, până la țărmurile Mării Baltice. Sînt și foarte bune pagini de istorie, ca acelea despre trecutul Siberiei sau evoluția Chinei, a Japoniei. Pentru geografie și etnografie (distincția între Mongolii și Tatarii de azi, pp. 61-2), întâia oară se descriu de un Român ținuturile siberiene. Sînt și rînduri despre Nicolae Milescu, a cărui origine „greacă” vine de la interpretarea de dînsul a originii moldovlahe ca „moldavolacone”. Mișcătoare retragerea trupelor albe ale generalului Kappel.

*

În *La Prise d'armes de 1782, à Genève*, (Geneva 1932), d. Édouard Chapuisat se urmăresc cu atenție motivele și scopurile acestei mișcări populare geneveze din 1782 care n'a rămas fără urmă asupra debuturilor marii Revoluții franceze, care a izbucnit numai șapte ani mai târziu. Manuscripte² inedite și documente de arhive i-au servit pentru această lămurire, atât de folositoare. Se dovedește că în cele trei categorii: „negativi” sau „constituționali” (oligarhi), „represintanți” (burghesi) și „nativi” (familiile noi) erau oameni din deosebite clase sociale. Franța e solicitată de toate partidele, și chiar regele Prusiei se amestecă. Răsculații trag și rănesc pe cîțiva din adversarii lor. Ei schimbă ambele Consilii. Se știe că revoluția biruitoare a fost zdrobită de intervenția, cerută, a regelui Franciei, a ducelui de Savoia și a Bernei. Mișcarea e suprimată violent. Se notează rolul în Franța al emigraților. La urmă scrisori inedite.

N. Iorga.

N O T I Ţ E

Culegerea de poezii vage, după tiparul lui Bolintineanu, a lui R. Ionescu, *Cînturi intime* (București, „Librăria lui A. Daniilopolu, Strada Koltzei, 1854“), cuprinde bucăți datate, una din Polovraci, alta din Bistrița, de la 1852 înainte. Pentru literatură, cu toată musicalitatea versului, nu e de cules nimic; pentru istorie, bucată „Artistul“, închinată pictorului Gheorghe Tătărescu, cu prilejul tabloului „România“ al acestuia. O alta e dedicată unui Wilhelm Müller, o a treia, „Exilul“, prietenului „C. Rötta“.

*

G. Dem. Teodorescu, în *Viața și activitatea lui Anton Pann, partea I*, București 1893, semnalează un pasagiu din Memoriile feldmareșalului Rumiențov, care spune cele ce urmează: „Abia se iviră câțiva doritori de glorie, cum fu Clucerul Radu Cantacuzino, care, formînd cu propria-i cheltuială un regiment de voluntari, aleși din Muntenia, Moldova și Transilvania, supt numele de „usarscoi voloscoi polc“, participă la încunjurarea Silistrei, împreună cu fiul său Ioan Cantacuzino, întrat ca „praporcic“ în regimentul III de grenadiri, la vrîsta de cinsprezece ani și înălțat la gradul de locotenent de însuși feldmareșalul Romanțov pentru deosebita-i vitejie la asediul cetății“ (pp. 5-6). E vorba de războiul din 1769-74.

*

Ioan Cantacuzino e acela ale cărui Memorii au fost întrebuințate (*Magazinul Istoric*, I, p. 187 și urm.) pentru a-i arăta rolul la prestarea jurămîntului față de Austriei ocupăției din 1788. Același lucru se spune și acolo, citîndu-se și *Genealogia Cantacuzinilor*, pe care am reeditat-o.

*

Între șefii arabi pe cari-i pomenește Viața Sf. Eftimie (sec. V) (redacția de Sf. Simion Metafrastul, Migne, *Patrologia Graeca* CXIV, 177) este un *Θαλάσσης*: de aici Talabă al nostru.

*

La anticvariul Pach am găsit rarissima carte *Măsuri obștești pentru regulele plutirii vaselor pe râul Dunării și pentru paza bunelor orîndueli în porturile Prințipaturilor*. Textul broșurii de 34 de

pagini, în formatul caietelor de desen, e pe trei coloane; românește, grecește și italienește. E tipărită la Fr. Valbaum în București.

E interesant că regulamentul e pentru ambele țeri românești.

*

Nu s'a observat, cred, în ce privește originile latine ale creștinismului nostru, *importanța* formei *Scriptură* (cf. franc. *Écriture*), nu *scrisoare*.

*

Nu s'au relevat versurile, ca de obicei proaste, prin care Pelimon pomenește pe Climent, episcopul de Argeș, îngropat în reședința lui (*Citera din Carpați, poezii noi*, București 1870, pp. 72-7). Se arată în notă că el a murit în vîrstă de șaptezeci și doi de ani la 1862. Se adaugă că a fost diacon la Pantelimon și, devenit văduv, a ajuns „prin mijloacele sale“, egumen la Găiseni, de unde a plecat la Argeș. Trimes la Iași cu deputația munteană la alegerea lui Cuza-Vodă, el spune de două, trei ori: „Măria Ta, să-ți fie milă de țară“. Plinge cetind *Viața Sf. Filoftei*. A fost în legături de prietenie cu Pelimon.

*

Evangelhariul din Chiev, descris de I. Bogdan, în *Conv. Lit.*, XXV, p. 510, a fost cumpărat de Buriană Sulger (la 1616), nu de „Burian Iulges“.

*

În suita vestitului Cardinal Ruten (Isidor de Chiev), care merge la Buda în prima jumătate a secolului al XV-lea (poate 1443), e și un Μπασαραπτ (Giovanni Mercati, *Scritti d'Isidoro, il cardinale ruteno, e codici a lui appartenuti*, Roma 1926, în *Studi e testi*, 46, pp. 159, 161). Mons. Mercati cetește „Bessarabita“, „Basarabean“. Aș crede că e Μπασαραπτ = Μπασαράπας, Basarab. Ἄλογον τὸ τουρκικόν, „cal turcesc“ (nu „cal al Turcului“; p. 161).

*

Și Iacob Negruzzi, în *Conv. Literare*, XIV, p. 246, pomenește într'o schiță de cîntecul „Cum și-a găsit ciobanul oia“.

*

Cetesc cu uimire într'o recentă lucrare a păr. Ștefan Meteș aceste rinduri (p. IV): „Generalul Șerbescu, în August 1919, mi-a împiedecat aducerea la noi, din Budapesta ocupată, a marii Archive a Ardealului istoric duse acolo prin 1882, care ni se cuvenia de drept și pe care nu vom mai avea-o nici-odată“.

Ălături, declarația, în *Arhivele Olteniei*, ultimul număr, a d-lui C. D. Fortunescu că directorul Archivelor din Craiova a refuzat să ia de la tren Archivele tribunalului de Vilcea, pe care și le-au împărțit hamalii, vinzându-le la prăvălii.

*

În Miezyslaw Orłowicz, *Guide illustré de la Pologne*, Varșovia 1927, biserici de lemn ca ale noastre pe p. 7 (Debno). De o formă deosebită (Moszczenica, Chotyniec, Andrzejówka, Busowiska, Drohobycz), pp. 113, 197, 215, 225, 227. Biserica moldovenească e dată la pagina 204.

*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În *Atti della reale Accademia nazionale dei Lincei*, 1933 (XI), seria 6, n-1 IX, fasc. 1-3, p. 103, de la Mentana lângă Via Nomentana această inscripție păgînă, în care se simte o mireasmă de creștinism: χαίροις, Μεστέ γλυκύτατε, εἰς Θεοῦς ἐχώρησας; e vorba de un copil de trei ani și opt luni.

*

La tipăriturile grecești ale lui Eliad a se adăugi Χρησμοὶ ἦτοι προφητεῖα τοῦ μακαρίου ἱερομονάχου Ἀγαθαγγέλου, τῆς μοναδικῆς πολιτείας τοῦ μεγάλου Βασιλείου ὀφθεῖσα ἐν Μεσσίην τῆς Σικελίας. Ἐν ἔτει 1279. Ἐν Βουκουρεστίῳ. Ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ τυπογραφείου Ἡλιάδου καὶ Χριστίδων, 1838, 54 pp. in-12.

*

Familia semnala la 1886 (XXII, p. 290) un *Liturghier* și o *Psaltire* slavone din vremea lui Ieremia Movilă, dar „pe margeni și traduceri în limba romină“. Ele au fost trimese lui Ladislau Réthy, pentru studiu, de Gavril Szinte, profesor în Deva.

N. Iorga.

